CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE SİYASETİNDE CİNSİYETÇİLİK

Ersel Nail Genç
151145202

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler
Prof. Dr. Firuz Demir Yaşamış

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kasım, 2018

JÜRİ ONAY SAYFASI

Revizyon Takip Tablosu

REVİZYON NO	TARİH	AÇIKLAMA
00	01.03.2018	İlk yayın.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

29/11/2018

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; çalışmanın Maltepe Üniversitesinde kullanılan "bilimsel intihal tespit programı" ile tarandığını ve öngörülen standartları karşıladığını beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

(Islak İmza)

Ersel Nail Genç

TEŞEKKÜR

Lisans eğitimimin her aşamasında ve bu tezin hazırlanması sürecinde anlayış ve sabrıyla bana destek olan, özveriyle göstermiş olduğu rehberlik ve yardımlarından dolayı danışmanım *Prof. Dr. Firuz Demir YAŞAMIŞ* hocama

Benden hiçbir zaman desteklerini eksik etmeyen ve bana karşı güvenlerini kaybetmeyen, varlıkları ve bitmek tükenmek bilmeyen özverileri ile bana her an sevgiyle destek veren bu yolda beni cesaretlendiren annem ve babama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ersel Nail Genç

ÖZ

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE SİYASETİNDE CİNSİYETÇİLİK

Ersel Nail Genç
Yüksek Lisans Tezi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Danışman: Prof. Dr. Firuz Demir Yaşamış
Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018

Cinsiyetçilik eski toplumlardan günümüze taşınmış olan ve genellikle kadınlara karşı yapılan negatif ayrımcılık uygulamalarını içeren bir şemsiye kavramdır. Modernleşme basamaklarını tamamlamış gelişmiş toplumlarda cinsiyetçilik daha az görülürken, aynı durum gelişmemiş ya da az gelişmiş toplumlarda tersine bir durum arz etmektedir. Bunun sonucunda kadın, sosyal ve ekonomik hayattan soyutlanmakta ve sonuçta, uzun dönemde, toplumun tamamını etkileyecek verimsizlik ve ayrımcı politikalar egemen olmaktadır. Modernleşmenin başlangıcıyla beraber Sanayi Devriminden sonra hemen hemen bütün toplumlarda kadınların haklarının geliştirilmesi için değişik politikalar uygulanmıştır. Osmanlı Devleti de özellikle Tanzimat Fermanı sonrasında bu politikalara yer vermiştir. Türk Kadını çağdaş hemcinsleri gibi haklara kavuşmak için uzun soluklu bir mücadeleye girişmiş ve eğitimden politikaya kadar birçok alanda daha görünür hale gelmiştir. Eski Türk kültüründe cinsiyetçilik olarak değerlendirilebilecek uygulamalar nispeten az iken, Osmanlı döneminde inancın etkisiyle kadınların haklarına kavuşmalarının zor olduğu değerlendirilebilir.

Cumhuriyet döneminde kadınların daha fazla sosyal ve ekonomik aktiviteler içinde bulunabilmeleri için düzenlemeler yapılmış ve özellikle politikada rol almaları için çeşitli haklar tanımlanmıştır. Günümüzde dahi süren bu mücadele kadınların istenen bir yerde olmasını mümkün kılmamıştır. Dünyadaki düğer ülkelerle kıyaslandığında Türk kadınının özellikle politika dünyasında bulunduğu durumun nedenlerinin araştırılması bu çalışmanın amacını teşkil etmektedir. Bu nedenleri ortaya koymak için tarihten gelen kültür ve değerlerin üzerinde etki sahibi olabilecek inanç gibi hususlar değerlendirilmiştir. Çalışma kültür ve inançların, günümüzde cinsiyetçilik olarak adlandırılabilecek politikalara ve halkın bakış açısına etkisi olduğunu varsayarak bu etkinin yönünü ve ağırlığını tayin etmeyi hedeflemiştir. Bu bağlamda metot olarak yazın taraması ve mülakat çalışmaları yapılmıştır. Yazın değerlendirmesinde ulusal ve uluslararası raporlar, reform çalışmaları, erken dönem kadın mücadelelerinde rol oynamış önemli kadın figürlerin hayatlarından kesitler ve diğer önemli tarihi gerçekler değerlendirilmiştir. Mülakat çalışmalarında önemli siyasi partilerin ve sivil toplum kuruluşlarının kadın birlikleriyle mülakatlar yapılarak çalışma sorularına yanıt aranmıştır.

Anahtar Sözcükler: Cinsiyetçilik, Siyaset, Kamu Yönetimi, Cumhuriyet Dönemi, Kadına Yönelik Şiddet

ABSTRACT

SEXISM IN THE POLITICS OF THE REPUBLICAN ERA OF TURKEY

Ersel Nail Genç
Master Thesis
Political Science and International Relations
Thesis Advisor: Prof. Dr. Firuz Demir Yaşamış
Maltepe University Institute of Social Sciences, 2018

Sexism is an umbrella term involving negative discrimination practices usually carried out against women, which have been inherited from ancient societies. While sexism is less common in developed societies that have completed the modernization stages, the situation is worse in undeveloped or underdeveloped communities. As a result, the woman is abstracted from social and economic life and ultimately, in the long run, inefficient and discriminatory policies dominate the whole society.

After the Industrial Revolution, with the beginning of modernization, various policies have been implemented to promote the rights of women in almost all societies. The Ottoman Empire, especially after the Edict of Gülhane followed this political stance. The Turkish Women has embarked on a long-term struggle to gain rights like contemporary women and has become more visible to the public from education to the political arena. While practices that can be regarded as sexism in the old Turkish culture are relatively few, it can be evaluated that it is difficult for women to get their rights under the influence of belief system during the Ottoman period.

Regulations have been made to allow women to have more social and economic activities during the Republican period, and various rights have been defined specifically for their roles in politics. Even today, this struggle has not made it possible for women to be in a desirable place. It is the purpose of this study to investigate the reasons for the situation of Turkish women especially in the political stage when compared to the other countries in the world. The belief system that may have an impact on the culture and values that came from history have been put into consideration in the search of the causes of sexism. The study aimed to determine the direction and weight of the effects, assuming that the culture and belief system can influence the politics and the public opinion, to force sexist implications.

In this context, the methods of the literature review and field studies have been performed. To cover literature review, national and international reports, reform studies, sections of life of important female figures who played a role in early-stage women's struggles, and other important historical facts were evaluated. Interviews were conducted with the women's unions of important political parties and non-governmental organizations in this field to obtain answers the study asked.

Keywords: Sexism, Politics, Public Administration, Republican Era, Violence against women

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ONAY SAYFASI ii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI iii
TEŞEKKÜR iv
ÖZ v
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER vii
ÖZGEÇMİŞ ix
KISALTMALAR LİSTESİ x
TABLOLAR LİSTESİ xi
1. BÖLÜM: GİRİŞ 2
1.1. Sorun 2
1.2. Amaç 3
1.3. Önem 4
1.4. Yöntem ve Varsayımlar 5
1.5. Sınırlıklar 6
2. BÖLÜM: Cinsiyetçilik bağlamında Türk siyaseti 8
2.1. İslamiyet öncesi Türklerde kadının yeri 10
2.2. İslamiyet sonrası Türklerde kadının yeri 12
2.2.1. İslam'da Kadının Yeri 13
2.2.2. Erken Dönem İslami Türk Topluluklarında Kadının Yeri 17
2.3. Osmanlı Devletinde kadının siyasetteki yeri 19
2.4. Cumhuriyet dönemi siyasetindeki kadının siyasetteki yeri 29
2.4.1. Erken Cumhuriyet dönemi siyaset ve toplumsal hayattaki kadınlar 30
2.4.2. 1950-1980 Arası Çok Partili Dönemde Kadınlar 38
2.4.3. 1980 sonrası siyaset ve toplumsal hayatta kadınların rolü ve cinsiyetçilik 49
3. BÖLÜM: SONUÇ 68
3.1. Araştırma Bulguları 68
3.2. Bulguların Değerlendirilmesi 72
3.3. Öneriler 74
3.3.1. Uygulama önerileri 74
3.3.2. Yapılacak yeni araştırmalar için öneriler 77
EKLER 78
EK A - Çeşitli Devletlerdeki Meclislerde Kadın Milletvekillerinin Oranı 78

EK B – STK ve Siyasi Parti Yöneticileriyle Mülakatlarda Ana Çerçeveyi Belirleyen Sorular82
KAYNAKÇA 83

ÖZGEÇMİŞ

Ersel Nail Genç
Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Eğitim

Derece Yıl	*Üniversite, Enstitü, Anabilim/Anasanat Dalı*
Y.Ls.	2018 Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Ls.	Maltepe Üniversitesi İlköğretim Matematik Öğretmenliği
Lise	Bakırköy Lisesi

İş/İstihdam

Yıl	*Görev*
09/2016 devam ediyor	Matematik Öğretmeni
08/2014, 05/2015	Matematik Öğretmeni
08/2012, 01/2013	Matematik Öğretmeni

Alınan Burs ve Ödüller

Yıl	*Burs/Ödül*
2009	KYK kredisi

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı : Yozgat,28.01.1991 Cinsiyet: E
Yabancı diller : İngilizce iyi
GSM / e-posta : 0507 492 1171 /erselnailgenc@gmail.com

KISALTMALAR LİSTESİ

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devleri

AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi

CEDAW : Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

DP : Demokrat Parti

KHK : Kanun Hükmünde Kararname

MHP : Milliyetçi Hareket Partisi

STK : Sivil Toplum Kurulusu

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TUİK : Türkiye İstatistik Kurumu

TABLOLAR LİSTESİ

TABLO 1. 1935-1939 TBMM DÖNEMİ KADIN MİLLETVEKİLLERİ 41
TABLO 2. SEÇİM YILI VE CİNSİYETE GÖRE MİLLETVEKİLİ SAYISI VE MECLİS'TEKİ TEMSİL ORANI, 1935-2017 45
TABLO 3 ÜST DÜZEYLİ MEMURİYET MEVKİLERİNDE KADINLARIN ORANI 62
TABLO 4. BÜTÜN MEMURİYET KADROLARINDA KADINLARIN ORANI 63
TABLO 5. KÜRESEL CİNSİYET UÇURUMU RAPORUNDA DÜNYADA SON SIRALARDA BULUNAN ÜLKELER 71
TABLO 6. HAZİRAN 2018 GENEL SEÇİMLERİNDE KADINLARIN MİLLETVEKİLİ ADAYLIĞI İSTATİSTİKLERİ 74

1. BÖLÜM: GİRİŞ

Cinsiyetçilik kavram olarak toplumda özellikle kadınların erkeklere göre ve genellikle erkekler tarafından negatif ayrımcılığa uğratılması şeklinde özetlenebilir. Sanayi toplumunun verimlilik ve üretkenlik gibi değerlerine ters bu olgu, yaygın olduğu toplumlarda kapitalist anlamda önemli engeller oluşturmakta ve hatta az gelişmiş ülkelerin bu durumda olmasının önemli nedenlerinden biri olarak yer almaktadır. Bu bağlamda toplumun neredeyse bütün katmanlarını ve işleyişini etkileyen cinsiyetçiliğin sebepleri ve sonuçları uzun yıllardır önemli sosyal bilim araştırmalarının başında gelmektedir.

Ülkemizde cinsiyetçilik aynı bölgeyi ve benzer kültürleri paylaştığımız diğer toplumların seviyesine yakın oranda seyretmektedir. Bu şekliyle değişik sosyal kurumlarda cinsiyetçiliğin olumsuz yansımaları görülmektedir. Bu çalışma bu kurumlardan siyaset kurumunu yakın merceğe almak üzere tasarlanmıştır. Siyaset kurumu özelinde Türkiye'de özellikle Cumhuriyet tarihinde ve yakın geçmişimizde yer alan cinsiyetçi ve cinsiyetçiliği engellemeye çalışan politikalar ele alınarak siyaset kurumunun daha verimli olabilmesini sağlayacak politikaların geliştirilmesi ve desteklenmesi, çalışmanın ana hedeflerinden biridir.

Siyasetin özellikle Orta Doğu bölgesinde bulunan ülkelerde toplumun üzerindeki etkisi diğer dünya ülkelerine göre daha fazla göze çarpmaktadır. Bu nedenle cinsiyetçilik gibi zararlı akımlarla verimliliği ve etkinliği zayıflatılmış bu kurumun toplumun geleceği üzerinde oluşturacağı olumsuz baskı kaçınılmazdır. Bu nedenlerle cinsiyetçiliğin gizli veya açık bütün uygulamalarının tespit edilerek siyaset kurumunu bu problemden arındırmayı amaçlayan bu tür çalışmaların insanların refahı konusunda pozitif bir katkı sunacağı ortadadır.

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın kimlik bilgilerinden olan sorun, amaç, önem, yöntem ve varsayımlar ve sınırlıklara yer verilmiştir.

1.1. Sorun

Bu çalışmanın ikinci bölümünde daha geniş bir şekilde ele alınacağı üzere cinsiyetçilik uygulamaları kişisel seviyeden toplumsal olanına kadar oldukça geniş bir yelpazede değişik boyuttaki sosyal grupları olumsuz olarak etkileyebilmekte ve bunun sonucunda tedavisi oldukça uzun yıllara yayılabilen kalıcı bireysel ve toplumsal hasarlara yol açabilmektedir. Bu haliyle değerlendirildiğinde cinsiyetçiliğin bütünüyle kapsamı ve etki gücü bu araştırmanın sınırlarının oldukça ötesindedir. Öncelikle

cinsiyetçilik sadece ülkemizde veya modern zamanlarda ortaya çıkmış bir olgu değil; insanın ilk var olduğu günden beri bütün insan topluluklarında değişik biçimlerde ve şiddet oranlarında var olmuş bir olgudur. Ayrıca cinsiyetçiliğin bu çalışmada etkisinin ele alındığı siyaset alanından çok daha farklı boyutlardaki toplumsal katmanları ve mekanizmaları etkilediği ortadadır. Dolayısıyla problemin tanımlanmasında çalışmanın sınırlarının kavranması ve diğer alanlara dair bazı çıkarımlarda bulunulması olası dahi olsa, çalışmanın bu daraltılmış alanda sorunları ele alacağı ve çözümler öne süreceği anlaşılmalıdır.

Siyasetin cinsiyetçilik bağlamında incelenmesinde Türkiye'de tarihteki tüm kadim siyasi yönetimlerden ziyade son yüzyıla damga vurmuş siyasi gelişmeler daha detaylı bir şekilde incelenecektir. Dolayısıyla çalışmanın kapsamı sadece cinsiyetçiliğin belli bir alanda daralmasının yanı sıra siyasetin kendisiyle ilgili bölümde de daraltılacaktır. Türk-İslam kültürünün binlerce yıllık tarihindeki siyasi gelişimin detaylı araştırılmasının bu çalışmanın kapsamına dâhil edilemeyeceği açıktır. Yine de çalışmada bahsedilen yakın geçmişteki Cumhuriyet siyasi kültürünün daha iyi anlaşılabilmesi için tarihten gelen ve kültür ve din gibi ana siyaset unsurlarının cinsiyetçilik konusunda tarihte hangi olgulardan etkilenmiş olabileceğine dair çıkarımlara yer verilecektir. Özetle, bu çalışmada konu edilen ana sorun; Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde siyaset alanında cinsiyetçi uygulamalara yol açan nedenler ve bu uygulamaların doğurduğu sonuçlardır. Cinsiyetçilik erkeklerin kadınlardan daha fazla yaşam alanına ve haklara sahip olması gerektiğini öne süren eril bir toplumu öngören bir uygulama olduğu için demokratik, hukuki, siyasal ve ekonomik problemleri beraberinde getirecektir.

Demokratik problemler cinsiyetçi politikalar nedeniyle toplumun karar alma mekanizmalarında kadınların yeterince temsil edilmemesi ve bunun sonucunda da toplumun belli bir kesimine uygun uygulamaların uygun olmayabilecek diğerlerine de dayatılması sonucu ortaya çıkar. Hukuki problemler benzeri şekilde belli bir grubun yönettiği hukuk aygıtlarının toplumun tümüne hâkim olması sonucunda ortaya çıkabilecek eşitsizlik sorunlarına işaret etmektedir. Yine çalışmada yer verilecek olan kadına yönelik şiddet olaylarının engellenememesi de bu problemlerin sistemsel bir şekilde devam ettiğini göstermektedir. Siyasal sorunlar, toplumdaki belli bir cinsiyete sahip bireylerin politik ortamdan soyutlanması ve yabancılaşmasını akla getirirken ekonomik problemler tüm bu anılan sorunların beraberinde oluşan ve kadınların

toplumdan tecrit edilmesi sonucunda ekonomik açıdan atıl kaynak haline gelmesiyle toplumun tümünün verimlilik kaybına uğramasına yol açabilmekte olduğunu göstermektedir. Açıkça belirtildiği gibi bütün bu sorunların temelinde cinsiyetçilik yer almaktadır ve bu çalışmanın ana hatları bu sorunların somut verilerle ve kaynaklarla ispat edilerek olası çözüm önerileri geliştirmek üzerine kuruludur.

1.2. Amaç

Cinsiyetçiliğin son dönem siyaseti nasıl etkileyebildiğine yönelik bu çıkarımlar somut sorunları ortaya koyarak bu sorunların ortaya çıkardığı kötü etkileri daha görünür hale getirerek gelecekte kanun koyucular ve sosyal politika kuramcıları için bir kilometre taşı olmayı amaçlayacaktır. Gelişmiş ülkelerde önceden karşılaşılmış sorunlara karşı geliştirilmiş modellerden oluşan öneriler çalışmanın sonuç bölümünde yer alacak ve böylece çalışma sadece sorunun değil çözümün de bir parçası olmayı hedefleyecektir.

Sonuçlarının yanında özellikle problemin geçmişinde yer alabilecek nedenlerinde de değerlendirildiği bir başlangıcı kullanarak çalışma, cinsiyetçiliğe yol açan nedenleri de açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Tarihte kültürel değişimlerin etkilerinin inceleneceği ilgili bölümde cinsiyetçiliği tetikleyen örf, adet, anane ve inançların hangisinin daha büyük öneme sahip olduğunu ve hangi olgunun cinsiyetçiliğin artmasını ve yaygınlığını geliştirmeyi etkilediğini ortaya koymaya çalışacaktır. Değişik zaman dilimlerindeki ve günümüzdeki sosyoekonomik değişkenler ulusal ve uluslararası yazındaki çalışmalar, ulusal ve uluslararası kuruluşların hazırladığı istatistikler ve raporlarla detaylı olarak analiz edilecektir. Kadınların siyasette yer almasının önünde yer alabilecek engellerin toplumsal hayattan etkilenebileceği düşünüldüğü için sadece siyasal kurumlar değil, kadınların sosyal ve ekonomik durumu da analizlere konu edilecektir. Hem nedenleri hem de sonuçları itibariyle ortaya konan olgunun çözümüne dair önerilerin bu şekilde daha tutarlı olmaları sağlanacaktır.

Araştırmanın bir diğer amacı cinsiyetçiliğin yukarıda değinildiği gibi hukuktan demokrasiye kadar değişen yelpazede sosyal ve ekonomik problemler doğuran bir olgu olduğunu ispatlamaktır. Bu kadar yaygın ve insanlar tarafından göz önünde bulundurulmayan ve hatta normal karşılanan bu olgunun somut zararlarının ortaya konulmasında, amaçlanan hedeflerin toplum açısından öneminin daha iyi kavratılma çabası yatmaktadır. Bu amaçla bir türlü engellenemeyen kadına yönelik şiddet

olaylarıyla ilgili detaylı bilgilere yer verilecek ve genel istatistikler değerlendirilecektir. Toplumda verimliliği düşüren ve yabancılaşma, atıl bir nüfus oluşturma, demokratik karar alma mekanizmalarının etkinliği azaltma gibi sosyoekonomik sonuçlar itibariyle sadece belli bir cinsiyeti değil tüm toplumu etkileyen bir olgu olduğu ortaya konacak olan cinsiyetçilik, daha sonra dünyadaki diğer örnekleriyle beraber değerlendirilerek çözüm önerileri sunma bağlamında daha olası ve akla yatkın politikaların önerilmesi amacı gözetilecektir. Daha müreffeh bir toplum yaratmanın önemli bileşenlerinden biri olan bu politikalar bütününün öncelikli siyasalar haline gelmesi toplumdaki kadın ya da erkek her birey için faydalı bir amaca hizmet edecektir.

1.3. Önem

Toplumsal refahın ve verimliliğin artırılması bütün tarihsel dönemlerde olduğundan daha fazla, bu yüzyılın evrensel hedeflerinden biri haline gelmiştir. Uluslar bu konuda teknolojik ve bilişsel devrimler gerçekleştirmişler fakat bu gelişmelerin tabanında sosyal değişimlerin ve insanlara değer veren politikaların da yattığı anlaşılmıştır. Başka bir ifadeyle sadece bilgi ve teknolojiyle toplumsal gelişim gerçekleşmemekte, bu değerlerin yanında ulusların bireylerin sosyal ve psikolojik refahını gözeten politikalara da değinmelerinin önemli olduğu görülmektedir. Araştırma cinsiyetçi politikaların siyaset kurumu gibi önemli bir toplumsal ögede egemen olmasının hem kamunun hem de bireylerin hayatında negatif sonuçlar doğuracağını öngörmektedir.

Basit bir örnek vermek gerekirse gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerdeki demokrasi ve insani gelişmiş endeks skorlarının gelişmiş ülkelerdekilerin çok altında yer aldığı görülecektir. Demek ki bilgi ve teknolojinin, verimliliğin, üretkenliğin ve dolayısıyla toplumsal refah seviyesinin artması için gerekli olan en önemli unsur bireylerin sosyo-psikolojik mutluluk ve huzur seviyesidir. Bu seviyeyi sağlamak için devletler halkın huzur ve sükûnunu sağlamalı, eskiden kalmış önemli kültürel ögeler bile olsa insanların huzurunu bozan unsurları ortadan kaldırmalı ve eşit bir şekilde davrandığı vatandaşların cinsiyet, din, etnik altyapı, dil gibi özelliklerine bakmaksızın ve ayırıma tabi tutmaksızın mutlu olabilmesini hedeflemelidir. Gelişmiş ülkelerde insanların mutluluk seviyesinin yüksek olmasıyla refah seviyesinin diğerlerinden daha yukarıda olmasının bu şekilde bir ilişkisi bulunmaktadır.

Cinsiyetçilik tam da burada önem kazanan bir unsurdur çünkü toplumun en az yarısını oluşturan kadınların huzur ve sükûnunu bozmakta ve bu nedenle toplumsal refahı düşüren bir etkiye sahip olmaktadır. Bu çalışmanın önemi ülkeyi bu şekilde bir

problemden kurtararak daha müreffeh bir Türkiye'nin önünü açmayı hedeflemesidir. Cinsiyetçiliğin hem nedenleri hem de sonuçları itibariyle ortaya konması, soruna getirilebilecek çözüm politikalarının gerçekçiliğinin ve verimliliğinin artmasına yol açacaktır. Elbette bir çalışmayla bu gerçeklemeyecek ve yıllar sürecek yeni çalışmalarla desteklenen araştırmaların kamu politikalarıyla uygulanması sonucunda ancak yol alınabilecektir. Fakat özellikle siyaset alanındaki problemlerin dile getirilmesi bu yolda önemli bir katkı sağlayacaktır.

1.4. Yöntem ve Varsayımlar

Araştırmanın konusu ve tartışılan soyut kavramlar nedeniyle metot nicel değil niteldir. Böylece varsayımlar da nitel bir hüviyet kazanmaktadır. Cinsiyetçiliğin nedenlerinin ve sonuçlarının birlikte ortaya konmasının amaçlandığı bu çalışmada kullanılacak materyaller de buna göre şekillendirilecektir. Siyasetteki cinsiyetçilik uygulamaları özelinde farklı tarihi şahsiyetlerin tecrübeleri, zaman içinde cinsiyetçilik uygulamalarının temeli haline getirilmiş ve bunun tam tersini amaçlamış kanuni düzenlemeler ve çeşitli tarihi olaylar bu varsayımları betimlemekte kullanılacak olan diğer nitel verilerdir. Tarihteki sosyal olgular ve kültüre ve dine ait pratikler, cinsiyetçiliğe etki edebilecek nedenler olarak araştırılacaktır.

Araştırmanın öne sürdüğü problemlerin en önemlisi ülkemizde yakın geçmişte siyasette etkili olduğu düşünülen cinsiyetçilik uygulamalarının yukarıda detaylı olarak değinilen istenmeyen sonuçlar doğurmasıdır. Bununla bağıntılı olarak araştırma, temel varsayım olarak siyaset mekanizmasındaki cinsiyetçi uygulamaların nedenlerinin kültürel ve inançsal altyapıda yer aldığını ileri sürmektedir. Bu nitel varsayım etrafındaki diğer varsayımlar ülkemizde siyasette eril bir dilin hâkim olduğu, bunun verimsizliği ve gerilemeyi tetiklediği, ülkemizdeki çeşitli sosyal kurumlardaki eril ve cinsiyetçi dilin tarihten gelen birtakım dini ve kültürel değerlere bağlı olduğu ve cinsiyetçilik uygulamalarının vazgeçilmez ve değiştirilemez olmadığıdır.

Nedenler açısından araştırma Türk Devletlerinin geçmişinde yer alan kamu politikalarının, örf ve adetlerin etkilerini inceleyecek ve eldeki belgelerin yazın taraması sonucu cinsiyetçiliğin tarihten ne derece etkilendiğini ortaya koymayı hedefleyecektir. Bunun yanında dinin kültür üzerindeki etkisi araştırılarak Türklerin inandığı çeşitli kutsal metinlerin cinsiyetçilik ve kadına verilen önem yönünden taraması da yapılacaktır. Kültür ve dinde yer alan pratikler değerlendirilerek cinsiyetçiliği doğurabilecek olası nedenler anlaşılmaya çalışılacaktır.

Nitel bir araştırma olması hasebiyle bu varsayımlar numaralandırılarak çeşitli formüllerle analiz edilmek yerine metin içinde sebep ve sonuç ilişkileriyle niteleyici olarak analiz edilecek ve sonuç bölümünde detaylı olarak açıklanacaktır. Araştırma bu analizleri yazın taraması neticesinde yerli ve yabancı kaynaklarda yer alan bilgiler sayesinde gerçekleştirecektir. İncelenen dönemlerde kadınlar için simge haline gelmiş bazı isimlerin hayatlarından kesitler sunularak kadın hakları mücadelesinin seyrine dair detaylı birtakım olgular paylaşılarak gerçekçi bir bakış açısı sunulacaktır. Ulusal ve uluslararası kuruluşların belirli olarak kadınların siyasal ve sosyal hayatta karşılaştığı problemlerle ilgili hazırladıkları detaylı istatistikler, uluslararası karşılaştırmalar eşliğinde incelenerek sonuç bölümünde aktarılacak önerilerin Türkiye'ye ve Türk kadınına uygun olması hedeflenecektir. Her ne kadar tam olarak araştırma konusuna taban tabana benzer araştırmalar bulunmasa da benzeri konularda yapılmış çalışmalar sonuçları itibariyle değerlendirilerek amaca uygun biçimde harmanlanacaktır. Temel araştırma yöntemi önceden ortaya konmuş ve alanında diğerlerine ışık tutmuş önemli çalışmaların incelenmesi olacaktır.

Yukarıda belirtilen yazın taraması örneklerinin yanında çalışma mülakat çalışmalarından da faydalanacaktır. Türkiye'de önde gelen bazı sivil toplum kuruluşlarının ve çeşitli siyasi partilerin kadın kolları ve benzeri yetkilileriyle yapılan görüşmeler ve mülakatlar neticesinde yukarıda belirtilen araştırma soruları ve varsayımlar konusunda bizzat mülakatlardan edinimler sağlanacaktır. Bu bağlamda çalışma çerçevesinde İYİ parti Muğla il başkanı Sayın İncilay Keskin Şekerdağ, Milliyetçi Hareket Partisi Muğla il yetkilisi Sayın Ferrah Soydan, Cumhuriyet Halk Partisi Muğla il kadın kolları başkanı Sayın Çiğdem Sandıkçıoğlu, Emek Benim Kadın Derneği başkanı Sayın Nahide Uçar bu çalışmaya öngörüleriyle ve çıkarımlarıyla gönüllü olarak katkı sağlamışlardır. Değerli katılımcılara tevdi edilen sorular EK B'de yer almaktadır. Soruların açık uçlu olmasına dikkat edilmiş, siyaset arenasında cinsiyetçiliğin nedenlerinin araştırıldığı çalışmada öngörülenlerin haricinde olası çıkarımların üstünün örtülmesinin önüne geçilmiştir.

1.5. Sınırlıklar

Araştırmanın nitel bir hüviyet kazanması doğal olarak belli sınırlılıkları beraberinde getirmektedir. Nicel çalışmalardakine göre sonuçlarının keskinliği daha zayıf olan ve kesinlik belirten yargıları daha az destekleyen nitel çalışmalar, sosyal bilimler alanında bu özelliğinden dolayı daha yaygın bir oranda kullanılmaktadır.

Bunun yanında çalışmanın konusu olan cinsiyetçilik kavramı aslında çok yeni bir kavramdır ve 1960'lardaki feminist hareketlerden sonra ağırlıkla akademinin gündemine girmiştir. Bugünden bakılarak geçmişe doğru yapılan yargı içeren analizlerin anakronizme kapılma tehlikesi vardır çünkü tarihteki olayları yine olayların meydana geldiği zaman itibariyle değerlendirilmesi gerekir.

Çalışma bu nedenle özellikle tarihsel boyutta olayları değerlendirirken aynı zaman diliminde diğer toplumlarda ve kültürlerde gündemde olan olguları da karşılaştırmalı olarak değerlendirerek tarihsel bağlamı yakalamayı amaçlamıştır. Bu geriye dönük yaklaşım nitel çalışmalarda tarihsel olayların tümünün kapsanması mümkün olmadığı için teorik kurguda eksiklikler doğurabilir.

Bunun yanında cinsiyetçilik uygulamaları kadın veya erkek bütün bireyler tarafından neredeyse normal olarak karşılandığı için tespiti ve somut bir şekilde ortaya koyulması zor bir olgudur. Bu zorluğu aşmak için çalışma çeşitli raporlara ve birinci elden bazı tanıklıklara yer vermeye çalışmıştır fakat özellikle ülkemizde yeni gelişmekte olan bir konu olduğundan ve bizzat konuyla ilgilenenlerin bazılarında dahi cinsiyetçi bir dil bulunabileceğinden konunun tam teşekküllü olarak tahlilinde sorunlarla karşılaşılabilir. Bu hususdan kaynaklanan sorunları en aza indirebilmek için çalışma mümkün mertebe geniş kaynaklara ulaşmaya çalışmış ve yerli yazının yanında yabancı yazına de yer vermiştir.

2. BÖLÜM: CİNSİYETÇİLİK BAĞLAMINDA TÜRK SİYASETİ

Cinsiyetçilik; Sakallı-Uğurlu'ya (2003) göre "genel olarak kişinin cinsiyetine dayalı olarak yapılan ayrımcılıktır". Genelde kadınlara karşı gerçekleştirilen bu eylem hedef topluluklarda depresyondan yabancılaşmaya kadar değişen tepkilere neden olabilir (Tarhan, Gündüz ve Ekşioğlu, 2017; Mora, 2006; Mahmutoğlu, 2017; Gedik, 2015; Ayan, 2014; Sakallı, 2001). Siyaset alanında uygulanan cinsiyetçi politikalar aynen diğer kurumlarda olduğu gibi ayrımcı, köktenci ve sosyal dokuya negatif tesir nedenidir (Dedeoğlu, 2009; Lovenduski, 2014; Onay, 2013; Mutlu, 2017; Acar ve ark. 2013; Carroll, 2009; Rosenwasser ve ark. 1987). Cinsiyetçilik, sayılan bu nedenlerle özellikle gelişmiş toplumlarda toplumsal tehdit olarak görülen bir olgudur ve engellenmesi için değişik politikalar uygulanagelmiştir (Phelps, 1972; Altınova ve Duyan, 2013; Mahmutoğlu, 2017; Okutan ve Sunal, 2011; Sönmez ve Adiller 2015; Yücel, 2007).

Erkeği toplumun normali olarak algılayan cinsiyetçilik "kadının ekonomi, sosyal ve politika gibi birçok alandan dışlanması, kadından uzaklaşma ve erkeğin üstünlüğünün abartılması" olarak ele alınabilir (Sakallı-Uğurlu, 2003). Kadınların bu nedenlerle daha zayıf olarak görülmesi ve erkeklerin kadınların üzerinde doğal bir otoritesinin var olduğunun herkesçe kabul edilmesi sonucu doğuran bu anlayış, olumsuz yönleriyle daha çok sosyal psikolojinin konusu haline gelmektedir (Acar ve ark., 2013). Cinsiyetçiliğin böylesine olumsuz koşullar oluşturmasına rağmen adeta kanıksanmış bir biçimde kadın veya erkek bütün bireyler tarafından uygulanabilen bir inanç sistemi (Sakallı-Uğurlu, 2003) haline gelmiş olması ilgi çekicidir. Bunun nedeni insanın var olduğu günden beri kadın ve erkek bireyler arasındaki biyolojik ve fiziksel farklılıkların değişik din ve kültürlerde kurumsal hale gelmiş olmasıdır (Swim ve ark., 1995; Glick ve Fiske, 1996).

Bu farklılıklar Bradley ve Clarke'a (1978) göre erkeklerin avcı ve kadınların yuva kuran imajının yerleştiği yüzbinlerce yıl öncesine kadar geri gitmektedir. Neolitik devrime kadar ve hatta bu devrimden sonra da erkeklerin toplulukların savunma, avlanma, korunma ve diğer ağır işlerini ele aldıkları görülürken kadınların çocuk bakımı, ev düzeni ve ağır işgücü gerektirmeyen diğer birtakım görevleri edindiği görülmektedir. Benzeri durum özellikle memeli hayvan gruplarında da yaşanmakta olduğu için insanlığın ilk gelişme evrelerinde bu tür davranışları kopya ettiği

düşünülmektedir (Glick ve Fiske, 1996). Türün başarıyla devamını sağlayan bu görev paylaşımı neolitik devrim sonrasında yerleşik hayata geçildiğinde de değişmeden uygulanmaya devam etmiştir. Yerleşik hayata geçen insan gruplarında her ne kadar eskisine nazaran avcılık gibi meşgaleler ortadan kalksa da bu defa da düşmanlardan korunmak için oluşturulan askeri gruplarda erkek gücünün egemen biçimde kullanılmasıyla eril bakış açısı çok fazla değişmeden yerini korumuştur. Bu devirdeki dinlerde kadının doğurganlığından dolayı bunu yansıtan figürler kullanılmış olsa da erkeğin toplumdaki egemen rolü çağlar boyu dini ve kültürel düşünceler içinde yerini rahatlıkla devam ettirebilmiştir.

Masser ve Abrams (2004) cinsiyetçiliğin olası sonuçlarını ve ürettiği problemleri değerlendirdikleri çalışmalarında kadınların kariyer basamaklarında karşıt cinslerine karşı oldukça dezavantajlı bulunduklarını, bu dezavantajın kadınların özel hayatında psikolojik birtakım problemlere yol açmasının yanında kurumlarda da verimsizliğe yol açtığını, uzun dönemde yılgınlık belirtilerinin kadına yakın erkek bireylerde de değişik sorunlar doğurabileceğini ve sonuçta toplumun genelini etkileyen problemler yelpazesini tetikleyebildiğini dile getirmişlerdir. Benzeri bir çalışmada Jost ve Kay (2005) cinsiyetçiliğin toplumu içten eriten bir kurt gibi zayıf duruma düşürdüğünü ve toplumsal adaletsizlik fikrini kalıtsal hale getirerek ırkçılık gibi farklı ayrımcılık konularını da beraberinde getirebileceğine işaret etmişlerdir. Nitekim ırkçılık ve cinsiyetçilik olgularının aslında aynı kaynaklardan beslenen ve sonuçları itibariyle topluma benzer zararlar doğuran etmenler oldukları başka çalışmalarda da dile getirilmiştir (Block, 1999; Aosved, Long ve Voller, 2009; Phelps, 1972).

Henry (2007) cinsiyetçiliğe dair arkaik kavrayışların Aristo'da zirve yaptığını ve yazın kültürünün içine de rasyonel bazı gerekçeler öne sürülerek eklemlendiğini iddia eder. Çetin (2017) burada önemli olan hususun kadının bu arka plandaki rolünün her türlü ekonomik katkısına rağmen modern toplum düzenlerinde de devam etmesidir. Başka bir deyimle kadın modernleşen toplumun sanayi kuruluşlarında dahi rahatlıkla görev alırken kendisine kadim gelenekte verilmiş olan doğurganlık ve ev hanımı olma görevlerini yitirmemiştir. Dolayısıyla cinsiyetçiliğin yaygın olarak bütün modern kültürlerde az veya çok görülmesinin altında yatan en önemli neden insanın geçmişinde bu olgunun adeta toplumun kuruluşunda bir sabit öge olarak perçinlenmiş olmasıdır. Buradan hareketle belirli bir dini inancın, coğrafyanın veya kültürün etkisinden uzak

olarak her toplulukta cinsiyetçilik uygulamalarının görünür olmasında tarih öncesi anlayışın önemi büyüktür.

Böylece toplumdaki cinsiyetçilik uygulamalarının temelinde yatan toplumsal değerlerin doğru değerlendirilmesiyle hâlihazırdaki cinsiyetçi uygulamaların sebepleri anlaşılabilir. Bu nedenlerin doğru anlaşılması vesilesiyle ortaya çıkarılacak olan politikalar cinsiyetçi uygulamalarla daha iyi mücadele edebilme imkânı verecektir. Aksi takdirde gelişmiş ülkelerin cinsiyetçilik karşıtı politikalarının aynen uygulanması başka ülkelerde aynı başarılı sonuçları üretmeyebilir. Dolayısıyla çalışma, Cumhuriyet Dönemi siyaset alanında cinsiyetçiliğin yarattığı sorunları değerlendirebilmek için Türk toplumunun geçmişindeki tarihsel aşamaları ve bu aşamalar özelinde cinsiyetçilik olarak değerlendirilebilecek uygulamalarla eğer varsa cinsiyetçilik karşıtı diğer politikaların varlığı ve olası nedenleri değerlendirecektir.

2.1. İslamiyet öncesi Türklerde kadının yeri

Kadın İslamiyet öncesindeki Türk topluluklarında özellikle yönetimde etkin bir figürdür (Özdener, 1988). Yöneticiler ve onların oğulları belli bir saltanat silsilesini takip etmişlerdir fakat hükümdarların eşleri de tahtın yanında bir reye sahiptiler. Evliliklerde ise kadınlar aileye dışarıdan alınırken (egzogami) evlenen erkekler de aileden çıkarak bağımsız bir yuva kurma yoluna girmişlerdir. Genelde tek eşliliğin yaygın olduğu toplumda kadınlar nispeten özgür ve bağımsız bireylerdi. Örneğin kadınlar şenliklerde bulunabilirlerdi. Türk destanlarında kadınların aile ve cemiyet hayatında önemli rollere sahip oldukları görülmektedir.

Ailenin korunması hususu İslamiyet öncesi dönemdeki Türklerde devletin önemli vazifelerindendi. Göktürkler ve çağdaşı Türk devletlerinde zina en büyük suçlardan biriydi. Kadınlar evlenmeden önce bekâretlerine sahip çıkmak zorundalardı. Poligami ve erkeğin kadını kolayca boşayabilmesi gibi uygulamalar çağdaş Çin'de yaygın olmasına rağmen Uygurlarda tek eşlilik ve erkekle kadının boşanma konusunda eşit yetki ve sorumluluklara sahip olması söz konusuydu. *Kişi* kelimesinin Türkçede hem erkek hem de kadın bireyler anlamına gelmesi ve bu tür tanıtımlık kelimelerin çoğunun diğer dillerde erkekleri simgelemesi (Örneğin İngilizce *man*) kadınların eski Türk topluluklarında erkekle eşit bir yerde tutulduğuna işarettir (Useev, 2012).

Kadının özellikle hükümdar eşi olarak belli bir takım eşit politikalarla toplumda erkeklerle beraber yer edinirken annelik ve bağlı vazifelerden de sorumlu oldukları göze çarpmaktadır. "Yuvayı dişi kuş yapar" gibi atasözleri bu durumun bir göstergesidir.

Kadının erkeğe eşitliği eski Türklerde çağdaş diğer medeniyetlere göre üst seviyede olarak değerlendirilebilir fakat ebetteki günümüzün eşitlikçi politikalarıyla bu durum karşılaştırılamaz. Özdener (1988) kadının çocukların bakımından ve gündelik ev işlerinin görülmesinden sorumlu tutulduğunu belirtir. Çocukların terbiye edilmesi ve basit konularda eğitilmesinde kadın neredeyse tek sorumludur. Elbette bugün cinsiyetçi olarak kabul edilen bu görevlendirmeler zamanın küresel kültürüne göre değerlendirildiğinde farklı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Çünkü özellikle eski dünyanın çok büyük bir kısmını yüzyıllar boyunca etkilemiş olan Hint-Avrupa kültürünün dini altyapısını oluşturan Zerdüştlükte ensest ilişkilerin yer alması ve hatta özendirilmesi ve kadınların bireyden çok bir eşya gibi görülmeleri (Scheidel, 1996) düşünüldüğünde kadim Türk kültürlerinin farkı anlaşılır.

Karşılaştırma söz konusu edildiğinde Hristiyanlıktaki kadın imgesinin de değerlendirilmesi Türk kültüründeki farklılıkların anlaşılmasına ışık tutabilir. MS. 4. yüzyıldan sonra etkin olan Hristiyanlığın en genel kabul görmüş öğretilerinden birine göre İncil'i okumak kadınlar için sakıncalıydı ve bu durum 1539'da İngiliz Kralı 8. Henry'nin çıkardığı yasalarla değiştirilebildi (Özdener, 1988). Hristiyanlık ve Yahudilikte kadın yasak cennet elmasının yenmesindeki ana sorumludur bu nedenle erkeği yolundan çıkaran sapkın bir ögedir. Bu tür inançların eski dünyada yaygın bir takipçiye sahip olduğu dönemlerde Türk kültüründeki bu eşit olarak değerlendirilebilecek kadın-erkek ilişkileri, cinsiyetçilik uygulamaları için eski Türklerin adetlerinin referans noktası olamayacağını göstermektedir.

Ozgener (1988) kadının eski Türklerdeki önemini anlatabilmek için Bilge Kağan kitabesindeki aşağıdaki dizeyi örnek göstermektedir.

"Türk Tanrısı, mukaddes yeri, suyu öyle tanzim etmiştir.

Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye,

Babam İltiriş kağanı, annem İlbilge Hatun'u

Göğün tepesinden tutup yukarı kaldırmıştır" (Tekin, 1988)

Burada babanın yanında annenin de ismen anılarak kuruluş destanında yer verilmesi kadına verilen değeri göstermektedir. Eski Türklerde kadın-erkek ilişkilerini daha edebi bir bağlamda değerlendiren Özkan ve Gündoğdu (2011) çeşitli deyim ve atasözlerini inceledikleri çalışmalarında yukarıdaki değerlendirmelere paralel birtakım bulgulara erişmişlerdir. Yine de eski çağlardaki erkek egemen kültürün deyimlerde kısmen ortaya çıktığı görülmektedir. Kızlarla ilgili olan sözler genelde evlenme, kocaya itaat etme, ev işleri yapma, çocuk doğurma ve yetiştirme gibi faaliyetler etrafında

dönmektedir. Erkeklerle ve erkek çocuklarla ilgili sözlerde ise daha çok savaşma, güç-kudret gösterisi yapma, mal-mülk edinerek insanlara hükmetme, ailesine güç kullanarak sahip çıkma ve yönetme gibi olgular tartışılmaktadır (Özkan ve Gündoğdu, 2011). Buradan hareketle eski Türklerde çağdaş kültürlerden farklı olarak sert cinsiyetçi uygulamaların yer almadığını fakat radikal derecede farklı ve günümüz koşullarını yansıtan eşitlikçi uygulamaların da olmadığını anlayabiliyoruz.

Özetle İslamiyet öncesi dönemde Türklerin kadın-erkek ilişkilerinde diğer kadim medeniyetlere göre daha eşitlikçi davrandıkları söylenebilir. Bunun nedenlerinden birisi Türklerin bu devirde henüz göçebe bir toplum olmaları ve varlıklarını devam ettirmek için toplumdaki bireylerin hepsinin gücüne ve idarelerine ihtiyaç duymalarıydı. Yerleşik toplumlarda daha kolaylıkla yok sayılabilecek olan kadın nüfusu böylece Türklerde önemli mevkiler elde edebiliyor ve karar alma mekanizmalarında söz sahibi olabiliyordu. Dolayısıyla bu devirlerdeki adet ve ananelerin günümüzde olması muhtemel cinsiyetçi politikalar nezdinde bir etkisinin olmadığı çıkarımı yapılabilir.

2.2. İslamiyet sonrası Türklerde kadının yeri

İslamiyet sonrasında ve Osmanlı Devleti öncesi dönemde Türklerde birden çok devletin varlığı ve İslamiyet'e geçişin asırlarca sürmesi nedeniyle bu dönemdeki hiçbir politikada veya uygulamada yeknesaklık bulunması olası değildir. Karahanlılar, Gazneliler, Büyük Selçuklular, Eyyubiler, Memlûkler, Safevi Devleti ve Mugallar gibi büyük ve güçlü devletler kurulan bu aşamada bunların yanı sıra Orta Asya ve Avrupa'da irili ufaklı başka küçük beylikler de var olmuştur. Birbirlerinden oldukça farklı ananeleri, kültürleri, İslam yorumları ve tarihçeleri nedeniyle bu devletler ve beylikler siyasi yönden birbirlerine benzer birtakım unsurlar barındırsalar da oldukça farklı başka özellikleri de taşımaktaydılar. Dolayısıyla bu döneme bakıldığında cinsiyetçilik uygulaması olarak görülebilecek hususlar veya daha genel bir bakış açısıyla kadının toplumdaki konumu konusunda belirtilecek unsurlar bütün bir inceleme alanını kapsamayabilir.

Bu devletlerin hepsinin işleyişleri, kendi içlerinde bile dönem dönem değişen sosyal politikalarının kadınlar bağlamındaki gelişmeleri ve eğer varsa cinsiyetçi uygulamaların etkileri konusunda kapsamlı bir araştırma yapılması başlı başına bir çalışma konusu teşkil etmektedir. Bu nedenle araştırmada yerli ve yabancı kaynaklarda anılan bazı uygulamalar ve politikalardan bahsedilecek ve bu hikâyecikler eşliğinde bu döneme şamil kadın politikaları incelenmeye çalışılacaktır.

Tüm bu devletlerin birbirlerinden farklı tarihleri ve kamu yönetimi anlayışları olsa da benzer oldukları nokta İslamiyet'in bu devletler tarafından resmen kabul edilmiş bir din olmasıdır. Bu ülkelerin vatandaşları yüzyıllar süren bir süreçte İslamiyet'le tanışmış ve nesiller boyu artan oranda Müslüman olmuşlardır. Nitekim bir sonraki bölümün konusu olan ve sonradan ortaya çıkacak Osmanlı Devletinin insan kaynağını bu ilk Müslüman devletleri oluşturmuştur. Bu bağlamda İslam'ın kadınlara bakış açısının tüm bu medeniyetlerde ortak nokta olduğu düşünülebilir. Kaldı ki çoğunluğunun Müslüman olduğunu iddia ettiği ülkemizde dahi modern zamanlı politikaların din ve ahlak anlayışıyla ilgisi bulunmaktadır. Bu nedenlerle çalışma öncelikle İslam dininde kadının yeri konusunu tartışacak ve sonrasında ilk Müslüman devletlerde bu kültürün izdüşümünü sorgulayacaktır.

2.2.1. İslam'da Kadının Yeri

İslam'da kadına verilen değeri tartışmak oldukça çetrefilli bir meseledir. Nihayetinde din merkezli bir tartışma olduğu için konunun bu dine inananlar ve inanmayanlar gözünde iki yönü bulunmaktadır. Dine inananların bu inancın iyi taraflarını görmeleri ve kötü taraflarını görmezden gelmeleri veya tevil ederek onları da iyiye yorumlamaları normalken, inanmayanların çeşitli karalamalarla veya abartılarla inancın iyi taraflarını görmezden gelmeleri ve iyi taraflarının bile kötüye yorulabilmeye müsait yönlerini suiistimal etmeye çalışacakları ortadadır. Herhangi bir dinin herhangi bir konu hakkında objektif olarak değerlendirilmesini yapabilmek çok mümkün değildir. Sonuç olarak çalışma bu konuda tarafsız gibi görünen kaynaklara yer verecektir fakat eleştirilen olgunun din olduğu ve yorumunun kişiden kişiye değişebildiği bir konu olduğu unutulmamalıdır.

İslam'ın ana kaynakları Kuran-i Kerim ve İslam peygamberine dayandırılan hadislerdir. Bu iki kaynaktan ilki İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in kendisini peygamber olarak ilan ettiği 610 yılından vefat ettiği 632 yılına kadar 22 yıllık sürede çeşitli olaylar ve muhataplar karşısında yaratıcıdan kendisine intikal ettirilen sözlü vahiylerin bir kitap halinde toplanmış formudur. Bu vesileyle kutsal kitabın gerçekte planlı ve programlı olarak yazılmış bir kitap değil, uzun bir zaman diliminde değişik konularda ve hayatın akışı içinde değişen durumlarda dile getirilmiş bir söylevler bütünü olduğu anlaşılır. Kutsal kitabın bu yönüyle düşünüldüğünde bazen konudan konuya atlayan ayet yapısı ve çoğu zaman bir tema bütünlüğünden uzak cümlelerle oluşturulmuş surelerden meydana gelmiş olmasının normal olduğu anlaşılabilir. Kutsal kitabın kitap haline dönüştürülmesi çalışmaları İslam Devletinin üçüncü halifesi Hz.

Osman zamanında sona ermiş ve takriben peygamberin vefatından on beş yıl kadar sonra nihayetlendirilmiştir.

Dinin ikinci kaynağı olarak kabul edilen hadisler ise Hz. Muhammed'in peygamberliği sırasında farklı muhataplarla ilişkileri esnasında kullandığı cümleler veya işlediği faaliyetlerdir. Peygamber 632 yılında vefat ettiği ve henüz o dönemde yazılı bir kültür oluşturmanın mümkün veya mütemadi olmaması nedeniyle bu hadisler ancak 750'li yıllardan sonra yazılı hale gelmeye başlamış ve 800'lu ve hatta 900'lu yıllarda kutsi biçemlerine bürünmüştür. Bu açıdan değerlendirildiğinde hadislerin kutsal kitaba göre 2-3 asır sonra oluşturulduğu görülecektir. Kitap yazmanın, teknolojinin, tercümenin ve hatta herhangi bir formdaki yazılı edebiyatın dahi çok fazla gelişmemiş olduğu bu zaman diliminde ve coğrafyada dilden dile aktarılarak oluşturulan bu metinler, özellikle oryantalist ilim adamlarınca otantiklik bakımından sıklıkla eleştirilmiştir. Örneğin Power (2015) erken dönemde yazıya geçirilen kutsal kitap metinlerinin arasında farklılıklar oluştuğunu ve bunların günümüze kadar gelerek 20 civarında birbirinden farklı ayet ve sure barındıran Kuran metinleri ortaya çıkardığını ileri sürmüştür.

Kaynaklara dair eleştiriler sadece oryantalistlere ait değildir. Kuran ve hadis metinlerinin ciddi hatalar barındırdığına dair görüşleri olan Müslüman ilim adamları da bulunmaktadır. Nitekim Azimli (2015) oldukça farklı açılardan ele aldığı araştırmasında Müslümanların kutsal kitabının değişmeden, tahrif edilmeden, değişik ekleme veya çıkarmalar yapılmadan muhafaza edilmiş olduğu görüşünün akla yatkın olmadığını belirtmektedir. Kutsal kitabın bile bu türden arızalara sahip olabileceği düşünüldüğünde hadislerin ne derecede güvenilir ve İslami olduğu hususu da tartışmalı hale gelmektedir. Bu vesilelerle İslami kaynaklarda güvenilir olarak bilinenleri de dâhil olmak üzere devrin ve sosyolojinin tesirinin önemli bir etken olduğu fikri unutulmamalıdır. Farklı bir şekilde ifade etmek gerekirse, kutsal kitap ve hadis metinleri ilk olduğu andaki gibi korunamamış ve küçük bir oranda da olsa tahrif edilmiştir. Dolayısıyla bu değişimler hâkim kültürün etkilerinin bu kutsal metinlere yedirilmesinin önünü açmış olmalıdır. Sonuç olarak İslami metinlerde 7. yy. Arap kültürünün ezici bir üstünlüğünü görmek olasıdır.

Konu bu yönden değerlendirildiğinde İslam'da kadının yeri konusunda yapılacak değerlendirmeler başlangıçtan oldukça uzak bir noktaya doğru evirilmektedir. Çünkü bir inanış sistemi içinde yapılması beklenen ve dinsel ögelerin evrensel olması muhtemel etkilerinden çok yerel ve arkaik karakterli bazı değerlerin baskıladığı bir

sistemin değerlendirilmesinin yapılması gerekmektedir. Daha açık şekilde ifade etmek gerekirse İslam'da kadına bakış dendiğinde gerçekte 7. yy. Arabistan Araplarında kadına bakış kastedilmektedir. Elbette bu anlayış farklı zaman dilimlerinde ve farklı kültürlerde değişik şekillerde yorumlanmıştır fakat erken İslami kültür ve bunun 1-2 yüzyıl içinde doğurduğu tepkilere bakılacak olursa baskın olan kültürün 7. yüzyıl orta Arabistan kültürü olduğu görülür. Bu analiz her ne kadar acımasız ve oryantalist bir bakış açısı gibi görülse de erken dönem kaynaklarda İslam'ın kadınlarla ilgili görüşlerinin aynı dönemin çöl Arabistan'ındaki görüşlerle uyuşmasının daha mantıklı bir açıklaması bulunmamaktadır.

Bölümün en başında belirtildiği gibi İslam'ın kadına yönelik düşünceleriyle ilgili çıkarımlar tarafların kimliğine ve İslam'ın yanında veya karşısında olmalarına göre değişmektedir. Örneğin Hasan, (2012) kutsal kitabı kadın hakları yönünden eleştiren feminist hareketi, islamofobik olarak nitelerken Hassen (2012) İslami kaynakların cinsiyetçi ayetlerle kaplı olduğunu ve modern zamandaki Müslüman âlimlerin bu durumu örtbas etmek için zorlama çevirilerle kutsal kitabı adeta yeniden yazdıklarını belirtmektedir.

İslam'ın ilk kaynaklarının oluşturduğu kültür denilirken kutsal metinlerin veya 7 yy. Arap örf ve adetlerinin kastedilmesinin sonuca etki eden bir farkı yoktur. Her şeyden önce bu kültürde kadının toplumdaki yeri oldukça geri plandadır. Kendi varlığı üzerinde neredeyse hiç bir kontrolü olmayan, tamamen erkeklerin egemenliğinde ve insafında bulunan, poligami hegemonyasına teslim olmuş ve toplumda erkekten çok daha aşağıda bir yaratık olarak görülen kadın bu kültürün karakteristik özelliğidir (Hassen, 2012). Kadın kutsal kitaba göre erkeklere nazaran zayıftır, onların egemenliğinde bulunmalıdır, erkekler tarafından sübjektif olarak cezalandırılabilir, evden kovulabilir, cinsel veya psikolojik şiddete muhatap kılınabilir ve hatta dövülebilir[1], zayıf ve aşağılık karakterde olduğu için ancak iki kadın bir erkeğe eşit olabilir[2], kadınlar birden fazla erkekle evlenemezken erkekler birden fazla kadınla evlenebilir[3], kadın çok belirli ve yakın bazı akrabaları hariç olmak üzere devamlı surette vücudunun neredeyse tamamını örtmek zorundadır[4], kadın mirasta erkeğe göre en fazla 50% hakka sahiptir[5], mal gibi savaş ganimeti olarak değerlendirilebilir[6], huysuzdur ve

[1] Kuran, 4/34
[2] Kuran, 2/282
[3] Kuran, 4/33
[4] Kuran, 24/31
[5] Kuran, 4/11

erkekler tarafından idaresi bu nedenle gerekli ve zordur[7], seks kölesi olarak erkekler tarafından suiistimal edilebilir[8], dünyada bulunan ve erkekler tarafından edinilmek istenen bir metadır[9]. Kadınların erkeklerin elinde bulunan ve iradeleri bulunmayan varlıklar olduğu çeşitli ayetlerde sıklıkla tekrarlanır (2/222, 2/223, 4/4).

Hadiste de durum farklı değildir. İslamin temel iki yorumundan biri olan gerek Sünniler ve gerekse Şiiler tarafından oluşturulmuş ve İslam kaynaklarının en sahihi olarak kabul edilen Kütüb-i Sitte adı verilen hadis kitaplarında dahi kadınların çeşitli pis hayvanlar gibi ibadetleri bozduğu[10], uğursuzluk getirdiği[11], kadınların biraz aç ve yoksul olarak bırakılmazlarsa azacakları ve şımaracakları[12], kadınların yönetici olmasının helak sebebi olduğu[13], kadının erkeğin cinsel ihtiyaçlarını karşılamasının onun asli vazifesi olduğu[14], kadının şeytan suretinde olduğu[15] gibi yüzlerce farklı ve cinsiyetçi hadis yer alır. Bu kapsamda İslam kültürünün özellikle kadınlarla ilgili olarak oldukça yenilikçi ve müsamahakâr olduğuna dair değerlendirmeler (Süleyman, 1991) savunucu ve esasında kadını olumsuz bir şekilde erkekten daha farklı gören cinsiyetçi zorlamalardan ibaret olmalıdır. Nitekim özellikle modernleşme hareketleri sonrasında inanca saygı duyma noktasında bulunan bilim adamları bu tür ayetleri ve hadisleri ya toptan görmezden gelmekte, ya da yeniden tercüme ederek veya tümden inkâr ederek İslam'da kadına olduğundan daha fazla bir değer atfı varmış gibi hareket etmektedirler (Demirel, 2016).

Hâlbuki halen Türkiye de dâhil olmak üzere çoğu İslam ülkesinde yazılmış ve satışta olan ilmihallerde kadınların neden dövülmesi gerektiğine dair sözde bilimsel analizler bile bulunmaktadır (Çetin, 2016). Bazı kadınların psikolojik olarak mazoşist oldukları ve acı çekmekten zevk aldıkları için onlara dayak atmanın bir erkeğin dini görevi olduğuna kadar varan çıkarımlar (Maraşlı, 2011) bu konunun bir histeriye kaymış olduğunun göstergesidir. Bu nedenlerle Türkiye'de hâlihazırda erkek egemen bir kültürün bulunmasının ve cinsiyetçi uygulamaların varlığının temelinde bu dini kültürün etkisinin yer aldığını söylemek abartılı bir sonuç olmayacaktır (Fish, 2002).

---

[6] Kuran, 33/50
[7] Kuran, 4/129
[8] Kuran, 23/5-6, 70/29-30
[9] Kuran, 3/14
[10] Sahihi Müslim, Salat 265
[11] Ebu Davud, Tıb, 24/3922
[12] İbnül Cevzi, Mevzuat, II/282283
[13] Tirmizi Fiten:75
[14] Tirmizi, Sünen, Kitabu'r-Rıda/10, hadis no.1160
[15] Müslim, Nikah 9, (1403)

İslam'da kadının yerine dair söylemler feminist hareketlerin hız kazandığı 20. yy. ve sonrasında artış yaşamıştır. Diğer büyük dinlerde olduğu gibi İslamiyet'te de kadın figürü eskiden kalma eril bir dille ele alınmış ve sonuçta kadının toplumda ikinci sınıfa itildiği ve ailesinin hizmetçisi pozisyonuna razı olması gerektiği konusunda uzlaşma sağlanmıştır. Evlenerek erkeğine hizmet etmesi gerektiği düşünülen ve eğitim tahsili gibi olgulara uzak bırakılan kadınlar, ayrıca kapalı ve renksiz giysiler giydirilmesi özendirilerek toplumdan elden geldiğince soyutlaştırılmış ve bütün bu toplumsal tecrit uygulamalarının aslında kadının şan ve şerefinin korunması adına yapıldığı dahi iddia edilmiştir (Demirel, 2016). Bir önceki bölümde eski Türk toplumlarındaki özellikle göçebelerde toplumun kaderine etki edebilecek pozisyonda bulunan kadının İslamiyet'in kabulü sonrasında evine kapatılmış ve ikinci sınıf insan pozisyonuna sokulmuş olduğu iddia edilebilir (Çetin, 2016). Dolayısıyla cinsiyetçilik gibi uygulamaların kanıksanmış bir şekilde günümüzde dahi rahatlıkla devam ettirilmesinin sorumlusu olarak etnik altyapı ve din beraber değerlendirildiğinde ikincisinin bu konuda daha büyük pay sahibi olduğu görülebilir.

2.2.2. Erken Dönem İslami Türk Topluluklarında Kadının Yeri

Döğüş (2015) kadının yerinin İslam dininde yadırganmadığı konusundaki ön kabulüyle gerçekleştirdiği çalışmada erken dönem Türk-İslam devletlerinde kadının statüsünün eskiden olduğu gibi önemli ölçüde korunduğunu iddia etmiştir. Bunu belirtirken kadim İran ve Arap topluluklarında kadının çok kötü bir yeri olduğunu ve ikinci sınıf vatandaşlığın kadınlar için Türklerin haricindeki toplumlarda normal sayılabilecek bir durum olduğu da belirtilir (Konan, 2011). Selçuklularda Tuğrul Bey ve Melik Şah'ın eşleri olan güçlü kadın figürlerinden bahseden Döğüş (2015) bu tür kadın efendilerin eski Türk toplumlarından tevarüs ettiğine işaret eder. Dikkat edilmesi gereken nokta kadınların Türk topluluklarındaki güçlü pozisyonunun korunmasında dinin değil, geçmişten gelen devlet geleneğinin vurgulanmasıdır.

Ibn Batuta ve Ibn Fadlan seyahatnamelerinin devrin önemli bilgi kaynaklarından olduğunu değerlendiren Döğüş (2015) kadınların Türk topluluklarındaki yeri konusundaki fikirleri bakımından her iki kaynağın da olumlu mesajlar barındırdığına işaret etmektedir. Kadın efendilere gösterilen tazim ve sitayişin hükümdarlara gösterilenden çok farkının bulunmadığı aktarılan kaynaklarda İran ve Arap topluluklarına göre kadınların Türk toplumlarında karşılaştırılmayacak kadar öneme sahip olduğu belirtilmiştir. Bunların yanında kadınların erkekler gibi savaşçı

karakteristik gösterdikleri ve hatta aktif olarak harplerde bulundukları da dile getirilir (Konan, 2011).

Dinin etkisinin Türk kadınları üzerindeki etkisinin düşük olmasının göstergelerinden biri Türkmen kadınların örtünme geleneklerine uymaması ve Arap ve İranlılarda olduğu gibi ikinci sınıf insan sınıfına girmemeleriydi. Döğüş'e (2015) göre Avrupalıları bile hayrette bırakan güçlü kadın figürünün Türklerde geçmişten gelen değerler üzerinde yükseldiği anlaşılmaktadır. İslam'da kadının yerinin çok müstesna ve yüce olduğuna dair çıkarımlarda bulunanların erken dönemdeki Müslüman topluluklar arasındaki bu farklılığı daha mantıklı bir şekilde açıklamaları gerekmektedir.

Gazneliler devrini ve diğer erken dönem Farisi ve Türk toplulukları konu edinen Tarih-i Beyhaki eserini kadınların penceresinden etüt eden Amirsoleimani (2001), Beyhaki'nin cinsiyetçi dilinin kadınları sürekli ağlayan, gereksiz, fuzuli olarak görmesine neden olduğunu belirtir. Gazneliler devrinde de az sayıda yaşlı ve asil kadının değişik nedenlerle politikada aktif olduğunun belirtildiği Tarih-i Beyhaki, içinde yazılmış olan ve kadını aşağı sınıf olarak gören İslami-doğu kültürünü yansıtmaktadır. Kadınlar hükümdarları gereksiz tartışmalara ve savaşlara itmekteler, seksüel açıdan çok arzulu olduklarından hükümdarların vaktini çalmaktalar ve devlet adamlarının arasını fitne çıksın diye açmaktaydılar (Amirsoleimani, 2001). Tarih-i Beyhaki'den bakıldığında kadın adeta bütün toplumu ve dünyayı ifsat etmek için yaratılmış zararlı bir canlıydı.

Amirsoleimani (2001) ortaçağ İslam topluluklarında kadının istenen ve arzu edilen rolünün annelik olduğunu vurgular. Peygamber eşlerinin ve kızlarının bu bağlamda değerlendirilerek aynı Hristiyanlıktaki Meryem Ana gibi Müslümanlıkta da Müminlerin Anası rolünün kutsallığının bu devirdeki toplumlarda benimsenmiş olduğu görülür. Her ne kadar Türklerde bu konuda geçmişten gelen bir direnç de olsa, İslamiyet eril diliyle ve kadınları erkeklerin başında bir problem gibi gören anlayışıyla toplumları bu yönde yönlendirmiştir. Cinsiyetçi dil, Tarih-i Beyhaki gibi eserlerde artık sıradan bir husus haline gelmiş ve kadın-erkek eşitliği gibi kavramlar kadınların bile savunmadığı ve iğrendiği olgular haline dönüşmüştür. Elbette ki burada bütün suçlunun İslamiyet veya kutsal metinler olduğundan bahsedilemez. Gerçekte bu konuda bir problem teşhis edilmiş olsa bu toplulukların İslam'a girmesinde sorunlar doğması beklenirdi. Geçmişe bakıldığında İslamiyet'in özellikle Türk toplulukları arasında uzun dönemde ve neredeyse tamamen gönüllü olarak yayıldığı düşünüldüğünde cinsiyetçi anlayış ve dilin

göçebelikten uzaklaşarak tarım toplumuna dönüşen Türk topluluklarında da benimsendiği düşünülebilir.

Amirsoleimani (2001) eleştirilerini bir adım daha ileri götürerek İslamiyet'teki örnek kadın figürlerinin annelik ve yaşlılık bağlamında birleştiklerini düşünmektedir. Kutsal kitabın yaşlı kadınların örtünmesine gerek olmadığını belirten bölümlerini[16] örnek göstererek örneklemesi muhtemel kadın figürlerin İslami kalabilmesi için kadınlıktan çıkması gerektiğini öne sürmüştür. Gerçekten de Tarih-i Beyhaki önderliğinde bugün dahi yazılan çoğu İslami eserde kadınların örnekliklerinden bahsedilirken ilmi araştırmaları, savaşlardaki kahramanlıkları, buluşları, yönetim veya üretimde meydana getirdikleri değişiklikler veya politikada başarıları yerine annelikleri ve hayırseverlikleri gibi hususların dile getirilmesi bu anlayışı destekler mahiyettedir.

İncelenen kaynaklar değerlendirildiğinde İslam'dan önceki Türk medeniyetlerinde kadının toplumun eşit bir ferdi olduğuna dair inancın ve anlayışın İslam'la beraber yerini Ortadoğu'daki bedevi kavimlerin kadına bakış açısıyla yer değiştirdiği anlaşılmaktadır. Buna rağmen bazı etkili kadın figürler Gazneliler ve Selçuklularda ortaya çıkmışlar ve yönetimde söz sahibi olmaya çalışmışlar fakat sayılarının çok az olması ve toplumda değişmeye başlayan yargıyla etkilerini kaybetmeye başlamışlardır. Tek eşliliğin önemli bir gösterge olduğu Türk hükümdarların yerini artık çok sayıda kadınla evlenebilen krallar ve beyler almaya başlamıştır. Sonraki dönemde bugünümüze kadar gelmiş olan çok kadınla evlilik geleneği kültüre bu evrelerde girmiş olmalıdır. Yine kadınların örtünerek toplumdan soyutlanmalarının başlaması ve analık rolünün en kutsal görev olarak vurgulanmasının başlangıcının da bu çağda gerçekleşmiş olma olasılığı yüksektir.

2.3. Osmanlı Devletinde kadının siyasetteki yeri

Konan (2011) geçmişten günümüze kadın haklarını incelediği çalışmasında Türklerin Müslüman olmadan önce kadın hakları konusunda çağdaşı durumunda bulunan toplumlardan nispeten önde bulunmalarına rağmen İslamlaşma sürecinden sonra bu gelişmelerin tersine döndüğünü ve Osmanlı'yla beraber kadının aynı diğer Ortadoğu kavimlerinde olduğu gibi evine kapanarak toplumdan tecrit edildiğini açıklamıştır. Tekrar beyan etmek gerekirse burada sorumlu unsurun bir dini inanç olduğunu söylemek gerçekte mümkün değildir. Eğer dışarıdan görülen bir süreçten bahsedilecekse bu Türklerin İslamlaşması değil, Araplaşması olmalıdır.

[16] Kuran 24/60

Osmanlıda artık yerleşmiş olan kadının ikinci sınıf insan rolü ilk ve orta dönemlerde halk tarafından da kanıksandığından herhangi bir problem konusu olmamıştır. Örneğin Kanuni Sultan Süleyman'ın torunu III. Murat yaklaşık 50 kadınla birlikte yaşamış ve 130 kadar çocuğa sahip olmuştur. Ayrıca kadınların cariye olarak kullanılmaları eski Türklerde sıklıkla rastlanan bir uygulama değilken Osmanlı'da devletin bizzat düzenlediği ve hatta vergiye bağladığı alanlardan biri haline gelmiştir. Elbette bu dönemde sarayın haricinde neredeyse hiçbir yerde önemli bir kadın figürünün ortaya çıkmamış olması son derece normaldir. Beyler, kadılar, askerler ve diğer önemli memurlukların hiçbirinde kadınlara yer verilmemiştir.

Osmanlıda yönetimde kadınlar konusunda üretilen eserler değerlendirildiğinde genel itibariyle kadınlar saltanatından bahsedildiği ve küçük yaştaki padişahların annelerinin padişah adına devlet yönetmelerinin konu edinildiği görülür. Hâlbuki Tuskanyalı Matilda, Çariçe 2. Katerina, Kraliçe Victoria gibi gücünü sadece kendinden veya tacından alıp kocasının veya oğlunun varlığından bağımsız olarak tahta oturmuş olan Avrupa'nın değişik ülkelerinin liderlerine benzer bir kadın yönetici Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sine kadar vaki olmamıştır. Bilindiği gibi sadece Osmanlı Devletinde değil, tarihin en eski dönemlerinden beri neredeyse bütün krallıklarda şartlar oluştuğunda kraliçe naibi vasfıyla kadınların çocukları adına yönetimi devraldıkları görülmektedir. Dolayısıyla kadınlar saltanatına dair örneklerin Osmanlıda kadınların yönetimde güçlü bir yer taşıdığına veya kadınların Osmanlı Devletinde erkekler gibi eşit olarak yönetimde söz sahibi olduğuna delil olarak gösterilmesi akla yatkın değildir. Böyle örnekler olsa olsa Osmanlı Devletinin son 400 yılında oldukça buhranlı dönemler yaşandığını ve kadınların bile bu yönetim boşluğunda fırsatlar bularak yönetime talip olduklarını anlatır.

Kadınların Osmanlı'nın değişik dönemlerindeki yasama faaliyetleriyle toplumdan tecrit edildiklerine dair bolca kanıt bulunmaktadır. Konan (2011) 1610'da kadınların erkeklerle beraber taşıma sandallarına binmesinin, 1603'te erkeklerin gittiği tatlıcı dükkânlarına gitmelerinin, 1787'de piknik yerlerinde bulunmalarının ve 1828'de içini gösterebilecek kadar şeffaf veya ince örtüler giymelerinin yasaklandığını göstermiştir. 1918'te Osmanlı Devletinin hukuken ve fiilen ortadan kalktığı varsayılırsa imparatorluğun son yarısında kadınların tamamen ikinci sınıf vatandaş konumuna itildiği anlaşılmaktadır (Mutlu, 2017). Eski Türk topluluklarındaki güçlü kadın figürünün yüzyıllar boyunca süren değişik politikalar eşliğinde sosyal hayattan uzaklaştırılması üzerinde en büyük etkinin din olduğu bir önceki bölümde irdelenmiştir.

Buradan hareketle kadınların toplumun ögesi olmaktan çıkarıldığı son yüzyılların aynı zamanda Osmanlı Devletinin dünya arenasındaki güçlü pozisyonundan çıkarak egemen devletlerin vesayetine girdiği bir zaman dilimiyle eşleşmesi dikkat çekicidir. Elbette, kadınların dinin, inancın veya yanlış anlaşılmış mistik bir takım ögelerin etkisiyle arka plana itilmesinin ve yukarıda dillendirilen cinsiyetçi uygulamaların, imparatorluğun ivme kaybetmesi yönündeki tek etken olduğunu iddia etmek olası değildir. Fakat bunun yerine cinsiyetçi uygulamaları üreten dışa kapalı ve insan haklarına aykırı ayrımcı egemen bakışın cinsiyetçiliğe benzer birçok uygulama ve politikayla imparatorluğun sonunu getirdiği söylenebilir. Buradan hareketle cinsiyetçiliğin devletin kötü duruma gelmesi için bir neden değil devleti olumsuz konumlara düşürecek anlayışın bir sonucu olduğu da değerlendirilebilir.

Cinsiyetçi uygulamalara örnek olarak verilebilecek en önemli uygulamalardan biri cariyelik kurumudur. Türklerin göçebe bir topluluk halindeyken fazla iştigal etmediği bir kurum olan kölelik ve cariyelik Osmanlı Devletinde devletin koruyup kolladığı ve düzenlediği bir sistem haline gelmiştir. Özellikle II. Mehmet'in İstanbul'u fethetmesinin ardından hız kazanan köle ticareti, yarattığı yeni ticaret zümresiyle ve yüksek karlılığıyla devletin vazgeçilmez unsurlarından biri olmuştur (Akyılmaz, 2005). Günümüzde köleliğin en büyük insanlık suçlarından biri olduğuna ve İslam dininin bu olguyu tümden reddettiğine dair modern yorumlara rağmen, Osmanlı Devletinin son anına kadar bütün uluslararası zorlamalar ve baskılar köle ticaretini durduramamıştır.

Osmanlı Devletinin ömrünün ikinci yarısında daha da kurumsallaşan kölelik ve cariye kullanımının merkezi padişahın sarayıdır. Bu konuda yüzlerce cariyeden onlarca çocuk sahibi olan padişahlar ve şehzadeler cariyelik olayını en fazla suiistimal edenler olsalar da halka yayılan bu politikalar yüzyıllar içinde milyonlarca insanın hayatına mal olmuştur. İslam hukukuna göre dayanıklı tüketim malı mahiyetinde olan cariyeler ve köleler mal sahibi olamazlar ve kendilerinden olan çocuklar da köle olurlardı. Önceki dönemlerde savaş esirlerinin ana kaynağı olduğu köle ve cariyeler Osmanlı Devletinin özellikle son iki yüzyılında hırsızlık, köle tacirlerinden satın alma veya tuzağa düşürme şeklinde edinilmeye başlanmıştı. Toplumda bu durum öylesine kanıksanmıştı ki cariyelik sistemini kaldırmak Osmanlı Devletinde hiç bir zaman gerçek anlamda mümkün olmamıştır.

Osmanlı Devletindeki bütün olumlu yöndeki gelişmeler gibi bir insanlık suçu olan kölelik ve cariyeliğin kaldırılmasına dair çalışmalar da İngiltere'nin başını çektiği uluslararası baskılarla başlamıştır. 1815'te İngilizlerin başkanlığında gelişmiş ülkelerin

oluşturduğu Viyana Kongresinde uluslararası alanda kölelik ticareti yasaklanmıştır. Hemen ardından baskılara dayanamayan Abdülmecid 1847 yılında Osmanlı Devleti sinirleri dâhilinde köle ve cariye ticaretini yasaklar. Elbette iradesi çok zayıflamış olan Osmanlı Devletinin böyle kuralları yasama yoluyla ortaya çıkarsa da uygulatabilecek gücü yoktur. Nitekim İngilizlerin baskılarıyla bu emirnameler yinelenmiş ve 1854 yılında tüm kölelik faaliyetleri olmasa da Çerkez ve Gürcü kölelerin alım-satımı yasaklanmıştır. Osmanlı tebaası yüzyıllardır keyfini sürdüğü ve bizzat yaratıcı tarafından kendilerine hak olarak sunulduğunu düşündükleri bu kurumun kısmi olarak da olsa yasaklanmasını içlerine sindirememiş ve bu karşıt görüşler öyle bir noktaya gelmiştir ki Arabistan merkezli bir isyan hareketi başlamıştır.

Burada değerlendirilmesi gereken husus dinin veya başka bir kutsalın değil, bizzat toplum psikolojisinin bu kadar cinsiyetçi ve antidemokratik bir yapıyı normalleştirdiğidir. 1855'te Hicaz'da başlayan kölelik taraftarı isyan hareketleri ancak bir yıl sonra bastırılabilmiş ve köleliği kaldıran kanunun uygulanmasında Hicaz'ın muaf tutulması kabul edilerek isyanın büyümesi engellenmiştir. Bu arada isyanı arttıran nedenlerden biri de devletten Hicaz Emirine giden bir mektupta Tanzimat hükümleri gereği kadınlara sosyal hayatta daha fazla haklar verilmesine dair taleplerdir (Akyılmaz, 2005). Arap kültürünün cariyelik sistemini ne kadar benimsemiş olduğuna dair tarihte daha canlı bir örnek bulmak zordur.

Bu türden padişah emirleri çok sınırlı bir etkiye neden olmuş, köle ve cariye ticareti Osmanlı Devleti sınırlarında oldukça canlı bir biçimde devam etmiş ve bu nedenle padişahlar mütemadiyen kölelik karşıtı fermanlar yayınlamışlardır. Yayınlanan fermanlar genelde belirli bir ırkı hedef almış ve fermanlardan önce gerçekleşmiş köleleştirme uygulamalarını ortadan kaldırmamıştır. Buna rağmen köle ve cariye satışları, ticareti veya kaçakçılıkları hız kesmemiştir. İstanbul'un bazı semtleri açık köle pazarları olarak hizmet vermekteyken yasaklarla beraber bu faaliyetler yer altına çekilmiş, fakat bu herkesin bildiği sır halinde devam etmiştir.

1876'da ilan edilen meşrutiyet ve anayasayla kölelik faaliyetleri bir kez daha yasaklanmıştır. Burada abisi V. Murat'a darbe yaparak onu tahttan indiren II. Abdülhamit ve veziri Mithat Paşa arasında yaşanan anlaşmazlığın arka planı anlaşılmalıdır. Yeni padişah köleliğin belli sınırlamalarla devam etmesini isterken Mithat Paşa köleliği bir ayıp olarak görmekte ve gelişmiş ülkelerin arasında yer alabilmek için bir an evvel kurutulması gereken bir illet olarak değerlendirmekteydi. Nitekim padişah sivil bürokrasinin kendisine dayatmaya çalıştığı kölelik karşıtı

düzenlemeleri esnetmiş ve nihayetinde köleliğin ve cariyelik kurumunun uzun yıllar devam etmesini sağlayacak olan uygulamasıyla 1878'de anayasayı ve meşrutiyeti kaldırmıştır (Akyılmaz, 2005).

Padişahlar ve seçilmiş meşruti yönetimler arasındaki bu görüş ayrılıkları devletin sonuna kadar devam etmiş, padişahlar gizliden de olsa cariyelik müessesinin korunmasını arzularken hükûmetler ve meclis üyeleri bu duruma muhalefet etmişlerdir. Burada önemli olan etkenlerden biri bizzat saray kadınlarının ve erkeklerinin İstanbul ve etrafındaki yerlerde köle ticaretinden büyük miktarda paralar kazanmaları ve köle-cariye kullanımı konusunda yüksek menfaat elde etmeleriydi. Bu yüzden Kanun-i Esasi de kölelik problemine çözüm olmamış, İngilizlerle 1880'de ve 1889'da iki yeni anlaşma yapılarak Afrika kökenli zenci kölelerin devlet dâhilinde ticaretinin yasaklanmasına dair yeni şartlar kabul edilmiştir. 1891'de bir daha kanunlaştırılan Afrikalı kölelerin ticaretinin yasaklanması hususu 1909'da tekrar ilan edilen Kanun'u Esasi'de kısaca da olsa yer almıştır. 1909'daki başka bir padişah fermanıyla kölelik bütün ırklar için tekrar yasaklanmış, 1917'de ise köleliğe karşı ağır yaptırımlar içeren 1856 Paris Barışındaki maddeler kabul edilmiştir. Dikkat edilirse kölelik sürekli farklı farklı kanunlarla yasaklanmış fakat birkaç yıl içinde yeni kanuni düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur, bunun nedeni kölelik ve cariyelik kurumunu tamamen içselleştirmiş toplumsal düzenin bu yasaklara karşı duruşu olmalıdır. Akyılmaz (2005) dini kaynaklardan yaptığı alıntılarla aslında İslam dininin kölelik ve cariyelik gibi kurumlara olan karşıt pozisyonunu dile getirmekte ve Osmanlı Devletindeki kölelik mücadelesinde başarıya ulaşılamamasının nedenleri arasında bu kuralların yanlış yorumlanmasının yattığını iddia etmektedir. Gerçekte olan ise Araplaşmış olan Osmanlı insanı ve onun toplumsal düzeninin bu bedevi sistemin sonunun gelmesi gerektiğini belirten uluslararası insan hakları sistemiyle mücadelesidir. Mücadele uluslararası düzen ve insan hakları lehine sonuçlanmıştır, fakat inanca dair ön kabuller nedeniyle toplumsal artçı sarsıntılar devam etmiştir ve halen etmektedir.

Osmanlının son üç yüz yılındaki bu cinsiyetçi politikaların günümüzde dahi önemi büyüktür. Kölelik tamamen ortadan kalkmış olsa da kadınların özellikle eğitimden uzak tutulmasını öngören anlayış günümüzde dahi kırsal alanda yaşayan topluluklar üzerinde hâkimdir. O nedenle modern Türkiye'de cinsiyetçiliğinin temel nedenlerinden birinin Osmanlının son dönemlerinde yaşanan bu anlayış değişimine karşı yükselen tepki olduğu söylenebilir. Bu cinsiyetçi anlayış bütün dünyada olduğu gibi Osmanlı Devleti zamanında da 19. yüzyıldaki Fransız İhtilaliyle beraber değişmeye

başlamıştır. Vatandaşların asillerle eşitliğini savunan devrim, hızla bütün Avrupa'yı sarmış ve kralların otoriteleri sarsılarak Osmanlı'da olduğu gibi yok oluş sürecine girmişlerdir. Kadınların da erkekler gibi eşit vatandaşlar olduğu fikrinin uluslararası alanda dolaşıma girmesiyle din kaynaklı cinsiyetçilik uygulamalarıyla realitenin dikte ettirdiği eşitlik politikaları arasında kalan devlet, Tanzimat Fermanı gibi yeniliklerin ardından dengeyi bulmaya çalışmıştır (Mutlu, 2017).

Bu denge bulma çabaları esasen günümüzde dahi devam eden ve pozitif ayrımcılık olarak bilinen uygulamaların da nüvesini oluşturduğu için bu çalışma açısından çok önemlidir. Özellikle 3. Selim zamanında Mısır'ın Fransızlar tarafından fethi sonrasında kendi ülkesindeki bağımsızlığı kaybeden ve yok olduğu 1918 tarihine kadar bir asırdan daha uzun olan dönemde iktidarını güçlü dünya devletleriyle paylaşan Osmanlı Devletinin Islahat, Tanzimat, Meşrutiyet vs. uygulamalarının dış dinamikler tarafından kurgulanmamış olduğu düşünülemez. Bu bağlamda kadınlara yönelik politikaların da özellikle egemen devletler tarafından zorlandığı ve ancak İngiltere, Fransa ve İtalya gibi ülkelerin baskılarıyla bir yere geldiği iddia edilebilir. Halkta hâkim olan inancın rekabetinde gerçekleşen bu politikaların ilki kadınların 1843 yılında Tıbbiye Mektebinde ebelik eğitimi almaya başlamalarıdır (Gökçimen, 2008).

Ebelik eğitiminin başlangıç olması hem inanç hem de reel politik bağlamında anlaşılabilir. İslami usullere uygun olması açısından doğumları kadınların yaptırması gerekiyordu, bununla beraber cahil ve eğitimsiz ebeler eliyle birçok kadın ve çocuk doğum sırasında hayatını kaybediyor veya sakat kalıyordu. Dolayısıyla hem dinen bir gereklilik yerine getiriliyor hem de uluslararası düzenlemelerin ruhuna uygun bir politika uygulanmaya başlıyordu. Fakat bu başlangıcın hemen ardından değişiklikler çok hızlı bir şekilde yaşanmaya başladı. Bunun nedeni iyice güçsüzleşen ve 1830'larda artık sınırlarını ve hatta topraklarının bile büyük kısmını düşman devletlerin korumaya başladığı hasta devlet haline dönüşen Osmanlı'nın kendisinden beklenen inanca dair dirençleri sürdüremeyeceğinin ortada olmasıydı.

Değişik bir bakış açısıyla ele alındığında aslında Osmanlının zayıflamış kamusal reflekslerinin ve dış dünyaya karşı oluşturmuş olduğu inançsal ve kültürel direncinin bitmesinin vatandaşlar ve özellikle kadınların menfaatine gelişmesi dikkat çekicidir. Kendi vatandaşının özgürlüğüne karşı bir avuç elit aristokratın üstünlüğünü savunan baskıcı rejimlerde bu tür gelişmelerin yaşanması kaçınılmazdır. Bilhassa Kırım Savaşı sonrasında imzalanan Islahat Fermanıyla egemenliğini neredeyse tamamen kaybeden ve

açık bir sömürge haline gelen Osmanlı, hızla bireylerin özgürlüğü konusunda Avrupa devletlerini modellemeye başlamıştır.

1858'de Kız Rüştiyeleri açılırken 1869'da kızların da aynı erkekler gibi zorunlu eğitime tabi tutulmasına dair düzenleme yapılmıştır. 1870'de Dârülmuallimât'ın açılması bir dönemin başlangıcıdır (Gökçimen, 2008) çünkü kadın öğretmenlerin sayısının artmasıyla kadınların eğitimi ve sosyal hayatta güç kazanmaya başlaması orantılı olarak gelişmiştir. Osmanlı elitinin aleyhine olarak gördüğü bu gelişmeler, halkın lehine olmuş ve 1870'lerde oluşmaya başlayan bu kadın nüfusu sonradan kurulacak Cumhuriyet'in kurucu kadrolarını yetiştirmiştir.

1876'da kabul edilen ve Türk Devletlerinin ilk anayasası olan Kanun-i Esasi ilköğretimi kız ve erkek bütün çocuklar için zorunlu hale getirmiştir. İlk resmi kadın eğitiminin başladığı 1843 yılından sadece 30-40 yıl sonra meydana gelen bu değişimler toplum için de baş döndürücü olmuş ve değişikliklere karşı gelişen sosyal ve siyasal tepkiler sonucunda meşrutiyet ve anayasa kaldırılarak istibdat rejimi oturtulmuş ve bireysel haklar ve özgürlükler bağlamındaki kazanımların çoğu kaybedilmiştir. Elbette bunda hırslı, ürkek ve paranoyak bir padişah kadar, bireysel kazanımları bir türlü sindiremeyen ve dini birtakım kaygılarla köhne ve insanlık dışı da olsa eskiyi özleyen çoğunlukların etkisinin bulunduğu görülmelidir.

Baskı rejiminin sona ermesi ve Meşrutiyet rejiminin tekrar ilan edilerek anayasanın yürürlüğe girmesi ve meclisin tekrar açılmasından sonra zaten fiili olarak varlığı çok önceden sona ermiş olan devletin buna rağmen bireylerin özgürlüğüne ve kadınların gelişimine dair politikaları kaldığı yerden devam etmiştir. 1913 yılında Kız Rüştiyelerinin eğitimi altı yıla çıkabilmiş ve bu okullar ilçelerin merkezlerine kadar kapsamlı hale getirilmiştir. Yine aynı yılda kızlar için İstanbul'da bir lise açılmıştır (Gökçimen, 2008). 1915'te İstanbul Üniversitesinde kadınlar için muntazam seminer ve sertifika programları düzenlenmeye başlanmış ve İnas Darülfünunu adı altında bir kadın yükseköğretim kurumu oluşturulmuştur. Aynı yılda İstanbul Edebiyat Fakültesinde kız-erkek karma eğitime başlanmıştır. Gökçimen (2008) kadınların bu ilk eğitim çalışmalarının başladığı dönemde öncelikle öğretmenlik alanında değerlendirildiğini belirtir. Bunun nedenlerinden biri inanç-realite ikileminde baskılanan kadınların olası çıkış yollarından birisi olarak anaç bir kültürün egemen olduğu öğretmenlik mesleğinin mantıklı bir seçenek olduğu düşünülebilir.

Bunun yanında özellikle 1897'de Osmanlı-Yunan savaşlarıyla başlayan ve devletin sona erdiği 1918'e kadar İngiltere, Fransa, Rusya ve diğer büyük devletler

karşısında Balkanlar, Arap Yarımadası, Doğu ve Güney Anadolu, Mısır ve civarında neredeyse kesintisiz devam eden savaşlarda heder olmuş erkek nüfusunun eğitim-öğretim alanında bıraktığı büyük boşluğun başka türlü kapatılamayacak olması da mantığa uygun seçeneklerdendir. Her ne kadar Osmanlı Devletinin sömürge durumunun resmen bitirilmesiyle bu faaliyetler sona erse de yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinin temel kadroları bizzat bu kadın öğretmenler tarafından şekillendirilmiştir. Batılı bir eğitimle yetişen bu muallimeler yönünü batıya dönerek gelişmeyi hedefleyen yeni cumhuriyetin belkemiği olmuşlardır.

Kadınların eğitim alanındaki bu gelişimleri tarihçe olarak onların siyasi ve sosyal yaşamda da görünürlüklerinin artmasına paralel gerçekleşmiştir. 1847'de kadın ve erkeklerin mirastan eşit pay almasına dair verilen karar İslam şeriatının hilafına gerçekleşmiş önemli bir adımdır. 1913 yılında ilk defa bir kadın devlet memuru olmuştur. Gökçimen (2008) bu gelişmelerin sadece büyük yerleşim birimlerine has olduğunu ve kırsalda insanların yüzlerce yıl önceki gibi yaşamaya devam ettiğini belirtir. Yine de sosyal gelişmelerin neredeyse hepsinin yönünün bu biçimde olduğu düşünüldüğünde bunların cinsiyetçiliğin bitmesi için gereken olumlu değişimlerden olduğu anlaşılır. Özellikle bizzat kutsal kitapta yazan hususlara muhalif olarak kanunlaşan kurallar zihniyet devrimine neden olmuştur.

Gökçimen'in (2008) araştırmasında kadınların Osmanlının son döneminde giriştikleri medyatik faaliyetlere de değinilir. Kadınların toplumda görünürlüğünü arttıran gazete ve dergi faaliyetleri, kadın-erkek ilişkilerinde yeni bir normalin doğmasını sağlamıştır. Terakki Gazetesi 1868'de yayın hayatına başladığında isimsiz kadın mektuplarına yer vermiştir. Meşrutiyet döneminde 40'tan fazla kadın dergisi çıkarılmıştır (Konan, 2011) ve bunların ilki Şukûfezar 1886'da yayın hayatına başlamıştır. Bu derginin sahibi ve yazarlarının hepsi kadındı. Hanımlara Mahsus Gazete isimli dergi 1895'ten 1908'e kadar kesintisiz yayınlanan ve yazarlarının çoğu kadın olan başka bir mecmuadır. Bu dergilerde yazan kadınlar genelde asilzadelerin çocukları olup yönetime ve baskın eril güce muhalif fikirler taşımaktaydılar. Feminist fikirlerin baskın olduğu eserlerde sürekli olarak gelişmiş batı ülkelerinde uygulanan eşitlikçi politikalar vurgulanıyor ve bunların Osmanlı'da sosyal hayatta kullanılabilirlikleri tartışılıyordu (Gökçimen, 2008).

Politikaya dair kadınların öne sürdükleri fikirlerin tartışılabileceği ilk platformun ortaya çıkması istibdadın yıkıldığı ve meşrutiyetin tekrar ilan edildiği ortamda mümkün olabildi. 1908 yılında Demet Dergisi bu boşluğu kapatan ve yazarlarının çoğu kadın

olan başka bir dergiydi. Osmanlı Müdafaa-i Hukuk Nisvan Cemiyetinin yayın organı olarak kurulan 1913 tarihli Kadınlar Dünyası bu dönemde öne çıkan diğer eserlerden biridir (Konan, 2011). Bu arada dikkat edilirse medyada görünürlüğü artan kadınların sivil toplum kuruluşları nezdinde de bir yer edindikleri ve kadın faaliyetlerinin daha örgün ve organize hale geldiği görülmektedir. Gökçimen (2008) bu hususu değerlendirirken medyada örgütlenmiş özgür kadınların sesinin eninde sonunda sosyal alanda ve politikada da güçleneceklerini düşündürmektedir.

Meşrutiyetin 1908'de tekrar ilan edilmesinin ardından kurulan çok sayıda dernek kültür, yardım, eğitim, politika, feminizm ve hatta vatan savunması konularında bir araya gelmiş kadınlardan oluşmaktadır. Çok kısa zaman biriminde ve birden ortaya çıkan bu derneklerin insan gücü ihtiyacının karşılanmasında öne çıkan unsur toplumdaki ihtiyaçlardır. Uzun yüzyıllar boyunca ezilmiş ve yok sayılmış kadınların birden bu şekilde güçlenmesi toplumun erkeğiyle ve kadınıyla bu müesseselerin gerekliliğini hissetmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle siyasi bir parti olan İttihat ve Terakkinin kadın dernekleri, günümüzde partilerin kadın kolları başkanlıkları olarak gördüğümüz oluşumların primitif örnekleridir.

Fatma Aliye tarafından 1908'de kurulan Nisvan-ı Osmaniye İmdat Cemiyeti bütün bu kurumların arasında önemli bir yer tutmaktadır çünkü derneğin amacı savaşlarla iyice yorgun düşmüş devletin savunmasına yardımcı olmaktır. İstiklal mücadelesinin önemli yardım kuruluşlarından biri olan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyetinin çekirdeğini oluşturan bu kuruluş, Kızılay ve ilintili cemiyetlerle birlikte hareket ederek yaralı ve şehit askerlere veya ailelerine yardım, hayır-hasenat ve toplumsal desteği artırma gibi konularda devletin yanında yer almışlardır.

Kadınların bilfiil siyasi hayata katılmaları ise daha zorlu bir yolculuk ihtiva etmektedir ve Osmanlı Döneminde mümkün olmamıştır. Zaten Osmanlı'da seçme ve seçilme gibi haklar kadınlar için olmadığı gibi erkekler için de mümkün değildi. Padişah sadece başka bir padişahin oğlu olmasına dayanarak ölene veya darbeyle devrilene kadar devlete liderlik etmekteydi ve 1800'lerde İngiltere, Almanya, Fransa, ABD ve gelişmiş diğer bazı ülkelerde uygulanan seçimler Osmanlı Devletinde uygulanmamaktaydı. Bu nedenle bir parlamento veya meclis oluşmamıştı. 1876'da meşrutiyetin ilanıyla bir meclis ihdas edilmiş ve sadece erkeklerin seçtiği ve seçildiği bir seçim düzenlenmiştir. Her 50 bin erkek başına bir üyenin seçildiği bu mebusların erkek olmaları ve belli bir servete sahip olmaları gerekiyordu. Yani sistem sadece kadınları değil zengin olmayan erkekleri de dışlamaktaydı. Kaldı ki kadınların böyle bir

seçimde seçmen ya da seçilen olmaları mümkün değildi çünkü nüfus sayımlarında insan olarak sayılmıyorlardı. Kadınların ilk defa sayımlarda yer almaları 1882 yılında mümkün olmuştur (Konan, 2011).

İttihat ve Terakki partisinin çalışmalarına bizzat katılan kadınlardan olan Cevdet Paşanın kızı Emine Seniye bu anlamda bir rol modeldir. Yukarıda bahsedilen Kadınlar Dünyası isimli dergiyi çıkaran grupta yer alan Seniye, kadının seçme ve seçilme hakkıyla ilgili Avrupa ve ABD'deki gelişmeleri bu mecmuayla Osmanlı kamuoyuna duyurmuştur. Bu konudaki yayınların gelecek için mirası yadırganamaz çünkü Osmanlı Devleti yıkıldıktan hemen sonra kurulan yeni cumhuriyette kadınların gitgide daha da aktifleşen siyasi durumları bu başlangıçtan etkilenmiştir. Burada ana desteği veren grubun İttihat ve Terakki partisi olduğu ve bu grubun padişahlık rejimine ve eskiden gelen dini sembollere daha karşı bir duruşunun olduğunu da not etmek gerekmektedir. Kadınlara erkekler gibi eşitlik vadedecek bir siyasi duruşun gelenek karşıtı bir anlayışa sahip bu oluşumun kanatları altında ancak gelişebileceği de değerlendirilmelidir.

Osmanlı'da kadının önemi ve yeri konusunda sayısız eser bulunmaktadır. Bunların İslamcı zihniyeti destekleyen önemli bir kısmı kadınların Osmanlı'da çok saygıdeğer bir yere sahip olduğunu belirterek cinsiyetçilik gibi değerlendirilebilecek uygulamaların hiç yaşanmadığını ve Osmanlı'nın adeta bir kadın hakları cumhuriyeti olduğunu iddia etmektedir (Demir, 2003; Süleyman, 1991). Yukarıda verilen birçok örnekte görüldüğü gibi bu ortaya atılması mümkün olmayan bir sav olduğu gibi aynı zamanda gerçeğin hilafına bir iddiadır çünkü Osmanlı'da kadının yeri 7. yy. Arap kültürüne göre tasarımlanmış ve devlete ait kararların egemen devletlerce verilmeye başlandığı son yüzyıla kadar kadınlar ikinci sınıf vatandaşlıktan çıkamamıştır. Hatta bunun da ötesinde kadınlara dair önemsiz gibi görünebilecek basit reform hareketleri dahi büyük ölçekli isyanlarla karşılaşmıştır.

Günümüzde önemli bir insanlık suçu olarak görünen cariye uygulaması dahi defalarca kanunlarda yasaklanmasına rağmen Osmanlı Devletinin resmen hükmünü yitirdiği son güne kadar devam ettirilmiş ve bu konuda desteği uluslararası kamuoyunun önünde bir utanç vesilesi olmasına rağmen padişahin liderliğinde saray ileri gelenleri vermiştir. Kadının bir erkekle eşit olamayacağı anlayışı dinle açıklanmış ve kutsal metinler her türlü kadın hakları uygulaması karşısında bir delil olarak kullanılmıştır. Bütün bunlara rağmen kısa bir zamanda kadınların örgütlenmesinin önüne geçilememiş ve Tanzimat'la beraber oldukça hızlı bir şekilde kadın hakları konusunda eksik de olsa gerekli adımlar atılmıştır.

Tarihten gelen ve muktedirler tarafından sürekli olarak desteklenen bu geleneğin bir insan hayatı içinde değiştirilebilmesi elbette mümkün olmamış fakat geleceğe dair kilometre taşları bu son dönemde döşenmiştir. Yabancı devletlerin payandası durumundaki iktidar sahipleri ayakta kalabilmek için toplumun önündeki özgürlükleri kısmayla yine bu dış güçlerin direktiflerini harfiyen uygulama arasında kalmışlar ve bu nedenle kadınların çok geniş bir yelpazede sosyal hayata katılmaları mümkün olmasa da özellikle öğretmenlik konusunda birçok tabuyu yıktıkları anlaşılmaktadır. Kadın öğretmen kadroları İttihat ve Terakki gibi partiler nezdinde örgütlenmiş, padişaha ve destekçisi düşman devletlere muhalefet etmiş ve hatta sonrasında milli mücadelenin belkemiğini oluşturacak dernek oluşumlarına gitmişlerdir (Aydemir ve Aydemir, 2011). Bu nedenlerle Cumhuriyet Dönemi kadın hareketlerinden ve cinsiyetçi uygulamalara karşı geliştirilen politikalardan bahsedebilmek için Osmanlı'nın son dönemindeki bu hareketler incelenmelidir.

Çalışma bu yüzden özellikle Tanzimat öncesi ve sonrası kadın hareketleri bağlamında kadına dair politikalardaki değişimi anlamaya çalışmış ve somut örneklerle değişime etki eden dinamikleri ortaya koymayı amaçlamıştır. Unutulmamalıdır ki Cumhuriyetin kuruluş evresinde etkin olan kadın veya erkek bütün bireyler Osmanlının bu son döneminde neşet etmiş ve mücadele için gerekli olan zihniyeti bu ortamda edinmişlerdir. Çalışma bu şekilde Cumhuriyetin lider kadrolarının sanki birden ortaya çıktığı ve Osmanlıyla çok ilgilerinin olmadığı gibi yanlış ve ifrata kaçan bir başka algıyı da engellemeyi amaçlamıştır.

2.4. Cumhuriyet dönemi siyasetindeki kadının siyasetteki yeri

Çalışmanın ana omurgasını oluşturacak olan bu bölümde öncelikle Osmanlı Devletinin yıkılmasının hemen sonrasında meydana gelen olaylarda kadınların aldığı rol tartışılacaktır. Sonrasında Cumhuriyetin tek partili dönemi olarak bilinen ve meclise sadece bir partinin etkin olarak katılabildiği 1923-1950 arasındaki dönemde kadınların politika üzerindeki etkisi konusunda çıkarımlar yapılacak ve cinsiyetçi uygulamaların varlığı sorgulanacaktır. Bir sonraki bölümde Türkiye'nin çok partili meclise sahip olduğu 1950 sonrası dönemde kadınlarla ilgili uygulamalar ve kadınların siyasetteki yerine dair değerlendirmeler yapılacaktır. Bu bölümün son kısmında 1980 sonrasından günümüze kadar kadınların sosyal hayattaki ve politikadaki yeri ortaya konulacak ve cinsiyetçiliğin mevcut durumu analiz edilecektir.

Çalışmada buraya kadar olan bölümde ele alınan problemler daha çok cinsiyetçiliğin nedenleriyle ilgilidir. Bu noktadan sonra analiz edilebilecek belgelerin ve

bilgilerin çokluğu hasebiyle cinsiyetçi uygulamaların somut sonuçları da değerlendirilebilecektir. Dolayısıyla sebep ve sonuçları itibariyle ortaya konabilecek olan cinsiyetçi uygulamalara dair geliştirilecek olası çözüm önerilerinin sağlam bir altyapıya sahip olması hedeflenecektir.

2.4.1. Erken Cumhuriyet dönemi siyaset ve toplumsal hayattaki kadınlar

Cumhuriyet denildiğinde akla ilk olarak 29 Ekim 1923'te ilan edilen ve devletin yönetim biçimini resmen değiştiren kanun teklifiyle beraber rejimin değiştirildiği an gelmektedir. Oysaki geniş anlamda direniş hareketleri düşünüldüğünde ve Cumhuriyetin Osmanlı Devletinin devamı olarak ortaya çıktığı değerlendirildiğinde bu kuruluş anının 1923'ten çok daha geriye götürülmesi gerekir. Bu bağlamda Osmanlı sonrasında hâkim devletlerin veya kuklalarının işgal hareketlerine karşı gelişen organize hareketler Cumhuriyetin kuruluş mücadelesinin başlangıcı olabilir. Buradan hareketle tarih analiz edilirse Mondros işgal anlaşmasının hemen ardından Dörtyol'da Mehmet Çavuş tarafından 19 Aralık 1918'de Fransızlara karşı girişilen çatışmalar bu mücadeleye ve Cumhuriyet tarihine ilave edilmelidir. Dolayısıyla aslında 2. Meşrutiyet sonrasında hâkim ülkelere ve bu ülkelerin son ana kadar sömürge valisi edasıyla destekledikleri padişaha karşı gelişen hareketler aslında neredeyse hiç kesilmeden devam etmiştir. Kadın hareketleri de bu mücadelede yerini almış ve Tanzimat sonrasındaki ivmeyle sosyal düzende daha etkin bir konuma taşınmıştır (Konan, 2011; Yücel, 2007; Mutlu, 2017; Gedik, 2015).

Kadın örgütlülüğü bu ilk dönemde milletin bekası adına önemli adımlar atmıştır. Örneğin İstanbul'da işgale karşı ilk büyük miting daha önceden bahsedilen İnas Darülfünunu ve Asri Kadınlar Cemiyeti tarafından Atatürk'ün Samsun'a çıktığı gün olan 19 Mayıs 1919'da Fatih'te gerçekleşir. Bu mitingde dernek yöneticisi Halide Edip ve Meliha Hanım konuşma yapmıştır. Konuşmalarında İzmir'e çıkartma yapan Yunan askerleri protesto edilir ve halkın direnerek buna karşı koyması gerektiği vurgulanır. İnas Darülfünunun düzenlediği mitingler birkaç gün arayla Kadıköy ve Üsküdar'da da düzenlenir ve yine kadınların katılımıyla halktan büyük bir teveccüh görülür. Halide Edip, Nakiye Elgün, Şükufe Nihal, Münevver Saime, Meliha Hanım ve Naciye Hanım gibi II. Meşrutiyet sonrasında örgütlenen ve medyada seslerini duyurmaya başlayan isimler bu mitinglerde başrol oynarlar. O kadar ki, başta Halide Edip olmak üzere bu isimler Atatürk tarafından sonradan Ankara'ya davet edilir ve Milli Mücadelede bilfiil görev almaları sağlanır (Gökçimen, 2008; Onay, 2013).

Halide Edip ve diğer kadın yöneticiler hakkında tutuklama kararları çıkartan İngilizler bu cezaların infazında başarısız olurlar ve kadın derneklerinin öncülüğünde İstanbul ve Anadolu'nun değişik yerlerinde 150'den fazla miting düzenlenerek işgal hareketleri protesto edilirken halk isyan için kışkırtılır. Halide Edip'e ait olan edebi eserlerden "Ateşten Gömlek", "Dağa Çıkan Kurt" ve "İzmir'den Bursa'ya" milli mücadele günlerini ve çeşitli STK'ların bu uğurdaki uğraşlarını konu etmektedir. Diğer kadın yazarlar da yazılarıyla milli mücadele boyunca özellikle Güney Doğu Anadolu'daki mücadeleleri diri tutmaya çalışmışlardır. Sonradan Gazi, Şanlı gibi unvanlar alacak şehirlerde yaşanılan kahramanlık olayları ve halkın bu mücadelelere desteğinin arkasında bu kahraman kadınların da payı vardır. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti gibi kuruluşlar bu faaliyetleri örgütleme noktasında merkezi bir işlev görmüştür.

Mitingler düzenleme ve medyatik faaliyetlerinin yanında kadınlar bizatihi savaşlarda askerlik de yapmışlardır. Halide Edip, Kara Fatma, Tayyar Rahime, Gördesli Makbule, Kılavuz Hatice, Münevver Saime, Halit Bey'in kızı Nezahat, Süreyya Sülün, Halime Çavuş, Şerife Bacı, İmamköylü Çete Ayşe, Çiftlikli Kübra, Ayşe Çavuş, Kübra Efe ve isimleri bilinmeyen binlerce kadın gerek Kuvay-i Milliye'ye gerekse düzensiz ordunun dağlardaki gerilla harplerine gönüllü olarak ve karşılıksız katılmışlar ve bu uğurda şehit veya gazi olmuşlardır. Bu kadınların bazıları zamanın eril bakış açısı nedeniyle askere veya çetelere katılırken saçlarını kesip erkek kıyafetleri giyerek etrafındakileri kandırma yoluna gitmişler, çoğu ise vatanlarına sahip çıkan kadınlar olarak kadın kimlikleriyle savaşlarda görev almışlardır.

Milli mücadelenin sonucunda Türkiye Cumhuriyetinin meclis çalışmalarında da bu kahraman kadınlar yer almışlardır fakat Osmanlı'dan kalma cinsiyetçi bir anlayışla kadınlara seçme ve seçilme hakları derhal tanınmamıştır. Bu durumun anlaşılabilir nedenleri vardır; öncelikle devlet bir var olma savaşı vermektedir ve kadınların sosyal hakları gibi mevzular birincil öncelikli olarak addedilmemiştir. Ayrıca dünyanın bazı en gelişmiş ülkelerinde dahi kadınların üst düzey yönetim aygıtlarında sorunsuz olarak yer alabileceklerine dair düzenlemeler o dönem itibariyle mevcut değildir. Son olarak toplum yeni bir uyanışın eşiğinde iken insanların tam olarak nasıl tepki vereceğinin belli olmadığı maceralara girilmemiştir. Bu nedenle 1924 Anayasasının ilk sürümünün 10. Maddesi "otuz yaşını ikmal eden her erkek Türk, mebus intihap edilmek salahiyetini haizdir" şeklindedir. Konan (2011) bu yasa mecliste görüşülürken sert tartışmaların yaşandığını ve kadınların da bu maddeye dâhil edilmesi konusunda teklif getiren Recep

Bey ve Yahya Kemal beyin mecliste azınlıkta kalarak diğer vekillerin protestolarına maruz kaldığını belirtir. Maddeye kadınların eklenmesini reddedenlerin sözcüsü sayılabilecek Eskişehir milletvekili Emin Bey "Milletin hissiyatıyla oynama, şeriata hürmet ediniz" sözleriyle bu cinsiyetçi uygulamanın arka planında yatan sebebi de itiraf etmiştir. Bu çalışmada defaten dile getirildiği gibi kadınları Osmanlı devrinde ya da daha öncesindeki erken dönem Müslüman Türk devletlerinde arka planda kalmaya ve ikinci sınıf vatandaş olmaya zorlayan dinamikler, Cumhuriyet döneminde de aynı prensiple hareket ediyordu (Aydemir ve Aydemir, 2011).

Milli mücadelede büyük yararlılık sağlamış olan Halide Edip ve Şükufe Nihal gibi kadınlar bu maddeye itiraz etmişler ve kadınların da maddeye eklenmesi için önemli baskılar yapmışlar fakat bu çabalar bir müddet görmezden gelinmiştir. Kadınlar seslerini demokratik bir metotla duyurabilmek için 15 Haziran 1923'te Kadınlar Halk Fırkasını kurmuşlardır. Tarihe dikkat edildiğinde bu siyasi partinin Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet Halk Fırkasından dahi önce kurulduğu anlaşılır. Kadınların seçme ve seçilme özgürlüğünü kazanmak için önemli girişimlerde bulunan bu fırkanın lideri Nezihe Muhittin ve yardımcısı da II. Meşrutiyet sonrasında kadın haklarını ilerletmek için dernekler ve medya organları kurmuş olan Şükufe Nihal'dir (Gökçimen, 2008).

Kadınlar Halk Fırkası Cumhuriyet dönemindeki ilk ve önemli siyasi kadın oluşumlarından biri olması hasebiyle çalışma için önemli bir yer tutmaktadır. Fırka olarak kurulması İçişleri Bakanlığı tarafından kabul edilmemiş ve partinin başvurusu reddedilirken 1909 Kanun-i Esasi'ye atıf yapılarak kadınların seçme veya seçilme hakları olmadıkları savunulmuştur. Gerçekte, Kadınlar Halk Fırkası kurucuları seçimlere katılmaktan daha çok seslerini duyurma isteklisi oldukları için fırka oluşumunu dernek olarak değiştirmişler ve Türk Kadınlar Birliği adı altında taleplerine ve faaliyetlerine devam etmişlerdir. Buna rağmen çeşitli zorlamalar sonucunda siyaset talepleri bulunmadığını Türk Kadınlar Birliğinin tüzüğünde "Birliğin siyasetle alakası yoktur" şeklinde bir maddeye yer vererek ispatlamak zorunda kalmışlardır. Derneğin talepleri kongreler ve toplantılarla başarı sağlanana kadar devam etmiş ve Türkiye'de kadınlar bazı Avrupa ülkelerindeki hemcinslerinden önce seçme ve seçilme hakkına kavuşmuşlardır. Bu zorlu yolda engellerle de karşılaşmışlar örneğin dernek lideri Nezihe Muhittin kurumun parasını kötüye kullanmaktan suçlu bulunarak başkanlıktan uzaklaştırılmış ve Yunus Nadi bunu "Oh diyoruz, aman kurtulduk! Artık her gün kusma eğilimi içinde bunalmaktan kurtulduk!" diyerek kutlamıştır. Cumhuriyet gazetesindeki cinsiyetçi bakış açısı çoğu haberde kendini göstermiştir. Örneğin yine aynı yıllarda

kadınların milletvekili seçilmesi taleplerini alaya almak maksadıyla yazılanlar dikkat çekicidir (Gökçimen, 2008); "Hanımların mebusluğu hiç fena olmaz, Meclis'te sık sık moda etrafında münakaşalar cereyan eder. Hanımların balolarda smokin mi yoksa dekolte tuvalet mi giymeleri daha uygun olunacağına dair, mesela İstanbul mebusesi ile İzmir mebusesi arasındaki hararetli mücadeleyi bütün erkek mebusların merak ve tebessümle dinleyeceğine şüphe yoktur".

Kadınların siyasette aktif olarak varlık göstermelerine sebep olacak olan seçme ve seçilme hakkından önce toplumsal bazı değişimler yaşanmış ve bu şekilde gelecek olan hakların altyapısı hazırlanmıştır. Bu önemli değişikliklerden birisi 1924'teki Tevhid-i Tedrisat kanunu ile kadınların ve erkeklerin eşit olarak eğitim alma hakkının tanınmasıydı. Gerek karma eğitimin, gerekse kadınlara da erkeklere olduğu gibi zorunlu eğitim sürelerinin tanınmasını sağlayan bu kanunla kadınların önlerindeki eğitim engeli ortadan kaldırılmıştır. Hatırlanacağı üzere benzeri faaliyetler II. Meşrutiyet sonrasında denenmiştir fakat büyük oranda başarısızlığa uğramıştır çünkü sadece birkaç kent merkezinde uygulanabilmiştir. Osmanlı'ya göre içişlerinde çok daha güçlü ve egemen olan Türkiye Cumhuriyeti ise Tevhid-i Tedrisat kanununu en ücra yerlerde dahi uygulayarak eğitim ve öğretimde kadın-erkek eşitliğini büyük oranda sağlayabilmiştir (Yüceer, 2008).

Kadınların siyasi hayata katılmasını sağlayan altyapıyı hazırlayan diğer önemli bir düzenleme 1926'da yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunudur. İsviçre Medeni kanunundan esinlenerek vücuda getirilen yasa, kadınları erkekler gibi eşit vatandaşlar olarak tanımlıyor ve örneğin çok kadınla evlilik gibi din kaynaklı bir hayli cinsiyetçi uygulamaya son veriyordu. Mal-mülk edinme ve miras gibi konularda eşitliğin sağlanması, kadınların sosyal hayatta daha sağlam bir şekilde ayakta kalmasına sebebiyet verecekti. Laikliğin getirilmesi, kadın-erkek eşitliği bağlamında devletin getirdiği önemli başka bir değişikliktir. Bu uygulamayla İslami şeriat adı altında Arap örf ve adetlerinin tatbik edilme alanları kısıtlanıyor, en azından kamusal alanda bu tür anlayışlar ortadan kaldırılıyordu. Siyasetteki eril dil gün geçtikçe ve hızla bu uygulamalar sayesinde kayboluyor ve ortam daha eşitlikçi şartlar için hazırlanıyordu (Aydemir ve Aydemir, 2011).

Bütün bu gelişmelerin ardından 1930 yerel seçimlerinde kadınlar ilk defa oy kullandılar ve seçilme hakkını da kazandılar (Konan, 2011; Gökçimen, 2008). Cumhuriyetin ilk kadın muhtarı bu seçimi nahiyesinde kazanan Çinekarpuzlu nahiyesinin merkezi Dereköy'den Gül Hanım oldu. Nezihe Muhittin önderliğinde Kadın

Birliği üyeleri İstanbul'da çeşitli etkinliklerle bu durumu kutlamışlardır. TBMM'ye kadar yapılan yürüyüşlerle kadınların seçmen olarak güçleri ve politik alandaki yeterliliklerinin anlaşılmasıyla bir sonraki genel seçimlere katılabilmelerinin önündeki engellerin kaldırılma zamanı gelmişti. 1934'te seçim kanunu görüşmelerinde İsmet İnönü "Kadınlarımızın Türk tarihindeki haklı yerleri erkeklerle beraber, daima memleketin ve milletin mukadderatı söz ve tesir sahibi olmalarıdır" beyanatıyla 1924 Anayasasında değişimi işaret etmiş ve sonuçta ilgili maddeye yapılan eklemeyle kadınların da milletvekili seçimlerinde seçmen veya vekil olabilme imkânları tanınmıştır. Kanunun değişmesinden sonra başta Kadın Birliği olmak üzere birçok STK'nin düzenlediği gösteri yürüyüşleriyle bu olay kutlanmış ve halka duyurulmuştur (Yüceer, 2008).

Gerçekten de seçme ve seçilme hakkının kadınlara tanınmasının Türk ve dünya siyaseti açısından önemi büyüktür çünkü Fransa (1944), İtalya (1945), Belçika (1948), Yunanistan (1952), İsviçre (1971) gibi ülkelerden önce gerçekleşmiştir. Fakat unutulmamalıdır ki kadınlara seçme ve seçilme hakkı daha önce çok gelişmiş sayılamayacak çoğu devlet tarafından da gerçekleştirilmiştir (Yeni Zelanda (1893), Avusturalya (1902), Finlandiya (1906), Danimarka (1915), İsveç (1919), SSCB (1918), ABD (1920), Çekoslovakya (1920), Polonya (1921), Moğolistan (1924), İngiltere (1918), Almanya (1928), Ekvator (1929), İspanya (1931), Brezilya ve Tayland (1932) (Yüceer, 2008). Dolayısıyla bu hakkın kullanılmasının dünyada önde gelen bir uygulama olduğunu söylemek abartılı olacaktır. Hatta bu hakkı tanımış ülkeler tek tek düşünüldüğünde yeni Cumhuriyetin bu konuda biraz geç kalmış olabileceği dahi düşünülebilir. Yine de adı geçen ülkelerin İslami kültürden uzak olmaları ve Türkiye'de geçmişten gelen dinsel-toplumsal dürtülerin sosyal düzen üzerindeki baskısının varlığı Türkiye'deki bu gelişmenin önemini oraya koyar.

Kanun değişikliğinin ardından ilk seçimler 1935 yılında (bir kişi ara seçimle 1936'da) yapılmış ve 18 kadın milletvekili meclise girmiştir. Tablo 1'de görülen isimler o güne kadar kadın hareketlerinde öne çıkmış isimler değildir fakat daha çok partinin uygun gördüğü kadınlardır. Örneğin kadın hakları mücadelesinin simge isimleri olan Nezihe Muhittin ve Şükufe Nihal milletvekili listelerine alınmamışlardır. Kadınların siyasetteki varlığına dair bir çekince bulunmamaktadır fakat bu hakkın belirli kadınlar tarafından kullanımına ilişkin bir direnme olduğu görülebilir.

Tablo 1. 1935-1939 TBMM Dönemi Kadın Milletvekilleri

Adı	Soyadı	İli
Bahire	Aydilek	Konya
Benal	Arıman	İzmir
Esma	Nayman	Seyhan
Fakihe	Öymen	İstanbul
Fatma	Memik	Edirne
Ferruh	Güpgüp	Kayseri
Hatı	Çırpan	Ankara
Hatice	Özgener	Çankırı
Huriye	Baha	Diyarbakır
Mebrure	Gönenç	Afyonkarahisar
Meliha	Ulaş	Samsun
Mihri	Bektaş	Malatya
Nakiye	Elgün	Erzurum
Sabiha	Görkey	Sivas
Sabiha	Erbay	Balıkesir
Şekibe	İnsel	Bursa
Seniha	Hızal	Trabzon
Türkan	Baştuğ	Antalya

Ülkemizde ilk defa siyasi hayata milletvekili olarak giren kadınlarımızın büyük kısmını oluşturan 13'ünün mesleği beklenebileceği gibi öğretmenliktir (Gökçimen, 2008). Özellikle Osmanlı'nın son döneminde eğitim faaliyetlerinde görevlendirmek üzere öğretmenlik mesleğinin kadınlar tarafından tercih edilmesinin nedenleri üzerinde önceki bölümde durulmuştur. Bunun haricinde iki kadın milletvekili çiftçi, bir diğer kadın milletvekili de doktordur. Aralarında mesleği yazar olan tek milletvekilimiz ise Benal Nevzat Arıman'dır ve Kara Osman ve Aytım isimli şiir kitaplarının müellifidir.

Eğitim durumlarına bakıldığında ise daha çarpıcı bir durumla karşılaşılır. İlk kadın milletvekilleri ortalama olarak en az erkek meslektaşları kadar eğitimlidirler. 6 milletvekilimiz kız sanayi mekteplerinde, 4 milletvekilimiz Dârülmuallimât'ta, 6 milletvekilimiz de Dârülfununun farklı bölümlerinde eğitim görmüşlerdir. Bu okulların hepsi de Osmanlı Devletinin son dönemlerinde ve bilhassa II. Meşrutiyetten sonra açılmış okullardır. Kız Sanayi mektepleri bugünkü kız meslek liselerine benzeyen ve kız çocuklarına geçimlerini sağlayabilecek sanatlar öğreten okullardı. Dârülmuallimât'ın ve yani bugünkü dilde öğretmen okullarının ve İnas Dârülfununun gelecekte önemli vazifeler göreceğine bu çalışmanın önceki bölümlerinde değinilmişti. Görüldüğü gibi seçme ve seçilme hakkını ilk olarak kullanan kadınlarımız bu okullardan mezun olmuşlardır.

Huriye Öniz ilk dönem kadın milletvekillerimiz arasında önemli bir figürdür. Diyarbakır Milletvekili olan Öniz 5. Dönem TBMM'de en yüksek tahsile sahip vekillerden biridir ve Londra Üniversitesi Bedford Kolejinde eğitim görmüştür. Mesleği öğretmenlik olan Öniz milletvekili seçildiği sırada bu mesleğine devam etmekteydi. Kadın hakları konusundaki örgütlü toplumsal hareketlerde görev almamış olsa da özellikle 1912 Balkan Savaşlarının ardından İstanbul'da yaşanan göçmen trajedisini hafifletmek için yapılan çalışmalarda hayır kurumları lehine görev almıştır. Vekilimizin Diyarbakır Milletvekili olmasına rağmen bu şehre hiç gitmediği ve bu şehirle ilgili herhangi bir konuda görev almadığı da anlaşılmaktadır. Bütün bu veriler oldukça donanımlı olmalarına rağmen ilk dönem kadın milletvekillerinin görünüşte siyasi hayata dâhil edildiğini göstermektedir. Genelde kadın hareketlerinin bayraktarlığını yapmış kişilerin seçilmekten uzak tutulmaları bunun bir göstergesidir. Yüksek tahsilli olmasına rağmen bir kadın milletvekilinin kendi iliyle ilgili politikalar geliştirmemiş olması, kadın haklarının ilk dönemde nitelik olarak değil nicelik olarak değerlendirildiği kuşkusunu doğurmaktadır. Nitekim Huriye Öniz vekillik görevi bittiğinde tekrar aday olmamış ve öğretmenlik mesleğine bıraktığı yerden geri devam etmiştir.

Meclisteki görev dağılımı incelendiğinde kadın milletvekillerinin bazı komisyonlar haricinde görevler aldıkları görülür. Komisyon görevlendirilmelerinde milletvekillerinin mesleklerinin dikkate alındığı dikkat çekmektedir. Fakat görev verilmeyen komisyonların Adalet, Dışişleri, Meclis Hesaplarını İnceleme, Milli Savunma ve Anayasa komisyonları olması (Gökçimen, 2008) yukarıdaki savın desteklendiği anlamına gelmektedir. Devletin güvenliği ve bekasıyla ilgili olan bu komisyonlardan kadınların uzak tutulmasının altında yatan nedenlerden birinin kadınlara olan güvensizlik ve dolayısıyla cinsiyetçilik olduğu iddia edilebilir.

Sonraki siyasi yaşamlarına bakıldığında ilk dönem kadın milletvekillerinin politika kariyerlerini genelde devam ettirmedikleri görülür. Politikanın öncesinde siyasi gruplar içinde hareket etmiş olan azınlık istisna olmak üzere kadın vekillerin yarısından fazlası kendi hayatlarına geri dönmüşlerdir. Burada Benal Nevzat Arıman gelecek dönemlerde üst üste 4 kez daha mecliste vekilliğe seçilerek sonradan milletvekili Işılay Saygın tarafından kırılmasına kadar geçerli kalan bir rekora imza atmıştır. Çoğunlukla kadın vekiller çeşitli hayır kurumlarında görev almaya devam etmişler ve öğretmenlik görevlerini sürdürmüşlerdir. Bu noktada Körler Okulu ve Körler Derneği Başkanlığı yapan ve görme özürlü vatandaşların hayatını kolaylaştıracak adımların Cumhuriyetin erken yıllarında atılmasını sağlayan Mebrure Gönenç'i anmak gerekmektedir.

Atatürk'e ait aşağıdaki beyan kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesinin cinsiyetçi politikalar bağlamında önemini dile getirmektedir;

> "Bu karar Türk kadınına sosyal ve siyasî hayatta bütün milletlerin üstünde yer vermiştir. Çarşaf içinde; peçe altında ve kafes arkasındaki Türk kadınını artık tarihlerde aramak lâzım gelecektir. Türk kadını evdeki medenî mevkiini salâhiyetle işgal etmiş, iş hayatının her safhasında muvaffakiyetler göstermiştir. Siyasî hayatta belediye seçimlerinde tecrübesini yapan Türk kadını, bu sefer de mebus seçme ve seçilme suretiyle haklarının en büyüğünü elde etmiş bulunuyor. Medenî memleketlerin birçoğunda, kadından esirgenen bu hak, bugün Türk kadınının elindedir ve onu salâhiyet ve liyakatle kullanacaktır" (Yüceer, 2008).

Politik bir yönü de olan bu açıklama kadınlar için hak mücadelesinin bittiği anlamına gelmemektedir. Nitekim siyasi olaylar içinde kadınların rolleri ilk dönem açısından değerlendirildiğinde mükemmel ve eksiksiz bir başarı öyküsünden bahsetmek zordur. Öncelikle kadınların seçme ve seçilme hakkı uluslararası düzlemde analiz edildiğinde her ne kadar önemli bir takım ülkelerden önce gerçekleşmiş olsa da gecikmiş bir uygulama olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca seçilen kadınların muhalif yönüyle meşhur olan ve hayatlarını sivil toplum kuruluşlarında mücadeleye harcayanlardan değil, politikayla çok fazla iştigal etmemiş hayır kurumlarının müdavimlerinden tercih edilmeleri erken dönemde cumhuriyet elitlerin kadın varlığını nitel olarak değil nicel yönden arzu ettiklerini ortaya koymaktadır. Kaldı ki, kadın milletvekillerinin çoğunluğunun mecliste aldıkları görevler ve vekilliklerinin sonrasında takındıkları politik (veya apolitik) tavır kadınların ağırlıklı olarak kadın kimlikleri yüzünden mecliste olduklarını ve kendilerinden beklenenlerin hala önceki zihniyete uygun olduğu anlaşılmaktadır.

Bütün bu olumsuz koşullara ve cinsiyetçiliği andıran uygulamalara rağmen başlangıç olarak düşünüldüğünde yeni Cumhuriyetin kadınlara açmış olduğu bu yolun geleceğe dair kamu politikalarını olumlu etkilediği söylenebilir (Yücel, 2007). Özellikle ülkenin içinden geçmiş olduğu krizler, isyanlar, savaşlar, ekonomik ve sosyal ihtilaller akla getirildiğinde ve Arap örflerini inanç gibi kabul eden halk kitlesinin çoğunluğu değerlendirildiğinde gerçekten de verilen mücadelenin boşa olmadığı ve kadın hareketinin siyaset alanında gelebileceği en ileri noktalardan birine geldiği görülebilir. Gelecek bölümlerde inceleneceği gibi sonraki iktidarlar cinsiyetçi uygulamalarda bu ilk dönemi aratır hale gelmişler ve kadınların siyasetteki yerinin korunmasında bazen çok az çaba gösterilir olmuştur. Bu vesileyle Cumhuriyetin ilk kadın milletvekillerinin ve

onların özgürce hizmet verebilmesinin önünü açanların günümüzdeki siyaset ve toplumsal alan üzerindeki etkileri büyüktür.

2.4.2. 1950-1980 Arası Çok Partili Dönemde Kadınlar

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin sonsuza kadar en önemli olaylarından biri Demokrat Partinin kuruluşu olarak kalacaktır. Hem kurulması, hem faaliyetleri ve programları ve hem de ortadan kaldırılması cihetiyle halk ve devlet üzerinde etkisi en büyük kurumlardan biri Demokrat Partidir. Partinin kurucu üyeleri Cumhuriyet Halk Partisinin tek parti olarak iktidar olduğu günlerdeki üyeleri ve vekilleridir. Cumhuriyet Halk Partisi içinde 1940'larda yaşanan muhalefet bu karşıt milletvekillerinin ilkönce bir grup, sonra da bir siyasi parti kurmasıyla sonuçlanmıştır. Bu yeni partinin seçim istemesi üzerine Cumhuriyet Halk Partililer baskın bir seçime giderek Demokrat Partinin çoğu bölgede kurumsallaşmamış ve hazır olmamasından istifade edip haksız bir sandık galibiyeti elde etmişlerdir. Bunun yanında seçimde hileler yapılmış ve "açık oylama gizli sayım" gibi uygulamalarla (Aydın ve Yıldız, 2017) adeta iktidar rakip partiden çalınmıştır. Seçimdeki usulsüzlükler burada da sonlanmaz; seçim sisteminde iktidar olan Cumhuriyet Halk Partisinin lehine olan milletvekili dağılım sistemine göre 465 milletvekilinin 397'sini iktidar, 61'ini muhalefet ve 7'sini bağımsızlar kazanmıştır. 1946 seçimleri ile ilgili en ilginç detay ise alınan oyların ve bu oyların partilere göre oranlarının gizli tutulması nedeniyle bugüne kadar kimin ne kadar oy aldığını bilmek mümkün olmamıştır (Aydın ve Yıldız, 2017).

Siyasette bu kadar antidemokratik uygulamalar sürerken kadınların siyasetteki yeri konusunda da kazanımlardan geriye dönülmeye başlanmıştır. TUİK verilerine göre hazırlanmış Tablo 2, Cumhuriyet tarihi boyunca yaşanan seçimlerde milletvekilliği kazanan kadınların sayılarını ve meclise oranlarını göstermektedir.

TABLO 2. SEÇİM YILI VE CİNSİYETE GÖRE MİLLETVEKİLİ SAYISI VE MECLİS'TEKİ TEMSİL ORANI, 1935-2017

Seçim yılı	Toplam milletvekili sayısı	Kadın milletvekili sayısı	Temsil oranı
1935	399	18	4.5
1939	429	16	3.7
1943	455	16	3.5
1946	465	9	1.9
1950	487	3	0.6
1954	541	4	0.7
1957	610	8	1.3
1961	450	3	0.7

1965	450	8	1.8
1969	450	5	1.1
1973	450	6	1.3
1977	450	4	0.9
1983	399	12	3.0
1987	450	6	1.3
1991	450	8	1.8
1995	550	13	2.4
1999	550	23	4.2
2002	550	24	4.4
2007	550	50	9.1
2011	550	79	14.4
2012	548	79	14.4
2013	548	79	14.4
2014	535	77	14.4
2015	550	81	14.7
2016	550	81	14.7
2017	539	75	13.9

Kaynak: TUİK (2012)

Tablo 2'ye bakıldığında ilk göze çarpması gereken istatistik 1935 seçimlerindeki kadın milletvekili oranının ancak 2007 yılında aşılabildiği bilgisidir. Bir önceki bölümde 1935 seçimlerindeki örtülü cinsiyetçiliğe vurgu yapılmasına rağmen sonraki devirlerde bu noktadan dahi oldukça uzaklaşıldığı ortaya çıkmaktadır (Çolak, 2017). Özellikle Cumhuriyet Halk Partisinin tek parti yönetiminden sonra seçimleri kazanan ve demokrasinin memleket genelinde hissedilmeye başlamasının mimari sayılan Demokrat Parti dönemindeki kadın milletvekili oranları, kadınların politikaya katılım açısından iyiden iyiye Tanzimat öncesine döndüğünü gözler önüne serer.

Demokrasinin adeta Türk toplumundaki ilk zaferi ve tecellisi olarak görülen 1950 seçimlerinde TBMM'ye ancak 3 kadın milletvekili girebilmiş ve artmış olan milletvekili sayısıyla birlikte istatistiğe döküldüğünde bu binde 6'lık bir orana tekabül etmiştir. Meclise girebilen kadın milletvekillerinin siyasi duruşları da ilginçtir. İlk dikkat çeken isim olan Halide Edip Adıvar, İzmir milletvekili olarak DP listelerinden aday olarak bağımsız milletvekili sıfatıyla meclise girmiştir. Halide Edip'in II. Meşrutiyet sonrasında başlayan ve milli mücadelede devam eden siyasi hayatından yukarıda bahsedilmişti. Edip'in yaşamı 1926'da Atatürk'e karşı tertip edildiği iddia edilen İzmir suikastıyla değişir. Suikast girişiminden çok kısa bir süre önce Edip'in eşi Adnan Adıvar'ın Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası üyesi olması nedeniyle muhaliflerin içinde bulunması ve Atatürk tarafından muhalefete bir müdahale edeceğinin

beklentisiyle Adıvar çifti yurtdışına gitmişlerdi (Çolak, 2017). İzmir suikastı sonrasında Adnan ve Halide Edip Adıvar suikasta dâhil olmak ve vatana ihanetle suçlandılar ve Atatürk vefat edene kadar da yurda dönemeyerek yaklaşık 14 yıl sürgünde kaldılar. Halide Edip'in Amerikan mandası isteyen bir hain olduğu bu dönemde çokça yazıldı.

İsmet İnönü'nün iktidarı devralmasıyla siyasi atmosfer değişti ve Adıvar çifti Türkiye'ye 1939'da garanti verilerek davet edildi. Halide Edip tekrar siyasi arenaya dâhil oldu fakat muhalif ve sorgulayan dili yüzünden iktidar tarafında aktif siyaset yapamadı. Bazı okullarda aldığı eğitim görevlerinden sonra 1950'de seçimlerden önce muhalif Demokrat Partiye katılarak milletvekili olmayı başardı. Elbette Demokrat Parti için bile fazla muhalif dili nedeniyle mecliste bağımsız kaldı ve dönem sonunda tekrar vekillik teklifi almadığı için siyaset hayatına veda etti (Çolak, 2017).

1950 seçiminde siyasete merhaba diyen diğer ilginç bir isim Hatice Nazlı Tlabar'dır. Halide Edip bağımsız olarak değerlendirildiğinden Nazlı Tlabar teknik olarak Demokrat Partinin 416 milletvekili arasındaki tek kadın milletvekilidir (Çolak, 2017). Tlabar sonraki Demokrat Parti iktidarlarında da milletvekili olarak yer almış ve 1960 darbesinde de Demokrat partideki erkek meslektaşları gibi yargılanarak cezalandırılmıştır. TBMM'de bugün dahi oldukça donanımlı olarak değerlendirilebilecek olan Tlabar İngilizce, Fransızca, Almanca, Rumca dillerini konuşabilmekte, meşhur yabancı Alman ve İngiliz dergilerde editörlük yapmakta ve ulusal ve uluslararası diğer gazetecilik faaliyetleri yürütmekteydi (Güveloğlu, 2016).

Uluslararası ilişkiler konusunda mecliste aktif bir görüntü çizen Tlabar, Vatikan Devletiyle o zaman henüz kurulmamış ilişkiler nedeniyle hükûmeti eleştirmiş ve dünyanın teveccüh gösterdiği bu küçük devlete Türkiye'nin de el uzatarak dostane ilişkiler geliştirmesini salık vermiştir. Kıbrıs meselesinde Türk ve Yunan devletlerinin elbirliğiyle bu konuyu çözmesi gerektiği konusundaki konuşmalar yapmıştır. Başka bir açıklamasında Milli Eğitim Bakanlığından UNESCO'ya verilen yıllık bağışların ne kadar iyi değerlendirildiğinin ve ne ölçüde Türkiye'ye fayda sağladığının incelenmesini istemiştir.

İçişlerine dair açıklamalarda da bulunan Tlabar emekli sandığı, çocuk ölümleri ve istatistik oranları, milli eğitim politikaları ve diğer emeklilik konularında açıklamalar yapmış, kanun teklifleri vermiştir. Turizm endüstrisine verilecek teşvikler konusunda yol gösterici açıklamalarının yanı sıra Milli Piyango ödüllerinin göçmenlere ve mültecilere de verilebilir olması konusunda teklifler de hazırlamıştır (Çolak, 2017). Tlabar'ın en tartışmalı kanun tekliflerinden birisi, diğer Demokrat Partili milletvekilleri

olan Edibe Sayar ve Aliye Temuçin'le 1956'da "Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine dair Kanun" hakkında verdikleri değişiklik teklifiydi. Çarşafın yasaklanacağı şeklinde anlaşılan bu kanun teklifi yine Tlabar'ın başkanlık yaptığı ve cumhuriyetin erken dönemindeki ilk kadın örgütlerinden olan Türk Kadın Birliği tarafından da sahiplenince ülkede gündemin önemli maddelerinden biri haline gelmiştir. Elbette teklif, İslamcı politikaları takip eden Demokrat Parti elitleri tarafından gündemden alınmış ve iptal edilmiştir (Güveloğlu, 2016) fakat kadın haklarını savunan siyasetçilerin kadını ikinci plana iten politikalar hakkındaki bu girişimleri önemli ve anlamlıdır. Nitekim Tlabar'ın bu çabaları meclisteki muhalefetten daha çok destek almış ve Tlabar muhalefetin gizli adayı olarak eleştirilmiştir.

Türk Kadınlar Birliğinin çarşaf olayındaki bu eleştirilere karşı açıklamaları siyaset üstü olması nedeniyle kadın hareketinin hangi boyutlara geldiğini göstermektedir. Birlik, Tlabar'ın kanun teklifiyle Türkiye'deki kadınların özgürleşmesi bağlamında hareket ettiğini ve herhangi bir partinin üyesi olarak hareket etmediğini belirtmiştir. Başka bir deyişle Tlabar ve meclisteki diğer kadınlar partiler üstü bir tavırla yine Türk kadınları için çaba sarf ettiklerini belirtmiştir. Bu kanun teklifi, tabanı İslamcı politikaları uygulayan ve çarşaf gibi olguları bir dini vecibe gibi görenlerin daha fazla teveccüh gösterdiği Demokrat Partinin aleyhine gibi görünmektedir. Kaldı ki iktidar teklifi ortadan kaldırmış ve gündemden düşürmüştür. Fakat Tlabar bir sonraki seçimde tekrar Demokrat Partinin milletvekili olarak seçilme başarısı göstermiştir. Burada neden, Demokrat Partide parti-içi demokrasinin gelişmiş olması olabilir. Ama aslında daha akla yatkın olan faktör, kanun teklifinin uygarca yaşamak isteyen ve bir asırdan fazla bir süredir mücadele ede ede haklarını bir bir kazanmış kadınların siyasette partiler üstü hedefler gütmeleri ve bu bağlamda hiçbir siyasi fikre zarar vermeden hareket etmeye çalışmalarıdır. Demokrat Parti önde gelenleri Tlabar olmasa da başka bir kadının benzeri tekliflerle gelecekte yine ortaya çıkacağını tahmin ettiklerinden böyle parti muhalifi bir hamleyi görmezden gelmişlerdir. Ayrıca Türk Kadın Birliğinin siyasi gücü de bu değerlendirmede önemli bir yer tutmuş olmalıdır.

Türk Kadınlar Birliğinin Tlabar başkanlığında ülkemize kazandırdığı günümüze kadar uygulanagelen bir gelenek de Mayıs aylarının ikinci Pazar günü kutlanan Anneler Günüdür (Çolak, 2017). İçişleri ve Milli Eğitim Bakanlıklarına verilen dilekçelerle yapılan başvurular kabul edilmiş ve Anneler Günü ilk defa 1955 yılında kutlanmaya başlanmıştır. Bu başarılı girişimin hemen ardından Türk Kadınlar Birliği okuma-yazma bilmeyen kadın kalmaması için bir eğitim seferberliği başlatmış ve bu kampanyada da

halktan destek görmüştür. Tlabar, babalar gününün kutlanmasıyla ilgili de açıklamalar yapmış ve özellikle imam nikâhı yapma yasağının uygulanması için Türk Kadınlar Birliği eliyle propaganda faaliyetleri yürütmüştür. Dikkat edilirse Tlabar ve Türk Kadınlar Birliği üyeleri, Demokrat Partiyle yan yana ve neredeyse iç içe olmalarına rağmen açıkça iktidar destekçilerinin karşısında yer aldıkları politikalarla iştigal ediyorlardı. 1950'lerde kadın hareketi Türkiye'de siyasetle bağımsız bir dil kullanarak bütün kadınların eşitliği için uğraşmayı hedef edinmişti (Güveloğlu, 2016).

Bir ABD gezisini de faaliyetlerine ekleyen Tlabar, diğer bazı milletvekilleriyle başta Kıbrıs konusunda olmak üzere çeşitli temaslarda bulunmuştur. Günümüzde dahi göremeyeceğimiz bir seviyeyle birçok ABD şehrinde konferanslar veren Tlabar, bu girişimlerinde Yunanistan'la olan ilişkilerin de zedelenmemesine önem göstermiş ve Türkiye'nin batı bloğundaki yerinin sağlamlığını ispat etme uğraşı vermiştir. Demokrat Partinin Kırşehir ilinin ilçe yapılmasına dair kanun teklifine, Basın yasasında yapacağı otokrasi yönündeki değişimlerine imza vermemiş ve muhalif bir tutum takınmıştır (Çolak, 2017).

Türk demokrasisinin utanç tablosu olan Yassıada Mahkemelerinde yaptığı sözde illegal fiiller nedeniyle birçok siyasiyle beraber yargılanan Tlabar, Demokrat Partinin baskıcı politikaları, Cumhuriyet Halk Partisi hilafına yaptığı konuşmalar, yurtdışında gerçekleştirdiği faaliyetler gibi zorlama suçlamalarla yargılanmıştır. İlginç olan kendisini Demokrat Partinin muhalifleri arasında göstererek ceza almaktan kurtulabilme veya düşük bir ceza alabilme ihtimali varken ve bu durum aslında herkes tarafından bilinen bir husus iken, kendisi bu muhalif çizgisini inkâr etmiş, partisinin çoğu kararını desteklediğini belirtmiş ve siyasi duruşunun siyaset üstü olduğunu deklare etmiştir. Türk Kadın Birliği adına mecliste çoğu faaliyette bulunduğunu ve bu çizgisiyle Demokrat veya Cumhuriyet Halk Partisine destek veya muhalefetten uzak olduğunu ve tarafsızca kadın haklarının ilerlemesi için uğraştığını iddia etmesi kadın hareketinin 1960'lar itibariyle geldiği noktayı göstermekteydi. Aslında çarşaf olayıyla Tlabar ve Türk Kadın Birliği, gerici cereyanlar karşısında nerede olduklarını net bir şekilde ortaya koymuşlardı fakat adaletin mahkemeden daha çok askeri makamlarda tesis edildiği Yassıada Mahkemelerinde Tlabar bu savunmalarıyla ceza almaktan kurtulamadı. Diğer bazı kadın milletvekilleriyle beraber Kayseri Cezaevinde 1962 yılında affedilene kadar cezası infaz edildi (Güveloğlu, 2016).

Tlabar ve özellikle Demokrat Partide siyaset yapan hemcinsleri günümüzde dahi eşine zor rastlanacak bir birikimle ve mücadele gücüyle neredeyse partilerin

siyasetlerinden bağımsız olarak önemli politik açılımlar gerçekleştirmişlerdir. Türk Kadın Birliği başkanı ve üyeleri partilerinin politikalarıyla bile bağdaşmayan ve hatta tersine kanun teklifleri ve yasama girişimlerinde bulunmuşlardır. Öyle ki iktidar ve muhalefet partilerinden ayrışan kadınlar grubu adeta meclisin üçüncü ve farklı bir organı gibi hareket ederek kadın-erkek eşitliği konusunda çaba sarf etmiştir. Burada kadınların yabancı dil ve eğitim tahsili gibi konularda meclisteki erkeklerden bile daha ileride olmasının avantajını yadırgamamak gerekir. Dolayısıyla kadının eğitimi neredeyse kendiliğinden kaliteli kadın bireyler ve kaliteli bir toplumun güvencesi olarak ortaya çıkmaktadır.

1950-1960 döneminde genel olarak meclis katılımı değerlendirildiğinde kadınların erken dönem Cumhuriyetin bile çok ötesinde tecrit edildiği görülecektir. Öte yandan, daha az sayıda katılım gerçekleştiren kadınların nitel değişimi nicel mevcuttan çok daha etkili olmuştur. Tlabar gibi örnekler analiz edildiğinde sesi çıkan ve kendi partisine dahi eleştiri getirebilen kadınların varlığının toplumsal eşitlik bağlamında daha etkili olmuş olabileceği düşünülmelidir. Unutulmamalıdır ki o dönemde mecliste hala doğurmayan kadınlardan senelik vergi alınması ve memur kadınların görevlerinden ihraç edilerek ailelerin yanına gönderilmeleri gibi kanun teklifleri verilebiliyordu (Aydın ve Yıldız, 2017). Bunlar da hesaba katıldığında Tlabar gibi güçlü kadın figürlerinin çarşaf giyilmesine karşı kanun teklifleri verme çabaları, ABD'ye giderek çok sayıda konferanslar vererek Kıbrıs meselesini savunmaları ve Türk Kadın Birliği faaliyetlerini her türlü siyasetin üzerinde görerek toplumsal eşitliği sağlama amacı gütmelerinin ne kadar zor ve adeta imkânsızı hedefleyen hareketler olduğu anlaşılabilir.

Meclis dışındaki sosyal hayata bakıldığında kadınların hala primitif bir şekilde ve uluslararası arenadaki hemcinslerinden nispeten daha kötü şartlarda yaşadıkları anlaşılır. Toplam modern işgücünün ancak dörtte birini oluşturan kadınların sendikalaşma imkânları oldukça kısıtlıdır. İşveren ve sendika komisyonlarınca belirlenen asgari ücret tekliflerinde kadınlara ve erkeklere ayrı ücretler önerilmektedir. 1960'ta aynı işi yapan bir erkek kadın muadilinden 68% daha fazla kazanmaktadır (Aydın ve Yıldız, 2017). Özellikle dil bilen ve kendini yetiştirmiş kadınların çabalarıyla uluslararası girişimlerle eşitlik davası sürdürülmeye çalışılmış örneğin 1952'de ABD merkezli Uluslararası Kadın Hukukçular Federasyonunun toplantısı İstanbul'da düzenlenmiştir. Türkiye'nin ilk kadın avukatı Süreyya Ağaoğlu'nun başkanlık ettiği bu görüşmeler Türkiye'de ve uluslararası arenada geniş yankı uyandırmıştır.

Türk Kadınlar Birliğinin faaliyetleri bu dönemde örgütlü kadın hareketlerinin merkezini oluşturması hasebiyle öneme haizdir. Birliğin göçmen evleri projesiyle kente düzensiz göçle gelen kadınlara basit sağlık hizmetleri verilmesi gündeme gelmiştir. Devlete ait sosyal hizmetlerin gelişmediği bu dönemde bu türden yardımlar mağdur kadınlar için hayati öneme arz etmiştir. Birlik, çoğunlukla Cumhuriyet Halk Partililer tarafından oluşturulduğu için Demokrat Parti gözüyle bir rakip olarak değerlendirilmiştir fakat Blatar'ın başkanlığa getirilmesiyle ilişkiler değişmiş ve 1954'de Bakanlar Kurulu kararıyla Kamu Yararına Çalışan Dernek statüsü kazanmıştır. Ayrıca, devrin süper gücü ABD'nin baskılarıyla Rusya'nın destek verme şüphesi bulunan bütün komünist hareketleri ve solcu cereyanları baskı altına alma çabası nedeniyle Demokrat Parti, Türk Kadınlar Birliği gibi muhalif görünen bütün grupları denetim altında tutmuştur (Aydın ve Yıldız, 2017). Örnek vermek gerekirse bu nedenle Enternasyonal Demokratik Kadınlar Federasyonu'nun bildirilerinin dağıtımı ve edinimi 1952'de yasaklanmıştır.

Türkiye 1953'te Birleşmiş Milletlerde Kadınların Siyasal Haklarına Müteallik Sözleşmeyi imzalamıştır. Bu sözleşme gereğince devletler kadın-erkek eşitliği konusunda özellikle siyaset alanında üstlerine düşen görevleri yerine getirmeyi taahhüt veriyordu. Bu sözleşme imzalandıktan sonra beklenebileceği gibi kadınların meclise katılımı anlamlı bir şekilde artmamıştır. Dolayısıyla BM sözleşmesinin imzalanması kâğıt üzerinde bir tedbir olarak kalmıştır. Rusya ve onun etkisinden uzak kalmaya çalışan hükûmet aynı çabayı ABD için göstermemiş ve 1950'de Türk-Amerikan Kadınları Kültür Derneğinin kurulmasına destek vermiştir. Uluslararası derneklerle ulusal derneklerin iletişim kurmaları ve koordinasyon sağlamaları o devirde Bakanlar Kurulu kararına bağlı olması nedeniyle, bu derneğin ABD'deki merkezi olan Beynelmilel Kadınlar Kulüpleri Federasyonuyla irtibat kurmasına 1958'de Bakanlar Kurulu kararıyla izin verilmiştir (Aydın ve Yıldız, 2017). Dikkat edilirse ABD orjinli sosyal gruplar ve projeler Demokrat Parti döneminde daha rahat bir hareket tarzına sahipken diğerleri bu kadar şanslı olmamışlardır.

Belirtilen dönemde öne çıkan sivil toplum kuruluşlarından biri olan Kadınları Koruma Derneği, tüzüğünde kötü yola düşmüş kadınları kurtarmak için kurulduğu söylenen ve 1954'te örgütlü hale gelen bir oluşumdur. Türk inkılaplarının oturmasını gayeleri arasında dillendiren ve duruş olarak hükûmetin muhalifi bir duruş sergileyen bu dernek, okuma-yazma kursları açmış, uluslararası kadın örgütlerinin toplantılarına katılmış, bazı sanat sergilerinde üyelerinin eserlerini sergilemiş, ihtiyaç sahiplerine hem

maddi hem de manevi yardımlarda bulunmuş, fuhuş işiyle uğraşırken derneğe başvuran kadınlara meslek edindirme, iş bulma veya aile kurma gibi konularda yardım etmiş, bazı kütüphanelere kitap yardımında bulunmuştur. Derneğin etkisi küçük de olsa 1961 yılında yaptıkları başvuru sonucunda Bakanlar Kurulu kararıyla kamu yararı gösteren dernek statüsüne yükseltilmişlerdir (Aydın ve Yıldız, 2017).

Genel olarak Demokrat Parti dönemine bakıldığında cinsiyetçilik bakımından erken dönem Cumhuriyet anlayışından daha geriye düşüldüğü söylenebilir. En azından nicel olarak kadınlar 1930'lara göre daha az görünür olmuşlardır. Fakat eğitimli bireylerin zaman içinde artması ve uluslararası toplu durumdaki değişimler, kadın hareketlerini desteklemiş ve bu jeopolitikte gereğinden fazla rol almış olan iktidar tarafından da uyumlu hareketlerin önü açılmıştır. Nazlı Tlabar gibi bazı istisna şahısların üzerinde gelişen kadın hareketi cinsiyetçi baskıları, siyasetin üstünde söylem geliştirerek aşmaya çalışmış ve çoğu zaman başarısız da olsa cesaretle baskıcı bir iktidarın aleyhinde girişimlerde bulunmuştur. Toplumda kadının gerek iş hayatında gerekse sosyal yaşamda hala bütünleşmesini tamamlamamış olması bu girişimleri olumsuz etkilese de geleceğe miras olarak mücadeledeki azim kalmıştır.

1960 sonrasında askeri darbenin büyük bir etkisi hissedilmiştir. 1960 darbesi cumhuriyetin ilk askeri darbesi olarak 2018 Türkiye'sinde bile etkileri hissedilen bir olgudur. Hükûmetin zorla görevinden indirilmesi gibi düşüncelerin her seslendirilmesinde 1960 darbesi, darbeci askerleri, Yassıada Mahkemeleri de zihinlere düşmektedir. Bununla beraber dünyada uluslararası anlamda bir refah döneminin başlangıcı sayılan 60'lar iki kutuplu dünyada tekrar büyük ölçekli savaşların yaşanmayacağının bilindiği ve kapitalizmin tüm etkisiyle küresel egemenliği ele aldığı bir evredir. Sanayileşmenin ve demokratikleşmenin yetersiz olduğu Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerde küçük bir azınlık bu zenginlikten payını almış, halkın büyük kesimi ise ekonomik zorluklarla yaşamaya devam etmiştir. Bununla beraber uluslararası bütünleşmenin artması ve ABD'nin Türkiye'nin iç ve dış politikaları üzerinde önemli rol oynadığı 1960'larda salgın hastalıklar ve çocuk ölümleriyle ilgili büyük gelişmeler kaydedilmiş, okullaşma oranı artmış ve sanayileşmenin artmaya başlamasıyla köyden kente iç göç artarak toplum sosyolojisi değişmeye başlamıştır (Ülger, 2017).

Darbenin hemen sonrasında oluşturulan 1961 anayasasının özgür dili zamanın küresel ruhuna uygun hazırlanmıştır. Sivil toplum kuruluşlarının desteklendiği, eğitim, adalet, eşitlik ve ekonomik büyüme gibi unsurların ön plana çıktığı anayasayla beraber bireylerin eskiye nispeten daha özgür olduğuna dair bir kanı yerleşmiştir. Bu durumdan

kadınlar da paylarını almış ve feminist akımlar açıktan taraftar toplamaya başlamıştır. Teknolojinin sinema, radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarını beraberinde getirmesi ve yaygınlaştırması kültürün homojenleşmesine ve uluslararası alanla benzeşmesine de yol açmıştır. Dolayısıyla uluslararası anlamda insanların paylaştığı kültür, yurtiçinde de eskiden olmadığı kadar egemen olmaya başlamış ve küreselleşme etkisini hissettirmeye başlamıştır (Yılmaz, 2007). 1961 Anayasasının özgür dili de buna katkı sağlayınca kadın hareketlerindeki yukarı yönlü ve eşitlik talepçisi momentum artarak devam etmiştir. Tablo 2 incelendiğinde bu özgürleşmenin meclis aritmetiğine yansımadığı ve kadını dışlayan bakış açısının en azından TBMM için devam ettiği anlaşılmaktadır. 1980 Darbesine kadar ki süreçte meclisteki kadın katılımı 1%'ler seviyesinde devam etmiş ve nicel açıdan meclise katılan kadınların sayıları tekli basamaklarda kalmıştır.

1970'li yıllar bu çoğulcu kültürün yerleşmesi ve feminist hareketlerin bir temele oturduğu zaman dilimi olmuştur. Yerel yönetimlerin güçlenmesi gerekliliği ve çevre bilincinin artması gibi zihinsel devrimler dünyada yeni bir eğilimdi (Yılmaz, 2007) fakat ülkemizde ekonomik sıkıntılar ve sertleşen siyasi ortam nedeniyle bu yeni kültürün etkisi düşük derecede yaşanmıştır. Kalkınma planlarının dahi siyasi çalkantılar nedeniyle zamanında hazırlanamadığı ülkede özellikle 1974'te meydana gelen Kıbrıs Harekâtı ve ardından yaşanan uluslararası ambargo ekonomik ve siyasi altyapı üzerinde oldukça olumsuz bir etki yaratmıştır.

Yaptığı ilginç çalışmada kadınların zaman içinde reklamlarda görünümünü değerlendiren Yılmaz (2007) 1960'larda kadınların kısa saçla reklamlarda yer alırken, bunun 70'lerde yerini uzun saça bıraktığını, 80'lerde ise kısa saçlı kadınların reklamlarda iyice azalarak uzun saçlı kadın figürüyle yer değiştirdiğini göstermiştir. Buradan hareketle kadının kadın gibi görünmesinin dahi 60'larda daha düşük bir oranla kabul edilirken 80'lerde böyle bir problemin kalmadığı ve kadınların dişi kimlikleriyle toplumda var olabilir hale geldiği varsayılabilir. Başka bir ifadeyle kadınlar 60'larda kadın kimlerinden soyutlanıp erkekleşerek toplumda kabul görürken, 80'lerde durum değişmiş ve böyle bir eril kimliğe gerek kalmamıştır. Benzer bir biçimde 60'larda kadın reklamlarda bir ürünün kullanıcısı ya da modeli olarak kullanılmazken 70'lerde kullanıcı olarak görülmeye başlanmış, 80'lerde ise daha çok figüran bir modele bürünmüştür. Bu da 60'larda kadının nicel görünümünün yeterli olduğunu fakat zaman ilerledikçe daha nitel bir hüviyete kavuşarak kadın kimliğiyle toplumda var olmaya başladığı anlaşılmaktadır. Kadınların toplumda daha fazla ciddiye alınmaya

başlandığının bir başka göstergesi reklamlarda 60'larda kadınların neredeyse hiçbir zaman meslek sahibi birisi olarak görünmemesine rağmen 80'lerde bu durumun en yüksek seviyeye çıkmış olmasıdır. Kadın; 60'larda temizlik yapan, yemek ve çocuk bakma işlerini gören ev hanımı olarak betimlenirken 80'lerde meslek ve sorumluluk sahibi, bakımlı ve modern görünümlü ve kadınlığı ön planda olan bir şahsiyettir.

1961 Anayasasının "insan haklarına dayalı devlet" ifadesini ilk defa kullanmasıyla bireysel hak ve özgürlüklerin artık değişmeyecek bir şekilde vatandaşlık yazına girmesi toplumsal eşitlik beklentisi içindeki kadınlar için umut olmuştur. Özellikle cinsiyet eşitliğini üstüne basarak belirten 12. madde[17] bu konuda devletin bir garantör rolü oynayacağını belirtmektedir. Eğitim konusunda da devletin görevlerini sıralayan 1961 Anayasasından hareketle gerçekleştirilen reformlar hem kadınlar hem de erkekler için ortalama eğitim düzeyini yükseltmiş fakat kadın ve erkekler arasındaki makas bu dönemde tam olarak kapanmamıştır. 1935'te 10% okuryazar oranına sahip olan kadınlar (erkekler %30), 1960'da 25%'e yükselmişlerdir (erkekler 54%). Dikkat edilirse kadınların okuryazar oranının artma hızı erkeklerinkinden daha yüksektir fakat okuryazar oranı erkeklerde daha fazladır.

Türkiye Cumhuriyeti hükûmetlerinde görev yapan ilk kadın bakan 1971 yılında parlamento dışından atanan Prof. Dr. Türkan Akyol'dur. Akyol tıp eğitimini Türkiye'de aldıktan sonra ABD ve Avrupa'nın farklı ülkelerinde çok itibarlı kurumlarda daha üst derece araştırmalarla kendini geliştirmiş ve Türkiye'ye dönerek doktorluk mesleğiyle iştigal etmiştir. 1968-1971 arasında meydana gelen ekonomik krizler ve sosyal çalkantılar nedeniyle 12 Mart 1971'de ordunun muhtırayla Demirel hükûmetini devirmesinin ardından Nihat Erim'in başbakanlığında kurulan teknokrat ağırlıklı hükûmete çağrılan ve teklifi kabul eden Akyol, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olmuştur. 1. Nihat Erim hükûmeti olarak bilinen bu iktidarın ömrü uzun olmamış, darbe yapmakla tehdit eden ordu ve hükûmete destek vermek istemeyen muhalefet arasında kalarak ekonomik istikrarsızlığın artmasının nedenlerinden biri haline gelmiştir. Kabinede teknokrat olarak bulunan ve siyasi diğer yarıyla bir türlü anlaşamayan dışarıdan gelmiş 11 bakan olaylı bir şekilde istifa ederek 1. Erim Hükûmetinin düşmesine neden oldu. Akyol'un bu çok kısa sürede politikalara damga vuracak bir faaliyette bulunması mümkün değildi. İşkenceler, haksız gözaltılar, ABD'nin hegemonyasındaki politikalar, idamlar ve diğer birçok kötü uygulamayla anılan Erim

[17] Herkes, dil, ırk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din ve mezhep ayırımı gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

Hükûmetlerinin toplam olarak da olumlu değerlendirilebilecek çok fazla faaliyeti olmamıştır.

Cumhuriyetimizin ilk kadın bakanı olan Akyol, 1980 darbesinden sonra başka bir hükûmette yine dışarıdan Devlet Bakanı olmuştur. 1987'de Erdal İnönü liderliğinde Sosyal Demokrat Parti'nin davetiyle Akyol milletvekili seçilmiş, daha sonra 1992'de Demirel ve İnönü'nün hükûmetinde meclis dışından kadından sorumlu Devlet Bakanı olmuştur. Akyol siyasetten uzak olduğu her anda öğretim üyeliğine geri dönmüş ve akademisyenlik yapmıştır. Aynı zamanda ilk kadın üniversite rektörü de olan Akyol, Sosyalist Enternasyonal Kadın Kolu başkan yardımcılığı ve WHO (World Health Organization) Avrupa Bölgesi şeref üyeliği gibi görevlerde bulundu. Her ne kadar ilk bakanlığı döneminde olumlu ya da olumsuz herhangi bir farklılık sergileyememiş olsa da bu Akyol'dan değil politik durumdan kaynaklanan bir durumdu. Bu bağlamda sadece şekil olarak da olsa Akyol'un bakanlığı Türk kadınının siyasi mücadelesinde önemli adımlardan biri olmuştur. Siyasi alanda olduğu gibi akademik alanda da gerçekleştirdiği rektörlük başarısı kadınların toplumsal hayatta yer almasına yönelik diğer bir kilometre taşıdır. Akyol ve Blatar özelinde değerlendirildiğinde göze takılan önemli detaylardan biri her ikisinin kadınların Türk siyasi hayatında belirli roller oynaması ve her ikisinin de erkek meslektaşlarına göre akademik ve mesleki olarak oldukça donanımlı olmalarıdır. Başka bir ifadeyle bir erkek siyasi hayata dâhil olarak etkili politikalarda rol alabilmek için erkekliğinden başka çok fazla üstün sayılabilecek özelliğe sahip olmak zorunda değilken, bir kadının erkeklerle aynı mevkileri paylaşabilmek için oldukça donanımlı bir birey olması gerekliliği toplumdaki çarpık ve önyargılı cinsiyet algısının etkisini gözler önüne sermektedir.

1980 darbesine kadar meclise katılım bağlamındaki kadın hareketleri Cumhuriyetin ilk dönemlerini dahi yakalayamamıştır. Tek haneli rakamlardaki kadın milletvekillerinin sayısı 16. TBMM dönemine kadar da devam etmiştir. Ülkenin içindeki ekonomik ve siyasi krizlerin yanına Kıbrıs gibi uluslararası bir problemin eklenmesi kadınların haklarının ilerlemesinde önemli bir engel teşkil etmiştir. Her ne kadar teknolojinin yaygınlaştırdığı kitle iletişim araçları uluslararası alanda yaşanan refah seviyesiyle Türk toplumunun sanal olarak aynılaşmasına neden olsa da sosyal ve ekonomik alandaki reel karışıklıklar kadınların toplumsal hayata tam olarak girmelerinin önünde durmuştur. 1961 Anayasasının 40.[18], 43.[19] ve 58.[20] maddelerinde

[18] Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir.

kadınların ve dezavantajlı grupların çalışma şartlarında iyileştirmeler ve toplumsal eşitlik hedeflenmiştir. Buna rağmen 1950'li yıllardan itibaren kadınların çalışma hayatında yer aldığı pay giderek düşmüş, 1950 yılında %82 olan kadınların işgücüne katılma oranı, 1955'te %72, 1965'te ise %56 olarak gerçekleşmiştir (Ülger, 2017). Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçen Türkiye'de kadınların genel olarak eğitsel yönden erkeklere göre dezavantajlı olmaları bu durumu doğurmuştur. Gerçeklerden bağımsız olarak yapılan hayalî yasalar, sözde gelişmeler sağlasa da reel tabanda problem olarak görülüp çözülmesi gereken unsurların yok sayılması sonucunu doğurması nedeniyle kadınların durumunu kötüleştirici bir etkiye sahip olmuştur.

2.4.3. 1980 sonrası siyaset ve toplumsal hayatta kadınların rolü ve cinsiyetçilik

Bu bölümde kadınların 1980'den sonra günümüze kadar olan siyasi ve sosyal mücadeleleriyle yaşanan problemler değerlendirilecektir. Günümüze dair politikaların ve somut birtakım verilerin de paylaşılması nedeniyle önceki bölümlerden daha farklı bir planlamaya gidilmiştir. Sorunların kökenine inebilmek için siyasi katılım ve işgücündeki genel durum hakkında bilgi verilecek ve kadınların en önemli problemlerinden biri olarak aksettirilen kadına yönelik şiddet hakkında da dikkate değer veriler analiz edilecektir. Kadına yönelik şiddet hem nedenleri hem de sonuçları itibariyle kadının sosyal hayattaki yerini olumsuz etkileyen ögelerden biri olduğu için bu veriler eşliğinde toplumsal cinsiyet eşitliğini engelleyen sorunlar özetlenecektir. Birtakım ulusal ve uluslararası raporların derinlemesine analiz edileceği bu bölümde günümüzde güncelliğini koruyan ve muhtemelen geleceğe de bakan yüzüyle kadınların sosyal ve siyasi problemleri tartışılacaktır.

2.4.3.1. 1980 Sonrası Kadın Haklarıyla İlgili Hukuki ve Yapısal Düzenlemeler

1980 darbesiyle Türkiye'de iç ve dış siyasete eskisine nazaran bir dinginlik gelmiştir. Hatay'a veya Kıbrıs'a müdahale edebilen, darbelerle askerin aktif bir rol alarak demokrasinin ayarlarıyla oynayabildiği, uzun yıllar süren ekonomik krizlerin iç savaşı aratmayan neredeyse kitlesel çatışmaları tetiklediği ve devlet mekanizmasının olanca sertliğine rağmen kamu düzeninin radikal biçimde bozulabildiği eski zamanlar

[19] Kimse, yaşına, gücüne ve cinsiyetine uygun olmayın bir işte çalıştırılamaz. Çocuklar, gençler ve kadınlar, çalışma şartları bakımından özel olarak korunur.

[20] Her Türk, kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir. Hizmete alınmada, ödevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayırım gözetilemez.

geride kalmıştır. Türkiye artık hem ekonomik hem de siyasi olarak daha fazla küresel sistemin içinde, istikrarlı ve öngörülebilir bir ülkedir. Darbecilerin hazırladığı ve birçok değişikliğe rağmen hala yürürlükte olan 1982 Anayasası, 1924 ve 1961 Anayasalarının aşırı sert ve yumuşak taraflarını adeta kesyap yapmış ve %91 oyla kabul edilmiş olmasıyla beraber (1961 Anayasası kabul oranı = %62) demokrasimizin en tartışmalı konulardan biri olmuştur.

1980 darbesine giden Türkiye'de özellikle 1974 Kıbrıs Harekâtı sonrasında gelen uluslararası ambargo sonucu derinleşen ekonomik ve siyasi krizler iç siyasete damgasını vurmuştur. Yokluk baş göstermiş, halkın basit tüketim ihtiyaçları bile karşılanamaz hale gelmiş ve muhalefetle iktidar arasında bitmeyen kavgalarla istikrar ortamı zedelenmiştir. 1979'da bir yılı aşkın süren cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında devleti yönetme ciddiyetini kaybeden iktidar ve muhalefeti cezalandırma adına yapılan askeri darbe, genel itibariyle 1960'da düşük rütbelerde darbede aktif olarak yer almış olan ve artık yüksek konumda bulunan askeri kadrolar eliyle gerçekleştirilmiştir. Önemli bir kesim tarafından sıklıkla eleştirilmesine ve Türkiye'de artık geri döndürülemez biçimde gelişmiş sivil idare anlayışına rağmen 1982 Anayasasının hala değiştirilememesi ve 40 yıla yakındır alternatif bir anayasa oluşturulamamış olması bu anayasanın halkın ruhuna en uygun kanuni metin olduğunu göstermektedir.

Buradan hareketle yapılan bazı değişiklikler de hesaba katılarak analiz edildiğinde Anayasanın 10. maddesinde[21] cinsiyet açısından toplumsal eşitliğin hedeflendiği görülecektir (Gökçimen, 2008). Bu madde en son halini 2010 yılındaki değişikliklerle elde etmiştir. Fakat eğitimin ana kurallarının belirlendiği 42. maddede[22] farklı cinsiyetlerin ismen zikredilmesi, devletin toplumsal cinsiyet olarak erkekliği öne koyduğunu örtülü olarak ifade ettiği metinlerden uzak ve modern anlamda daha kabul edilebilir bir toplumsal sözleşme ortaya koymaktadır. Bunun neticesinde okullaşma oranı 1997'de %85, 2013'te ise %99.6 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla devlet bu yasaları sadece metinlerde görünür halde bırakmamış ve toplumun ana ihtiyaçları giderilmeye çalışılmıştır. Okuma-yazma bilmeyenlerin oranı 2014'te kadınlar arasında %9, erkekler arasında da %2 olarak bulunmuştur. Kadın ve erkek arasındaki makasın eğitimin bu en can alıcı istatistiği bağlamında kapanmadığını görmek üzücüdür, fakat

[21] Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.

[22] İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır.

toplum olarak %90 ve üstü oranda okur-yazar nüfusa sahip olunması uluslararası alanda yetersiz olsa da Türkiye özelinde önemli bir gelişmedir (Ülger, 2017).

Anayasada yapılan değişikliklerle cinsiyet eşitliği sağlamaya yönelik girişimler uluslararası baskılardan etkilenmiştir. Bunlardan en önemlisi 1980'de Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) adıyla imzaya açılan ve Türkiye'nin 1985'te onayladığı ve 1986 tarihinde yürürlüğe soktuğu anlaşmadır. Kadınların temel hak ve özgürlüklerinin tabanı olan bu sözleşmeyle (Gökçimen, 2008) devletlerin önüne kadınların siyasal katılımının sağlanması için somut şekilde atması gereken hedefler konuluyordu. CEDAW Sözleşmesinin 18. Maddesi devletlerin taraf olması halinde bu sözleşme gereğince istenen periyodik raporları şeffaf bir şekilde uluslararası kamuoyuyla paylaşma şartını da getirmektedir (Acar ve ark., 2013). Bu sözleşmenin şartlarının takip edilmesi ve kadına dair diğer politikaların uygulanabilir hale getirilmesi için 1990'da Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ihdas edilmiştir (Aydemir ve Aydemir, 2011).

Bütün bu gelişmelere rağmen kadınların seçilme haklarını kullandıkları ilk seçim olan 1935'te gerçekleşen meclis katılım oranı 2007 yılına kadar geçilememiştir. Yani meclise katılım oranında yaklaşık 80 yılda gelmiş-geçmiş onlarca sağ ve sol görüşlü iktidarda hiçbir şey değişmemiş ve hatta kötüye gitmiştir (Şekerdağ, 2018; Soydan, 2018). İlk dönemde nispeten sadece nicel de olsa sağlanmış olan bu katılım oranının 21. yüzyıl Türkiye'sinde ancak geçilebilmiş olması siyasetin tabiri caizse iliklerine kadar işlemiş olan cinsiyetçi uygulamaları işaret etmektedir (Sandıkçıoğlu, 2018; Uçar, 2018). Bu uygulamaların neler olduğu ilerde ayrıntılı olarak açıklanacaktır fakat anayasanın haricinde bu cinsiyetçi uygulamalara karşıt olarak girişilen faaliyetlerden bahsetmek gerekmektedir (Gökkaya, 2011).

Cinsiyetçi uygulamaların ve politikaların en net şekilde görülebileceği yasa metni eski Medeni Kanundu. Örneğin "Aile reisi kocadır" şeklindeki hükümlerin yer aldığı bir yasa metni ancak 2002 yılında yenilenebildi. 1930'larin Türkiye'sinde ve hatta dünyasında dahi özellikle feminist perspektiften bakıldığında rahatsız edici bu yasanın bu kadar süredir amil bir hüküm olarak kalabilmesinin sırrının toplumsal inanç dünyasında yattığını kabul etmek gerekmektedir. 2002 yılındaki Medeni Kanun'da yenilenen hususlardan biri de aileyi temsil etme hususun erkekten alınarak her iki eşe de verilmesi olmuştur. Eşlerin ancak diğerinin izniyle meslek seçebilmesi, mirasa konu edilen tarımsal arazilerin ekonomik bütünlüğünün sağlanmasıyla ilgili düzenlemelerde kız çocukların aleyhine olarak erkek çocuklara verilen öncelik, eşler boşandıktan sonra

malların taksim edilmesinde erkeğe öncelik veren ve kadının evlilikteki haklarını yok sayan kanuni mal rejimi olarak kabul edilen mal ayrılığı ilkesi, kocanın kadına göre evliliğin yürümesinden ve iaşe temininden birinci derece sorumlu edilerek kadının ekonomik gücü zayıf ve yönetilmesi gereken taraf olduğunu zımnen dikte eden yasalar, yeni Medeni Kanunla nihayet değiştirilebilmiştir (Gökçimen, 2008).

Bunlara ek olarak ailevi hususların yargıda ayrı ve özel bir şekilde ele alınabilmesini sağlayacak Aile Mahkemeleri 2003 yılında kurulmuş ve bu mahkemelerde görev alacak hâkimlerin 30 yaşından gün almış, evli ve çocuklu olması gibi şartlar getirilmiştir. Aynı yılda yürürlüğe giren ve Türkiye tarafından 2002 tarihinde onaylanmış olan BM CEDAW İhtiyari Protokolü, bu sözleşmeye uymaması yönündeki problemler konusunda Türk vatandaşlarının BM'ye bireysel şikâyet hakkını tanımıştır. Yine 2003 yılında kabul edilen İş Kanununa göre işçi ve işveren ilişkilerinde hiçbir şekilde cinsiyet ve diğer ayrımcı özelliğin kullanılamayacağı karara bağlanmıştır (Aydemir ve Aydemir, 2011). İşçilere sadece cinsiyetlerinden dolayı farklı ücretler verilemeyeceği, kadın işçilerin hamilelik veya başka türlü doğal özelliklerinden dolayı diğer işçilerden farklı muameleye tabi tutulamayacağı, doğum gibi olaylar gereğince işçinin akdinin feshedilemeyeceği, cinsel taciz gibi uygulamaların iş yerlerinde etkili bir şekilde önleneceği ve ücretli doğum sürelerinin artırılması gibi önlemler bu kanunla getirilmiştir (Gökçimen, 2008).

Aile düzeni ve kadın haklarına dair yapılan yeni düzenlemeler yukarıda bahsedilen değişikliklerle sınırlı değildir. 1926 tarihli eski Türk Ceza Kanunu yenilenirken de benzer hususlar göz önünde bulundurulmuş ve kadının yararı dikkate alınarak yeni düzenlemeler yapılmıştır. Öncelikle kadın-kız ayrımının yapıldığı maddeler metinden çıkabilmiştir. Kanun bekârete sahip bireyleri kız, diğerlerini kadın olarak tanımlamakta ve bu bireylere karşı işlenen suçları farklı kategorilerde değerlendirerek ceza artırımları veya indirimleri öngörmekteydi. Elbette bekârete sahip bireylere karşı işlenen kaçırma, tecavüz veya taciz gibi olaylar olmayanlara göre daha sert cezalandırılıyor ve bu şekilde bekârete sahip olmayan bireylere karşı bu suçların işlenmesine adeta hoşgörü gösteriliyordu. Zorla ırza geçme ve zorla ırza tasaddi suçları yeniden tanımlanarak cinsel saldırı ve çocukların cinsel istismarı adlarını almışlardır. Bundaki amaç, *zorla* ifadelerinden sanki bu suçlarda mağdurların gönüllü olarak bu duruma iştirak edebileceği gibi bir fikre kapı açabilmesiydi (Acar ve ark., 2013; Gökçimen, 2008; Aydemir ve Aydemir, 2011).

Ağırlaştırılmış müebbetle cezalandıracak olan suçların arasına töre saikıyla işlenen cinayetler de eklenmiş ve bu şekilde toplumda neredeyse genel kabul görmüş olan töre cinayetlerinin hakkıyla cezalandırılması sağlanmıştır. Bununla beraber kadınlara karşı işlenen çoğu şiddet suçunda namus/töre/örf/ahlak vs. gibi kavramlarla tanınan haksız tahrik indirimleri kaldırılmış ve böylece kadınları istediği gibi cezalandırabileceğini düşünen erkek egemen hukuk diline bir neşter vurulmuştur. Türk Ceza Kanunu ve Medeni Kanun'da yapılan yenileme çalışmaları toplumun değişik kesimlerinden farklı tepkiler almıştır. İktidara yakın olduğu düşünülen bazı mecralarda AKP'nin gey ve lezbiyenler lehine geliştirdiği serbestlik politikalarının yeni ceza kanunuyla ilişkisi irdelenerek iktidar eleştirilmiştir (Milli Gazete, 2005). Bunun karşılığında hükûmete muhalif isimlerden Bayer (2005) yeni yasanın oldukça acele hazırlandığını ve iktidarın hukukçuları eliyle hazırlanması nedeniyle rejim sorununa neden olabilecek problemler içerdiğini söylemiştir. Özetle, iktidar destekçilerinin ve muhaliflerinin aynı anda tepkisini çeken ve Avrupa Birliği baskısı altında hazırlandığı oldukça bariz olan yeni ceza yasası, toplumdaki basma-kalıp cinsiyetçi yargıları kıran ve toplumsal eşitliği sağlama yolundaki adımlardan biri olarak değerlendirilmelidir (Acar ve ark., 2013).

Ülger (2017) toplumsal eşitlik uygulamaları çerçevesinde akademik çalışmaları değerlendirirken en önemli gelişmelerden birinin İstanbul Üniversitesinde kadın çalışmaları alanında açılan Türkiye'nin ilk yüksek lisans programı olduğunu belirtir. Bu girişimin hemen ardından sayısı hızla artan akademik kuruluşlardan akademik merkezlerin sayısı 41, yüksek lisans programların sayısı da 7'yi geçmiştir. Yükseköğretim Kurumları Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesini yayınlayan Yüksek Öğretim Kurumu bu vesikayla akademik dünyada cinsiyetçilik uygulamalarının engellemesini ve kadınların bu alanda daha fazla rol almasının önünü açmayı planlamıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama derslerinin müfredata ders olarak konulmasının istendiği belge sonucunda akademik dünyada kadınların nicel ve nitel görünümünün artması hedeflenmektedir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın alt birimi olarak kurulan Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı 1990'da 442 sayılı KHK ile faaliyete girmiştir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulduktan sonra bu bakanlığın altında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü olarak teşkilatlanan bu birim toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması yolunda ilk kurumsallaşma örneğidir. 1998'de yürürlüğe sokulan Ailenin Korunmasına Dair Kanun, Birleşmiş Milletlerin 1993 tarihli Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi

Bildirgesinin gereği olarak yasalaştırılmıştır. O günden beri kamuoyu gündeminin en önemli maddelerinden biri, kadına yönelik şiddet olayları ve bu olaylar karşısında alınan tedbirlerdir. Bu olayların ve devletin gösterdiği refleksin cinsiyetçilik bağlamında önemi büyüktür çünkü dışa vurmuş ve somut cinsiyetçilik hadiseleri karşısında kamusal tutumu gösteren en objektif ve şeffaf uygulamalar bu sayede saklanamaz derecede ortaya çıkmaktadır.

1980'den günümüze kadar olan dönemde kadınların karar alma mekanizmalarında yer alma oranında kırılma maalesef 21. yüzyıla kadar gerçekleşmemiştir. Halkın artan çoğunluğunun desteğini alan ve Avrupa Birliği üyeliği hedefiyle politikalar geliştirerek toplumsal refahın kısa sürede artmasına neden olan birbiri ardına gelen AKP iktidarları bu reformların öncüsü olmuştur. Öyle ki 1935'teki kadın milletvekillerinin meclisteki oranı ancak AKP'nin 2. Döneminin başlangıcı olan 2007 yılında 9%'la geçilmiştir. Bu dönemde meclise giren 550 milletvekilinin 50'sini kadın milletvekilleri oluşturmaktaydı. Bu oran Tablo 2'den de takip edilebileceği gibi o tarihten sonra hiç düşmemiş ve artarak devam ederken 2011'de 14%, 2015'te 17% olarak gerçekleşmiştir. Bu Türkiye'nin geldiği nokta açısından önemli bir gelişme sayılabilir fakat ne yazık ki uluslararası anlamda diğer ülkelerle birlikte değerlendirildiğinde ülkenin hali içler acısıdır. Ek A, Türkiye'nin de dâhil olduğu listede çeşitli devletlerdeki meclislerde kadın milletvekillerinin oranını göstermektedir. Türkiye bulunduğu noktayla çoğu Afrika ülkesinden bile çok daha geri konumda ve dünya ortalamasının ve hatta bulunduğu bölgede yer alan ülkelerin dahi oldukça altındadır. 2017 yılından önce imzalanmış birçok uluslararası sözleşmeye ve bu sözleşmeler gereğince kanunlaştırılmış birçok düzenlemeye ve kuruluşlara rağmen kadınların mecliste istenen seviyede yer almıyor oluşları düşündürücüdür (Şekerdağ, 2018; Uçar, 2018).

Türkiye'de siyasetin kendine özel dinamikleri değerlendirilerek kadınların bu ortamda geride kalmasının belirli nedenlerinin olduğu ve Türk kadınının diğer alanlarda daha başarılı olabileceği düşünülebilir. Fakat diğer çalışma alanlarına bakıldığında da Türk kadınının durumu parlak değildir (Sandıkçıoğlu, 2018; Uçar, 2018). Devlet Personel Başkanlığının ürettiği istatistiklere göre kurumun en üst seviyeli memurluklar olarak nitelediği bazı mevkilerin son yıllardaki sayıları ve bu mevkilerde görev yapan kadınların oranları Tablo 3'te görülmektedir.

Tablo 3 Üst Düzeyli Memuriyet Mevkilerinde Kadınların Oranı

Bakan Yardımcıları, Müsteşar, Müsteşar Yardımcısı, Valiler, Vali Yardımcıları, Kaymakamlar, Bağlı Kurum Başkanı, Bağlı Kurum Başkan Yardımcısı, Bakanlık Bünyesindeki Genel Müdürler, Bağlı Kurum Genel Müdürleri, Genel Müdür, Genel Müdür Yardımcısı, Kurul Başkanı, Kurul Üyeleri, Kurum Bünyesinde Başkan, Daire Başkanı Unvanları, Bölge Müdürleri, Bölge Müdür Yardımcıları, İl Müdürleri, Başkanlık Müşaviri, Bağlı Kurum Başkan Yardımcıları, İlişkili Kurum Başkan Yardımcıları, İlgili Kurum Başkan Yardımcıları, İlgili Kurum Başkanları, Bağlı Kurum Başkanları, İlişkili Kurum Başkanları, Yargı Organları Başkanları	**Toplam**	**Kadın Sayısı**	**(%)**
2008	6922	507	7.32
2009	7010	546	7.79
2010	6738	519	7.7
2011	6404	485	7.57
2012	7640	603	7.89
2013	8136	636	7.82
2014	8288	663	8

Kaynak: Devlet Personel Başkanlığı, Ocak 2015

Tablo 3'ten rahatlıkla anlaşılabileceği gibi üst düzey memurluklarda kadınların oranı meclisteki oranların bile hayli altındadır. Türkiye'de üst düzey memurluklarda bulunan erkek egemenliği 21. yüzyılda da 90%'ların üzerinde seyretmektedir. Bu bolumun sonunda daha detaylı olarak açıklanacak c*am tavan* olarak bilinen ve kadınlar gibi dezavantajlı grupların üst düzey işlerde çalışmasının önünde görünmez olarak kabul edilen engeller (Aydemir ve Aydemir, 2011) herkesin rahatlıkla gördüğü ve hissettiği adeta *taş tavanlar* haline gelmiştir (Gökkaya, 2011). Üst düzey memurluklarda yaşanan ve cinsiyetçilik uygulamalarının halen çok yaygın olmasından başka bir nedenle açıklanamayacak olan üst düzey memurluklarda yaşanan bu orantısızlık, Tablo 4'ten anlaşılabileceği gibi bütün memurluklarda benzeri şekilde cereyan etmektedir.

Mit Müsteşarlığı, Merkez Bankası, Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası ile Mahalli İdareler kadro ve pozisyonları ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin asker sayısının dâhil edilmediği Tablo 4'teki Devlet Personel Başkanlığının verilerine göre 2017 yılı itibariyle kamuda çalışanların ancak 38%'i kadındır. Burada erkek nüfusunun çok büyük bir çoğunluğu oluşturduğu bilinen silahlı kuvvetlerin personelinin hariç tutulduğu ve Tablo 4'teki rakamlara dâhil edilirse kadınların oranlarının çok daha fazla düşeceği unutulmamalıdır. Nüfusun yarısını oluşturan kadınları yöneten devlet aygıtının personelinin 60%'ından fazlasının erkeklerden oluşması kadar erkek egemenliğini tescil eden başka bir istatistiki veri bulmak mümkün değildir.

Kadın hareketlerinin başladığı Tanzimat Devrinden beri yüzyıldan fazla süredir meydana gelen değişimler ve gösterilen mücadelelerin sonucunda Türkiye'de kadınların geldiği yer istenilen seviyede değildir (Şekerdağ, 2018; Soydan, 2018; Sandıkçıoğlu, 2018; Uçar, 2018). Cumhuriyetin erken dönemlerinde dahi şeklen bile olsa sağlanmaya çalışılan toplumsal cinsiyet eşitliği, 21. yüzyıl Türkiye'sinde uluslararası anlaşmalara ve sözleşmelere rağmen hedefinden çok uzaktadır. Ulusal tabanlı yapılan hukuksal düzenlemeler kadının arzu edilen düzeyde toplumda bir yer edinebilmesini sağlamamıştır.

Tablo 4. Bütün Memuriyet Kadrolarında Kadınların Oranı

Başbakanlık, Bakanlıklar, Üniversiteler, Kuvvet Komutanlıkları, Müsteşarlıklar, Başkanlıklar, Genel Müdürlükler, Üst Kurullar ve Diğer Statülü Kurumlar, KİT'ler	**Toplam Çalışan**	**Çalışan Oranı (%)**
Kadın	1.171.816	37,80
Erkek	1,928,153	62,20
Toplam	**3.099.969**	**100,00**

Kaynak: Devlet Personel Başkanlığı, Eylül 2017

Aydemir ve Aydemir (2011) kadınların siyasette yeteri kadar yer almamasının ana nedeninin siyasete giden yollarda kadınların olmaması ve bu konudaki isteksizlikleri olduğunu belirtir. Bir sonraki kısımda daha detaylı olarak irdelenecek kadınların önündeki siyasi engelleri analiz eden Aydemir ve Aydemir (2011) çalışmalarında yer alan bir araştırmada Türkiye'de siyasete ilgi duymayan kesimin büyük kısmını kadınların oluşturduğu gösterilmektedir. Yaşlı kadınlar diğerlerine göre gittikçe siyasete yabancılaşırken, tahsilde ilerleme bu süreci tersine döndürmektedir (Aydemir ve Aydemir, 2011). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunun yüzyıllardır kanıksanmış olması ve buna ek olarak kadının sosyoekonomik açıdan erkeklere göre devam eden dezavantajlı durumu, kadınların siyasette yer almasının en büyük engellerinden biridir. Kadınların bu şekildeki ikinci sınıf vatandaş durumu kadınlar da dâhil olmak üzere bütün toplum tarafından öğrenilmiş çaresizlik olarak adlandırılabilecek patolojik bir durumu arz etmektedir (Birgun, 2017; Soydan, 2018; Sandıkçıoğlu, 2018).

2.4.3.2. Kadına Yönelik Şiddet

Kadının kendi aşağılık pozisyonunu kabul ettiği bu patolojik halin en canlı göstergesi kadına yönelik şiddet olaylarıdır. 2000'li yıllardan sonra Avrupa Birliği

üyeliği çalışmalarının artmasıyla gündeme oturan kadına yönelik şiddet olayları ve buna karşı verilen kamusal reflekslerin zaman içinde gelişimi, erkek egemen kültürün oluşturduğu baskı ortamını gözler önüne sermektedir (Acar ve ark., 2013). 1996'da düzenlenen Pekin Dördüncü Kadın Konferansı Eylem Platformu ve Pekin Deklarasyonu'nda anahtarları kesinleştirilen ve kamusal veya özel alanda tehdit, baskı özgürlüğün keyfi engellenmesi, ihmal edilme veya ihmalkâr tutum görme, kötü muamele veya sömürüye maruz kalma gibi hususların da eklendiği kadına yönelik şiddet uygulamalarının yasaklanması ve engellenmesi için gereken tedbirlerin alınması üye tüm ülkeler tarafından gerekli görülmüştür (Aydemir ve Aydemir, 2011).

Öncelikle kadına yönelik şiddet olaylarıyla ilgili devlet organları tarafından tutulan veriler güvenilir, güncel veya açıklayıcı değildir (Acar ve ark., 2013). Toplumsal cinsiyet eşitliğiyle veya kadına yönelik şiddet olaylarıyla ilgili çıkarsama yapma amacı güden araştırmalar farklı kaynaklardan topladıkları farklı zamanlara dair bilgilerle çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Uluslararası CEDAW sözleşmesiyle kadınlara yönelik düşük yoğunluklu veya soyut da olsa şiddet içeren kasıtlı ve negatif ayrımcılık olaylarının da kadına yönelik şiddet bağlamında ele alınması, Türkiye'de ulusal durum değerlendirmesini daha zor hale getirmektedir. Elbette, kamu görevlilerinin ezici bir çoğunlukla erkeklerden oluşması ve üst düzey yöneticilerin neredeyse tamamının erkek olması bu durumu daha da müşkül duruma sokan nedenlerdir.

Bu problemleri ortadan kaldırmak için Türkiye'nin de arasında bulunduğu Avrupa ülkelerinin en önemli uluslararası girişimi İstanbul Sözleşmesi (2011) olmuştur. Türkiye bu sözleşmeyi 2012'de kabul eden ve imzacıların içinde ilk onaylayan üyedir. Sözleşme kadına yönelik şiddeti üç farklı boyutta ele alarak toplanan verilerin ve gösterilen mücadelenin bu şablona göre yapılmasını istemiştir. Bu birbirini içine geçen boyutlar anlaşmanın 2. maddesinde (1) ev içinde meydana gelen fiziksel, cinsel veya psikolojik şiddet, (2) toplumsal düzlemde meydana gelen şiddet ve (3) kamu görevlileri tarafından uygulanan veya onlar tarafından göz yumulan fiziksel, cinsel veya psikolojik şiddettir (İstanbul Sözleşmesi, 2011; Acar ve ark., 2013). Aile içi şiddet olarak yazınımıza giren ama esasen ev içi şiddet (=domestic violence) adıyla kavramlaştırılması gereken ilk grup fiillerin içine erken evlilik ve zorla evlendirme, eşler ve eski eşlerce uygulanan şiddet, namus cinayetleri, intihara zorlama ve ensest girer. Toplumsal düzlemdeki kadına yönelik şiddet fiilleri; tecavüz, cinsel istismar, cinsel taciz, işyerinde taciz ve kadın ticaretidir. Kurumsal düzlemde şiddet başlığı altında değerlendirilen olaylar ise güvenlik, sağlık, eğitim ve adalet meslek dallarındaki

kamu personelinin kadınlara yönelik şiddet olaylarının öncesinde ve sonrasında üstlerine düşen görevleri harfiyen yerine getirmemeleri veya bu olayları normal karşıladıkları izlenimi verebilecek tepkiler göstermeleri nedeniyle ortaya çıkabilecek olaylardır (Acar ve ark., 2013).

Ülkemizde ilk iki gruba ait veriler bulunabilse de son grupta yer alan ve kamusal refleksi işaret eden olaylara ait bir veri veya bilgi kaynağı bulunmamaktadır. Bu nedenle eğer varsa, cinsiyetçi bir bakış açısıyla kadına yönelik şiddeti artırabilecek veya engellemeyerek mağduriyetleri artırabilecek bir perspektif hakkında kimse bir fikre sahip olamamaktadır. Bu maddede yer alan fiillerle ilgili medyada yer alan birtakım haberler haricinde bir istatistiğin olmaması karanlık sayıları artıracağı gibi aynı zamanda da kamu gücünün kadına yönelik şiddet olaylarında etkin kullanımı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olacaktır. Çalışma yukarıda sayılan ve ilk iki grupta yer alan fiiller ve bunlara karşı geliştirilen çözüm yollarının değerlendirilmesiyle devam edecektir.

İstanbul Sözleşmesine (2011) göre aile-içi şiddet fillerinin ilki erken yaşta evlenmedir. 18 yaşın altında evlilik Türk Medeni Kanununa ve Türk Ceza Kanununa aykırı bir faaliyettir ve ancak özel koşullarda müsaade edilebilir. Bu korumanın gerekçelerinin en önde geleni küçük yaştaki evliliklerin bireylerin hayatlarında sonradan düzeltilemeyecek ruhsal bozukluklara yol açacağının bilinmesidir. Bunun yanında eğer bir çocuk cinsel birliktelik ve hamilelik gibi durumla karşı karşıya kalırsa ölümle sonuçlanabilecek tıbbi sonuçlar doğabilmekte ve başta rahim deformasyonu olmak üzere bebek ve annenin ölümü, ölü doğum veya mağdurun hayatını sonuna kadar etkileyecek bir rahatsızlıkla sonuçlanacağı bilinmektedir. Genelde çeşitli dinsel gerekçelerle toplumda normalleşmiş olan erken yaşta evliliği engellemek için hem Osmanlı, hem de Cumhuriyet dönemlerinde farklı stratejiler geliştirilmiştir.

18 yaşından küçük olarak evlenen çocuklara dair net bir istatistik olmasa da Acar ve ark. (2013) 2011 yılında meydana gelen resmi evliliklerde 16-19 yaş arasında bulunan gelinlerin %22 oranında olduğunu göstermektedir. Her ne kadar bu istatistikten çocuk gelin sayısını elde etmek mümkün değilse de 2011'de 20 binden fazla başvuruyla 16 yaşını doldurmuş çocuklar için özel evlilik izni istenmiş olması çocuk gelinlerin miktarının 21. yüzyıl Türkiye'sinde hala büyük bir kitle oluşturduğunu göstermektedir. Acar ve ark. (2013) ayrıca kayıp olarak bildirilen çocukların çoğunun sonradan kaçırılmış ve zorla evlendirilmiş çocuklar olduğunun ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu konuya ışık tutabilecek başka bir istatistik, ilköğretime ailevi nedenlerle devamsızlık

gösteren kızların erkeklerden iki kat daha fazla olmasıdır. Ne yazık ki bu dolaylı veriler çocuk gelinlerin Türkiye'nin hala önemli problemlerinden biri olduğunun delilidir. Kaldı ki ülkemiz kaynaklı olmayan bağımsız uluslararası kuruluşların hazırladıkları raporlara göre Türkiye, Avrupa'daki ülkeler arasında çocuk gelinlerin açık ara en fazla olduğu ülkedir (Girls Not Brides, 2017).

İstanbul Sözleşmesinde aile içi şiddetin ikinci kısmı fiziksel ve psikolojik şiddete dairdir. Medyada en fazla yer bulan bu şiddet olayları genelde kadınların evli veya cinsel birliktelikte bulunduğu ya da geçmişte bulunmuş olduğu erkeklerin kadınlara karşı yaptığı acı ve ıstırap verici, yaralayıcı veya psikolojik olarak eziyet verici fiilleri içermektedir. Bu konuya dair istatistikler de maalesef kamuoyuyla paylaşılmadığı için ikincil kaynaklarla veri edinimine gidilmektedir. Örneğin boşanma istatistiklerine bakıldığında 27% ile ilk sırada yer alan ilgisizlik ve sorumsuzluğun hemen ardından 21%'lik bir oranla aile içi şiddet ikinci sırada yer almaktadır. Dikkat çekici olan kısım kadınlar için boşanma sebepleri arasında böyle bir yüzdeye sahip olan şiddet, erkekler için binde 4'lük bir orana sahiptir. Dolayısıyla aile içi şiddet olaylarının mağduru neredeyse tamamen kadınlardır.

Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü'nün 2014'te gerçekleştirdiği araştırmada (KSGM, 2014) 15.072 kadınla görüşme yapılmıştır. Farklı sosyoekonomik seviyelerden kadınlarla yapılan mülakatlarda aile içi şiddetin nedenleri ve sonuçları üzerinde durulmuştur. Rapora göre eski veya hâlihazırdaki eşi tarafından hayatının herhangi bir döneminde şiddet görmüş kadınların oranı 37.5%'tir. İlginç istatistiklerden biri de aile içi şiddetin kırda 39% iken kentte 37% olmasıdır. Kırda aile içi şiddetin çok daha fazla olması beklenirken neredeyse kentle aynı seviyede olması farklı sosyal ve ekonomik düzeylerde şiddetin aile içinde cari olduğunu göstermektedir. Aile içi şiddette en fazla fark yaratan hususlardan biri kadının eğitim seviyesidir. Öyle ki, tahsili olmayan kadınların yarısına yakını (43%) şiddet görmüş iken bu oran ilkokul mezunlarında %41, ortaokul mezunlarında 37%, lise mezunlarında 27% ve üniversite ve üstünde 21%'e düşmektedir (KSGM, 2014). Elbette oranlar oldukça yüksektir fakat eğitim seviyesinin artmasıyla şiddetin azalması politika önerileri için yol göstericidir. Araştırmanın çarpıcı sonuçlarından biri de kadınların 43%'ünün "bazı durumlarda erkekler eşlerini dövebilir" ifadesine katılmalarıdır. 2002-2009 yılları arasında tam 14 kat artan kadın cinayetlerinin altında yatan nedenlerden biri kadınların bu yenilmişlik duygusunu sindirmeleri olabilir. Ne yazık ki bu trendin bir türlü geriye döndürülememesi ve kadınlarda şiddete karşı gelişen bu hastalıklı sosyal-psikolojik durum geleceğe dair umut vermemekte, aksine

kadına yönelik şiddetin değişen formlarda ve artan hızla devam edeceğine işaret etmektedir (Acar ve ark., 2013).

Aile içi şiddetin önemli göstergelerinden biri olan ergen intiharları ve bunların cinsiyetlere göre dağılımları yukarıda değinilen benzer tabloları göstermektedir. 15-19 yaşları arasında intihar eden kadınların sayısı aynı yaş grubundaki erkeklerden iki kat daha fazladır. Bu yaş aralığında kadınlarda görülen intiharlar toplam intihar oranının %25'idir. Acar ve ark. (2013) intihara azmettirmenin veya özendirmenin herhangi bir istatistikle kayda alınmadığından ve kadınların bu yüksek orandaki intihar oranının altında bir çeşit erkek egemen toplumsal baskının yer alabileceğinden bahsetmektedir. Daha öteye giderek kadınların genç yaştaki intiharlarının töre saikıyla işlenen ve örtbas edilen cinayetler olabileceği dahi dillendirilmiştir (Acar ve ark., 2013).

Toplumsal düzlemde işlenebileceği düşünülen kadına yönelik şiddet suçlarının arasında yer alan taciz, tecavüz ve cinsel istismar olayları (İstanbul Sözleşmesi, 2011) hakkındaki istatistikler de diğerleri gibi çok sağlıklı değildir. Ceza davalarına yansımış olaylar üzerinden aktarılan veriler, toplumda kanıksanmış eril kültür nedeniyle aile içinde yaşanan benzeri olayları yansıtmamaktadır. Acar ve ark. (2013) 2009 yılında açılan cinsel saldırı davalarını konu ettikleri çalışmalarında bu davaların faillerinin 95% gibi oranlarda erkek olduğunu ve dolayısıyla Türkiye'deki cinsel saldırı suçlarının neredeyse tamamının kadınlara yönelik şiddet sınırları içinde değerlendirilebileceğini belirtmişlerdir. Bunun yanında cinsel saldırı fillerinin 80%'inde mağdurların 18 yaş ve altında bulunduğunu belirten teyide muhtaç araştırmalar bulunmaktadır (Acar ve ark., 2013).

2.4.3.3. Siyasal ve Sosyal Hayata Katılımda Kadınlara Engel Olan Hususlar ve Çözüm Önerileri

Türk kadınlarının gerek sosyal gerekse siyasal hayatta geri kalmış olması, eski tarihlerden beri gelen mirasa bakıldığında gerçekten açıklaması izaha muhtaç bir durumdur. Özellikle binlerce yıllık bir kültüre dayanan İslam öncesi Türk örfünde toplumun eşit cinsiyetlerinden biri olan kadının zaman içinde orta doğunun diğer anlayışlarından etkilenerek ikinci sınıf vatandaşlığa düşmesi incelenmesi gereken bir konudur. Bilindiği gibi cinsiyetçilik, insan hakları açısından kimse tarafından istenemeyecek hususlar içermesi nedeniyle neredeyse hiçbir devirde bilinçli olarak ve sonuçları istenerek uygulanan bir politika değildir (Ayan, 2014). Bu nedenle cinsiyetçi politikalar bizzat cinsiyetçilik adı altında değil, farklı kültürel ve inançsal değerler üzerinden yürütülür. Yukarıda açıklandığı gibi Türkiye'de kadınların önemli bir

kısmının bile kendi aleyhlerine olan cinsiyetçi bir bakış açısına sahip olmalarının nedenleri arasında insanlıklarıyla ontolojik ilişkisi olan bireysel ve toplumsal bazı değerlerin yattığını düşünmek gerekmektedir (Block, 1999; Gedik, 2015; Şekerdağ, 2018; Soydan, 2018).

Öncelikle Türkiye'de kadınların siyasi ve sosyal hayata katılmasında önemli problemler olduğu bir gerçektir. Sonuçları itibariyle yukarıda çeşitli kurumlarda katılım oranları değerlendirildiğinde yapılan birçok düzenlemeye ve kurumsallaşmaya rağmen kadınların hak ettikleri hiçbir seviyede yeteri kadar görünür olmadıkları ortadadır (Ülger, 2017). Kadınların ilgi alanlarının evle ilişkili olgular olduğu ve kamu alanına ait işlerde erkeklerin ehil olduğu veya olması gerektiği fikri cinsiyetçiliğin kendini gösterdiği ilk düşünce tarzıdır (Gökçimen, 2008). Bütün kamusal faaliyetler ve dolayısıyla siyasetin erkeklerce yapılmasının daha uygun olması gerektiği fikri bu şekilde hem kadınlardan hem de erkeklerde taraftar bulmaktadır (Şekerdağ, 2018; Uçar, 2018). Başka bir deyimle kadın-erkek ilişkilerinin temelinde ve kadınların birey olarak var oluşlarında bir zihniyet problemi yer almaktadır (Acar ve ark., 2013).

Aydemir ve Aydemir (2011) bu problemin altında yatan anlayışı ortaya çıkarabilmek için farklı boyutlar altında incelenmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu boyutlar, "toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü, sosyoekonomik faktörler, siyasal kültür, siyasal bilinç ve siyasal ilgi, siyasal sistemin yapısı ve işleyişi" olarak belirtilmiştir. Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranlarının 25% civarında olması, yani yaş ve engel durumu hariç tutulduğunda çalışabilecek durumda olan dört kadından birinin ancak çalışabilmesi, toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünün etkisini göstermektedir. Ülkemizde ev hanımı olarak nitelendirilen kadınlar aslında işsizdir. Fakat toplumsal cinsiyetin dayatması sonucu kadınların ev işleri yapması ve çocuk bakımını üstlenmesi adeta bir sosyal kaide haline gelmiştir (Gedik, 2015). Bu bağlamda çalışan kadın, toplumun kendine verdiği vazifeden ve fıtratından kaçan biri gibi görülmektedir. İslam dini bağlamında yapılan kadının istihdamına dair bazı değerlendirmelerde bulunan araştırmacılar ısrarla dinin kadınlara özel bir değer verdiğini belirtmeye çalışırken (Demirel, 2016) aslında çok açık ve seçik olarak cinsiyetçilik yaptıklarının farkında bile değildir.

Kadınların evle ilgili işlerde istihdamının fıtratının gereği olarak sunulması, değişen ve gelişen teknolojik yenilikler karşısında erkeklere göre zaman içinde çok daha dezavantajlı hale gelmelerine neden olmaktadır. İşte çalışmaya olan yatkınlık, böylece zaman içinde daha da azalmakta ve kadınların istihdamını artırmaya yönelik

faaliyetlerin başarıya ulaşması gitgide zorlaşmaktadır. Ayrıca, çalışamayan kadınlar ekonomik olarak ailelerindeki erkeklerin egemenliğinden kurtulamamakta ve kendilerini sosyal ve siyaset hayatında vadedecek olan ekonomik bağımsızlıklarını elde edememektedirler. Bunun sonucunda kendilerine istihdam sağlayacak imkânları ve yetenekleri edinebilecekleri eğitim ve öğretimden uzak kalmakta ve ev hanımlığına zorlanmaktadırlar. Bu kısır döngü yüzyıllardır değişen devlet ve siyasi sistemlere ve politikalara rağmen kırılamamaktadır (Aydemir ve Aydemir, 2011). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamayı hedefleyen politikaların bütüncül bir anlayışla ve problemin bütün aşamalarını içeren bir kapsamda olmaları gerekmektedir (Gedik, 2015; Acar ve ark., 2013). Kadınların sosyal hayattan bu denli uzaklaştırılması ve cinsiyete dayalı işbölümü anlayışı, gösterildiği gibi sonunda cinsiyete dayalı siyaseti doğurmakta ve kadınların politika dışında düşünülmesi gerekliliği bir şart haline gelmektedir.

Aydemir ve Aydemir'in (2011) dikkate aldığı ve cinsiyet ayrımcılığını körükleyen diğer bir faktör sosyoekonomik değişkenlerdir. Dünya Ekonomi Forumunun hazırladığı ve uluslararası karşılaştırmalar içeren, dilimize Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu olarak çevrilen (Aydemir ve Aydemir, 2011) rapor bu konuda detaylı bilgiler sunmaktadır (Global Gender Gap Report, 2017). Türkiye'nin kadın haklarının olumsuz yönde seyrettiği ne yazık ki bu raporda da teyit edilmiştir. Aynı kurumun düzenlediği 2016 yılındaki raporda Türkiye cinsiyet eşitsizliği uçurumunda 140 ülke arasında 130. sıradayken, bu çalışmada incelenen 2017 yılı raporunda Türkiye bir sıra gerileyerek 131. sıraya düşmüştür. Yani kadın haklarının iyileştirilmesi için devlet ve özel kuruluşların gösterdiği çabalara ve harcanan yüksek miktardaki meblağlara rağmen Türkiye'de kadının toplum içindeki yerini olumsuz etkileyen cinsiyetçi tutumlar azalmadığı gibi uluslararası toplu duruma göre artmaktadır. Dünyada kadınlar için yaşamanın en zor olduğu oldukça geri kalmış ülkelerle aynı ligde yer alması korkutucu ve düşündürücüdür. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin mükemmel olarak sağlanabilmesi için uzun bir zaman geçmesi gerektiği yukarıda belirtilmişti. 2017 Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporuna göre Türkiye'deki kadınların toplumda eşit olarak değerlendirilebilmesi için gereken süre 100 yıldır. Diğer bir ifadeyle toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamayı hedefleyen kamu politikaları etkin ve olması gerektiği şekilde hemen uygulamaya konulursa, Türkiye'de kadınların arzu edilen bir toplumsal düzeye erişmeleri bir asır sürecektir. Yaklaşık iki neslin geçmesi demek olan bu zaman diliminin bu kadar uzun olmasının nedeni bir sonraki nesli yetiştirecek hâlihazırdaki

neslin eğitim ve öğretiminin bile istenen koşulları sağlamaktan uzak kalacak olması nedeniyledir (Global Gender Gap Report, 2017).

Benzeri tahminleri eşit işe eşit ücret konusunda da yapan rapora göre Türkiye'de kadınların erkeklerle aynı ücreti alabilmesi için geçmesi gereken zaman 217 yıldır. Bu bağlamda Türkiye'deki kadınların gelişmiş ülkelerdeki hemcinslerinden ücret bağlamında ne kadar geride kalmış oldukları ortaya çıkmaktadır. Eşitsizlikler sadece bu konularda değil, eğitim, siyasete katılım ve diğer sosyoekonomik değişkenler üzerinde de devam etmektedir. Bu kadar yaygın ve geri döndürülemez hale gelmiş cinsiyetçilik uygulamalarının ülkeye verdiği zarar da ortadadır. Nüfusun yarısını oluşturan kadınların bu denli kötü ve olumsuz koşullarda yaşamak zorunda bırakılması geniş oranlı verimsizliklere yol açmakta ve ekonomik darboğazda bulunan diğer gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye'yi de etkilemektedir. Sonuç olarak kadınların hem sosyal hayattan hem de ekonomiden uzak tutulmasının faturasını ülke olarak bütün kadınlar ve erkekler ödemektedir. Cinsiyetçiliğin yaygın olduğunun iddia edildiği ve Türkiye'yle beraber raporda son sıralarda bulunan diğer ülkelerin Tablo 5'te yer alan isimlerine bakıldığında bu durum daha somut olarak ortaya çıkmaktadır (Global Gender Gap Report, 2017).

Tablo 5. Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporunda Dünyada Son Sıralarda Bulunan Ülkeler

Ülke İsmi	Sıralama	Ülke İsmi	Sıralama
Gambiya	119	Moritanya	132
Birleşik Arap Emirlikleri	120	Fildişi Sahilleri	133
Burkina Faso	121	Mısır	134
Nijerya	122	Ürdün	135
Angola	123	Fas	136
Butan	124	Lübnan	137
Fiji	125	Suudi Arabistan	138
Bahreyn	126	Mali	139
Cezayir	127	İran	140
Timor-Leste	128	Çad	141
Kuveyt	129	Suriye	142
Katar	130	Pakistan	143
Türkiye	**131**	Yemen	144-Son

Kaynak: *Global Gender Gap Report*, 2017

Çoğu uluslararası çatışmalar veya iç savaşlarla bilinen veya önemli siyasi karışıklarla anılan küçük ve gelişmemiş ülkelerin yer aldığı Tablo 5'teki liste Cumhuriyet'le bir asra yakın zamandır yönetilen Türkiye ve Türk kadınları için bir ayıp tablosudur. Burada göze çarpan daha büyük bir olumsuzluk ise Türkiye'nin bu listede

dahi daha aşağılara düşüyor olmasıdır. Buradan hareketle Türkiye'de kadın haklarıyla ilgili gerçekleştirilen çoğu kamu politikasının yanlış, yetersiz veya verimsiz olduğu akla gelmelidir. Kadınların sosyoekonomik gelişiminin ne vesileyle olursa olsun kötüleşmesi sonucunda bütün bir ülkenin zaman ve verimlilik kaybına uğrayacağı unutulmamalıdır (Aydemir ve Aydemir, 2011).

Siyasal kültür ve siyasal sistemin işleyişi kadınların toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda eşit olamamalarının bir başka nedenidir. Siyasal sistemin kodlarına kadar sinmiş eril kültür, kadınların siyasete girmesinin önünde engel oluşturmaktadır. Aydemir ve Aydemir'in (2011) paylaştığı bir araştırma sonucuna göre kadınların erkeklere göre edilebilirliğinin önünde seçmen nezdinde bir engel bulunmamaktadır. Genel olarak kadın ve erkek Türk seçmeni kadın veya erkek adayların yönetimde eşit yetenekte bulunduklarına inanmaktadır. Buna ek olarak ülkemizdeki insanların çoğu kadınların siyasete ve yönetim erkine katılmasının olumlu olacağını ve toplumsal dinamizmi artıracağını düşünmektedir. Kadınların bütün bu olumlu düşüncelere rağmen siyasette hak ettiği kadar yer alamamasının nedeni toplumsal hayattan tecrit edilme nedeniyle aynı olmalıdır. Aksi takdirde kadınlara hoşgörülü olduğunu belirten toplumun seçtiği bireylerin arasında kadınlara yönelik dezavantaj getirici bir durum olmamalıydı. Dolayısıyla siyasal kültür ve toplumsal kültürün kadınlara karşı duruşunun altında farklı nedenler aranmaması gerekir (Aydemir ve Aydemir, 2011).

Adeta görünmez olan fakat sadece kadınların takıldığı bu engeller yazında cam tavan olarak bilinir (Gökkaya, 2011). Daha önceki bölümlerde ismen anılan bu kavram, özellikle çalışma dünyasında kadınların üst düzey yönetici pozisyonlarına geçmesinde erkeklerin egemenliğinde korunan ve yazılı olmayan kurallarla yapılan engellemeleri ifade eder. Bunu kadına yönelik ekonomik şiddet olarak nitelendiren Gökkaya (2011) cam tavanın sadece kadınları değil, engellileri, eski hükümlüleri, göçmenleri, bazı etnik veya dini gruba mensup olanları ve hatta farklı siyasi eğilimdekileri dahi içerebildiğini iddia etmektedir. Önceki bölümlerde Tablo 2 ve Tablo 3'te kadınların üst düzey kurumlarda yer bulamamasından bahsedilmişti. Uzun yıllardır devam eden ve erkek egemenliği birçok farklı uygulamaya rağmen değiştirilemeyen bu durum, sosyoekonomik değişkenler ve siyasi kültürün yansımasıyla beraber değerlendirildiğinde daha anlaşılır olmaktadır.

Siyasi kurumlarda kadınların önüne çıkan engellerin başında yapısal durum gelmektedir. Siyasi partilerin kadın kolları adı altında kurumsallaşan birimleri, kadınların siyasete ısındığı ve nispeten dezavantajlı oldukları siyaset alanında görünür

hale gelerek tecrübe kazandıktan sonra erkek meslektaşları gibi ve eşit oranda siyaset yapabildikleri örgütler olmak yerine kadın kimliğine egemen erkeklerin verdiği yardımcı rolleri oynamakla yetinmektedirler. Kadın kolları siyasi partilerin istisnasız hepsinde kermesler düzenleyen, ev gezmeleri yapan, özellikle kadın olan seçmenlerle buluşmalar gerçekleştiren ve erkek siyasetçilerin yapamayacağı ve kadınlara daha *uygun* olan vazifeler yürütmektedir (Gökçimen, 2008; Gökkaya, 2011). Kadın kollarının bu işbölümüne uygun hareket etmeleri toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama yönünde bir çözüm yolu oluşturmak yerine bizzat eşitsizliği artıran ve kadınların siyasette yer almasının önemli engellerinden biri olma yolunda hareket etmektedir.

Kadın kollarının kendine ait bütçesi olmaması, yönetim unsurları kadınlardan oluşsa da erkeklerin egemen biçimde yönettiği parti karar yönetim kurullarınca alınan kararlar sonucunda bu isimlerin belirlenmesi ve kendi kendilerini yöneterek hedefler oluşturma veya uzak görüşlülük ve amaç belirleme gibi faaliyetleri özgürce tayin edememeleri gibi problemler kadın kollarının sadece vitrin durumunda olduğunu gösterir (Uçar, 2018). Kadınların siyasete katılımı açısından sadece şekil olarak temsil edilebilmesini sağlayan kadın kolları başkanlıklarında bir reform çalışması gerekmektedir. Seçim dönemlerinde erkek meslektaşlarından çok daha fazla çalışan ve yorulan ve fakat milletvekili listelerinde bir asra yakın süredir eşit miktarda yer bulamayan kadınların siyasette yer almasının önündeki engeller istisna bırakılmadan kaldırılmalıdır (Acar ve ark., 2013; Şekerdağ, 2018; Soydan, 2018; Sandıkçıoğlu, 2018; Uçar, 2018).

Milletvekillerinin partiler tarafından seçilme usulleri de kadınların seçilmelerinin önündeki etkenlerdendir. Bu uygulamalar arasında önseçim, parti içi oylama, kamuoyu yoklaması, kamuoyu anketleri, adaylarla mülakat vs. bulunmaktadır. Siyasi parti liderlerinin veya yönetim organlarının kendi düşüncelerine göre değişen bu usuller tek başına ya da karma bir biçimde de kullanılabilmektedir. Soydan'a göre (2018) bunların çoğu kadınların aleyhine işlemektedir çünkü sosyal hayatta yeteri miktarda yer almayan kadınların bu parti içi seçim usullerinde öne çıkmaları bu nedenle mümkün değildir. Örneğin son yıllarda başkanlığında ilk defa bir kadının yer aldığı önemli siyasi partilerden biri olan İyi Parti'de 24 Haziran 2018 Genel Seçimleriyle ilgili gösterilen 600 milletvekili adayının ancak 150'si (25%) kadındır. Bu oran kadın adayların değişik özellikleri ve siyasi etkileriyle değil, parti merkezinin belirlediği bir kota sistemiyle oluşturulmuştur. Dolayısıyla bir kadının başkanlık yaptığı bir siyasi partide dahi kadınların oranı 50%'ye yaklaşamamakta ve düşük bir oranın sağlanması dahi partinin

pozitif ayrımcılığıyla ancak mümkün olabilmektedir. Parti yetkilisi Şekerdağ (2018) bu durumu kadınların sosyoekonomik açıdan seçilebilir olmaktan uzak olmasına bağlar. Tablo 6'da daha net olarak 24 Haziran 2018 seçimlerinde meclise girmeye hak kazanan siyasi partilerin kadın adaylarıyla ilgili istatistiki bilgiler bulunmaktadır. Buna göre özellikle muhafazakâr fikirleriyle bilinen partilerde kadın adayların sayısının daha az olduğu, özellikle adayların milletvekili olmasının mümkün olacağı seçim bölgesinin ilk sıralarına yerleştirilmeyle ilgili olarak ise siyasi partilerin oldukça cinsiyetçi davrandıkları görülmektedir. Ortalama olarak ele alındığında secim bölgelerinde ilk sıralara 98% oranında erkeklerin yerleştirildiği ve kadınlar milletvekili adayı yapılsa bile gerçekte sadece vitrin görevi gördükleri anlaşılmaktadır.

Tablo 6. Haziran 2018 Genel Seçimlerinde Kadınların Milletvekili Adaylığı İstatistikleri

	Toplam Kadın Aday	Kadın Adayların Oranı	Herhangi bir secim bölgesinde ilk sırada adaya gösterilen kadın sayısı	Herhangi bir secim bölgesinde ilk sırada aday gösterilen kadınların oranı
AKP	126	21%	4	0.67%
CHP	137	23%	6	1.00%
IYI	150	25%	6	1.00%
HDP	220	37%	19	3.17%
MHP	69	12%	2	0.33%
SP	79	13%	0	0.00%

Ayrıntılı olarak siyasi partilerin programlarını ve faaliyetlerini inceleyen Acar ve ark. (2013) muhafazakâr değerleri benimseyen seçmenlerin tercihi olan partilerin kadınlara karşı çok daha fazla cinsiyetçi politikalar güttüğünü ve liberal-demokrat çizgideki oluşumların ise toplumsal cinsiyet eşitliği yanlısı olduklarını ortaya atmıştır. Elbette en eşitlikçi politikalara sahip siyasi oluşumlar bile dünyadaki örneklerinden oldukça uzakta kalmaktadır. Bunun nedenlerinden biri siyasi partilerin yönetim kurullarındaki erkek egemenliği olsa da, esasen kadının toplumdaki karşılığının neolitik devrimin yeni yeşerdiği zamandan kalma olmasıdır. Kişisel görüşmelerde STK ve siyasi parti yetkilerinin üzerinde ittifak olduğu fikre göre yuvayı yapan dişi kuş modeliyle atasözlerinde bile dillere pelesenk olmuş olan kadının erkeklerin yardımcısını oynadığı rol, toplumsal hayattan siyaset hayatına da yansımaktadır (Şekerdağ, 2018; Soydan, 2018; Sandıkçıoğlu, 2018; Uçar, 2018). Sonuç olarak siyasette kadınların cinsiyetçilikle karşılaşmasının tek nedeninin erkeklerin kurduğu egemen sistemin direnmesi olarak açıklanamayacağı aşikârdır. Daha doğru bir önerme, kadınların ve erkeklerin yetiştiği kültürde yer alan çarpık anlayışlarla etkilenen ve sosyoekonomik olarak olumsuz yönde

etkilenen bir cinsiyetin, toplumda ayakları üstünde durabilme yeteneğini kaybetmesi sonucunda siyaset ve çalışma dünyası da dâhil olmak üzere hayatin her seviyesinden çıkmak veya arka planda durmak zorunda kalmasının kısır bir döngü oluşturmasıdır. 1980'lerden günümüze kadar olan dönemde girişilen ve toplumsal cinsiyet eşitliğini hedefleyen kamu politikalarının Türkiye'yi bu noktada ileriye taşıyamaması ve hatta durumun daha da kötüleşmesini başka bir mantıkla açıklamak mümkün görünmemektedir. Çalışma buraya kadar görülen problemlere dair çözüm önerilerini bir sonraki sonuç bölümünde yer alan öneriler başlığı altında irdeleyecek ve farklı başlıklar altında örnek kamu politikalarını değerlendirecektir.

Türkiye kesinlikle Tablo 5'te verilen listede yer alan ülkelerden daha eski ve köklü bir demokrasi ve çoğulculuk kültürüne sahiptir. Bu kültürün üzerinde bina edilen ve devrimci bir altyapıya sahip Cumhuriyet rejimi, toplumda sürekli olumlu yönde devinimi tetiklemeyi amaçlamış ve bu yönde sosyal hayatta ihtilaller hedeflemiştir. Kadınlara Cumhuriyetin daha ilk dönemlerinde verilen haklar, demografik koşullar nedeniyle bir zorunluluk olmasının ötesinde birey olarak var olmayı cemaat içinde silikleşmeye tercih etmiş bir toplumun taleplerini göstermektedir. Bilhassa İslam öncesi Türk topluluklarının değer yargılarının kadınlar özelinde diğer Ortadoğu milletlerinin neredeyse hepsinden farklı ve özgün bir bakış açısına sahip olmasının getirdiği mirasın önemi bilenerek yapılacak politikalar bu sorunun çözümüne katkı sağlayacaktır. Toplumsal cinsiyet eşitliği sağlamak için ihtiyaç duyulan irade, bu milletin tarihten gelen genetik kodlarında bulunmaktadır.

3. BÖLÜM: SONUÇ

Bu çalışma cinsiyetçiliğin Türkiye Cumhuriyetinin siyaset kurumunda yarattığı etkileri ve cinsiyetçiliğe yol açabilmesi muhtemel sorunların neler olabileceğini araştırmayı amaçlamıştır. Nedenlerin ve sonuçların birlikte değerlendirildiği bu araştırmada cinsiyetçiliğin toplumsal açıdan zararlı olduğu ve en yalın haliyle toplumsal verimliliği düşürdüğü ortaya konmuştur. Bunun yanında cinsiyetçiliğin, toplumun en az yarısını oluşturan kadınların birey olarak var olmalarının önüne geçen ve kötü etkilerinin silinmesi bazen asırları bulabilen çok uzun zaman dilimleri boyunca ortadan kaldırılamayan bir olgu olduğu açıklanmıştır. Cinsiyetçiliğin Türkiye Cumhuriyeti siyaset kurumları özelinde önceki bölümlerde belirtilmiş olan nedenleri ve sonuçları eşliğinde varılan yargıların ve önerilerin ele alınacağı bu sonuç bölümü, araştırmanın özet bulgularını sunduktan sonra cinsiyetçiliği engellemeyi hedefleyen örnek kamu politikalarını paylaşacaktır.

Dolayısıyla bu bölümde, araştırmanın ele aldığı kaynaklar ve bu kaynaklardan elde edilen sonuçların yer aldığı bir özet, elde edilen bulguların neden ve sonuç ilişkileriyle beraber yorumlandıktan sonra varılan nokta anlamında ve bu araştırmanın alandaki kuram ve uygulamalara muhtemel katkısının neler olabileceğine ilişkin özgün değerlendirmeleri belirten bir yargı ve araştırılan problemin çözümü için gelecekte ne türden akademik çalışmaların ve kamu politikalarının yapılmasının gerekli olduğunu içeren öneriler altbölümleri yer almıştır.

3.1. Araştırma Bulguları

Cinsiyetçilik erkeklerin kadınlara bütün veya bazı konularda üstün olduğunu açıkça veya gizli olarak kabul eden ve bu üstünlük nedeniyle erkeklerin toplum üzerinde diğerine göre daha egemen olması gerektiğini savunan bir bakış açısıdır. İnsan haklarına aykırı olması ve çarpık çıkarımları nedeniyle cinsiyetçilik çoğunlukla açıkça görülmese de gizli olarak kamu politikalarında ve özel ilişkilerde görülebilir. Özellikle kadınların ekonomik bağımsızlıklarını sağlayamadıkları az gelişmiş veya gelişmemiş toplumlarda görülen cinsiyetçilik, toplumun en az yarısını toplumsal hayattan ve dolayısıyla siyaset ve ekonomi gibi kamuya ait kurumlardan tecrit eder.

Bu cinsiyetçi kayırma bizzat erkeklerin egemen olduğu kurumlar eliyle yapılabildiği gibi, kadınların artık toplumsal hayatta var olabilmesini mümkün kılacak özellikleri kaybettikleri için otomatik olarak da sağlanabilir. Toplumsal cinsiyet

eşitliğinin sağlanabilmesi için sadece kadınlara bazı hakların veya sorumlulukların kanun eliyle değişik yaptırımlarla verilmesi, yani pozitif ayrımcılık yeterli değildir. Kendilerine hak ve sorumluluklar verilen kadınların bu yetkileri kullanabilmeye ehil olmaları da gerekmektedir. Eğitim ve ekonomik yönden erkeklerle eşit olan kadınların sosyal ve siyasal hayatta yer almalarının önünde zaten engel bulunmayacaktır.

Bu bağlamda çalışma Türkiye'deki hâlihazırdaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini açıklamak için tarihten gelen kültür ve inanışları inceleyerek kadınların toplumda yer almasının önünde engel teşkil edebilecek olguları ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Çalışmanın ikinci bölümünün ilk kısımlarında eski Türklerdeki kadınların sosyal ve siyasal hayattaki durumları bu nedenle araştırmaya konu edilmiştir. İslamiyet'ten önceki Türklerde ilginç bir şekilde kadınların sosyal hayatta yer almalarında bir engel olmadığı görülmüş ve hatta çağdaşları olan kavimlerdekilere göre kadınların siyasette dahi oldukça etkin oldukları göze çarpmaktadır. Göçebe kültürde toplumun her ferdinin toplumsal işbölümünde yer almasının zorunluluğunun otomatik olarak getirdiği bu koşullarda kadınlar erkekler gibi yönetimde söz sahibi olmuşlar ve toplumda özgür bireyler olarak var olmuşlardır. Sonuç olarak çalışma, günümüzde karşımıza çıkan cinsiyetçi uygulamaların ve politikaların İslamiyet öncesi Türklerden gelen bir miras olmadığını ortaya çıkarmıştır.

Cinsiyetçiliğin nedenlerinin izini süren çalışma daha sonra İslamiyet'le ilk tanışan Türk devletlerindeki kadınla ilgili uygulamalara yönünü çevirmiştir. Bu nedenle Ibn Batuta ve Ibn Fadlan seyahatnameleri ve Tarih-i Beyhaki gibi eserleri inceleyen araştırmalara bakılarak bu dönemdeki topluluklarda kadınların yeri anlaşılmaya çalışılmıştır. Her ne kadar bahsedilen dönemde onlarca farklı Türk topluluğu ve devletinin dört asır kadar süren varlığını bir çırpıda özetlemek mümkün olmasa da farklı veriler ve bulgular, İslamiyet'le tanışan Türklerin, Arap örf ve adetlerini benimseyerek İslami anlayışla bunların sentez edildiğini ve kadınların toplumdan uzaklaştırılmaya başlandığını işaret etmiştir. İslamiyet'in bu etkisinin altında yatan nedenleri analiz etmek için çalışmada İslam'ın ana kaynakları olan kutsal kitap ve hadis metinlerinde kadınlara yönelik aşağılayıcı ve kötüleyici örnekler sergilenerek bunların kadınların toplumdan uzaklaştırılması için önemli nedenler olabileceği üstünde durulmuştur. Bu arada çalışma, ısrarla dini metinlerin herhangi bir yargısı konusunda yorum yapmanın objektiflikten uzak olabileceğini belirterek incelenen toplumlardaki cinsiyetçi uygulamaların ve bakış açısının inançtan değil, başka örf ve adetleri benimsemekten kaynaklanmış olabileceğine dikkat çekmiştir. Bu vesileyle Türklerin erken dönem

İslamiyet'i kabul eden topluluklarında cinsiyetçiliğin yükselmesinin nedeninin inançlar değil Araplaşma veya yerleşik düzene geçme olabileceğinin üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın sonraki durağı Osmanlı Devletindeki uygulamalar olmuş ve beklenebileceği gibi İslamiyet'in tesirinin en yoğun olarak hissedildiği bu dönemde cinsiyetçiliğin de en üst seviyede tatbik edildiği anlaşılmıştır. Kadınların erkekler gibi taşıma araçlarına ve hatta piknik yerlerine ve dükkânlara dahi çıkmasının yasaklandığı bu dönem kadınlar adına en kötü evre olarak akıllarda kalmıştır. Kadın olmanın adeta utanılacak bir günah olduğunu ispatlamaya çalışan insanlık dışı uygulamalar ancak Osmanlı Devletinin yönetiminin fiilen yabancı ülkelerin eline geçmeye başladığı 19. yüzyıl ortalarında yumuşamaya başlamıştır. Cariyelik, eğitimden ve hatta nüfus sayımlarından bile uzak tutulma, sosyal hayattan tamamen tecrit ve benzeri cinsiyetçi düzenlemeler, yabancı devletlerden ve kamuoyundan gelen baskılara rağmen devletin resmen sona erdiği güne kadar azalarak da olsa devam etmiştir. Bu uygulamaların devam etmesi için direnen saray ve çevresiyle, padişahin karşısında yer alan ve modern devletler tarafından desteklenen halk muhalefetinin konuya bakış açısı cinsiyetçiliğin ataerkil ve inançsal kaynaklarını gözler önüne sermektedir. Günümüzde en önemli insanlık ayıbı olarak görülen köleliğin ve cariyeliğin dahi devletin son elli yılında onlarca farklı padişah fermanına rağmen yine saraylılarca el altından devam ettirilmesi, cinsiyetçiliğin sadece belli bir cinse karşı yapılan kasıtlı veya kasıtsız bir politika olmadığını, fakat ağır insan hakları ihlallerini içine sindirmiş olan mutlu bir azınlık tarafından ancak uygulanabilir olduğunu göstermiştir.

Osmanlının son döneminde özellikle Tanzimat Fermanı sonrasında yeşermeye başlayan toplumsal cinsiyet eşitliği hayalleri farklı evrelerde hız kazanarak veya momentum kaybederek günümüze kadar devam etmiştir. Siyasi gelişmelerle yakından ilgili bu olaylar sonucunda kadınlar özellikle eğitim ve medyada örgütlenmişler ve Osmanlı resmen sona erdirildiğinde gelecekteki Cumhuriyetin kuruluşunda yer almak için hazır durumda bulunmaktaydılar. Hayır ve eğitim kurumlarında ağırlıklı olarak bulunan kadınlar aktif olarak savaşlarda da desteklerde bulunmuşlardır fakat siyasi hayat içinde yer almaları mümkün olmamıştır. Özgürlük taraftarı saray kadınlarının başını çektiği bazı medya oluşumlarında seslerini duyuran kadınların büyük çoğunluğu, Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarında da aynı görevleri sürdürmüşlerdir.

Cumhuriyetin ilk dönem silahlı mücadelesinde dahi yer alan kadınlar, işgal kuvvetlerine karşı düzenlenen mitingleri organize edebilmişler ve milli mücadelede büyük yararlılıklar sağlamışlardır. Halide Edip gibi isimlerin efsaneleştiği Cumhuriyetin

ilk yıllarında kadınların sosyal hayatta daha fazla yer almasına şahit olunmuş ve eğitimde kadın-erkek eşitliği sağlanmaya çalışılmıştır. Bütün bu gelişmeler sonucunda dünyadaki bazı gelişmiş ülkelerden önce fakat dünya ortalamasından hayli sonra 1935'te kadınlar seçme ve seçilme özgürlüğünü tam anlamıyla kazanabilmişlerdir. Yine de seçilen kadınların kimliklerine bakıldığında kadın hareketlerinde yer alan isimlerden ziyade erkeklerce uygun görülen kadınlara siyasette yer verildiği görülür. Şeklen toplumsal cinsiyet eşitliğinden bahsedilse de nitel ve sürdürülebilir açıdan bunun gerçekleştirilebildiğini iddia etmek cumhuriyetin ilk dönemleri için mümkün değildir. Nitekim sonraki 80 yıl ve değişen onlarca farklı fikir ve siyasi görüşteki hükûmetler boyunca 1935'teki TBMM temsil oranının kadınlar adına iyileşmemiş ve kötüleşmiş olduğu dikkate alınırsa bu savın haklılığı kanıtlanmış olur.

Çok partili dönemin başlangıcı sayılan 1950 seçimleri ve sonrasında simge isim olarak kabul edilebilecek kadınlar siyasette yer alarak adeta siyaset üstü bir dille kadın hakları için mücadele etmiş de olsalar bu temsil oranı kadınlar lehine değişmemiştir. Kadınların 1960'lar sonrasındaki dünyada değişen kimliklerinin izdüşümü, gelişen teknoloji ve iletişim aygıtları sayesinde Türkiye'de de hissedilmiş fakat ekonomik sıkıntılar ve dış politikada yaşanan problemler, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında engeller teşkil etmişlerdir. 1961 Anayasasının özgürlükçü dili ve öncesinde değiştirilen çeşitli yasaların etkisiyle kadınlara dair ilkler yaşanmaya devam etmiş fakat gelişim sınırlı olmuştur. İlk kadın bakan, ilk kadın üniversite rektörü gibi başarılar sağlansa da yurtdışındaki gelişmelere göre Türkiye'de kadın istenilen seviyenin altında kalmıştır.

1980 darbesiyle siyasetten uzaklaşan toplum ve dinginleşen devlet aygıtı kadın hareketleri yönünden yurtdışıyla daha bütünleşmiş bir tutum takınmıştır. Uluslararası anlaşmaların damgasını vurduğu bu dönemde kadınlar birçok kabuğu kirmiş ve özellikle eğitim açısından erkeklere oldukça yaklaşmışlardır. 2000'ler sonrasında cinsiyet eşitsizliği makasının gittikçe kapanmasıyla kadınların siyasi temsili ilk defa 1930'ların üstüne çıkabilmiştir. Çeşitli uluslararası anlaşmaların önemli üyelerinden biri olan Türkiye, kadınların haklarının aktif arayıcılarından biri olmayı taahhüt vermiştir. Elbette cam tavan gibi hadiselerin engellenmesi bu dönemde de mümkün olmamıştır fakat en azından problemin teşhisine yönelik cesur girişimlerde bulunulmuştur.

Bu girişimlerden en önemlisi kadına yönelik şiddet olaylarının kamuoyunda açıkça tartışılması ve kamu kurumlarının bizzat bu konuya dair güncel veriler derleyerek vatandaşlar ve uluslararası organlar nezdinde paylaşması olmuştur. Bu

şekilde Türkiye'de kadınların aslında ne kadar kötü bir durumda bulunduğu belki de ilk defa somut olarak anlaşılmış ve sonucunda hem kamu hem de sivil toplum kuruluşu inisiyatifleriyle çözüm odaklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Paralel olarak kadınların siyaset arenasındaki temsil gücünün artırılmasına yönelik adımlar atılmış ve yeterli olmasa da iyileştirmeler yapılmaya çalışılmıştır. Uluslararası raporlar bütün bu uğraşlara rağmen Türkiye'nin dünyanın en gelişmemiş ülkeleriyle aynı potada bulunduğuna dair tespitler yayınlamışlardır. İnançlar nedeniyle toplumsal hayattan ve dolayısıyla siyasetten uzaklaşan kadının yerini tekrar kazanabilmesi için politikalar geliştirilmeye devam etmektedir.

Sonuç olarak cinsiyetçiliğin sebepleri ve sonuçları yönüyle Türk siyasi hayatındaki yerini araştırmayı hedefleyen bu çalışma, tarihten gelen kültürel ve inançsal değişimleri de irdeleyerek hâlihazırda kadının içinde bulunduğu olumsuz durumun nedenlerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Cinsiyetçi uygulamalar kadının uluslararası raporlarca kanıtlanan olumsuz koşullarda yaşamasına neden olmaktadır. Fakat aynı zamanda bu uygulamalar, çarpık inançların ve ülkemiz insanına özgü olmayan farklı kültürlerin yarattığı erozyonla değişen ve insan haklarını ikinci plana iten çağdışı yaklaşımların benimsenmesinin sonucu da olabilir. Referans noktasına göre neden veya sonuç olarak değerlendirilebilecek cinsiyetçiliğin siyaset üstündeki etkisini araştırmayı hedefleyen çalışma, sonuç olarak inancın cinsiyetçiliği, cinsiyetçiliğin de kadına karşı toplumdaki olumsuz bakış açısını tetiklediğini ileri sürmektedir.

Tarihi bilgilerin, önemli tarihsel dokümanların ve araştırmaların, zaman içinde değişen kanuni metinlerin, dine kaynaklık eden bazı eserlerin, örnek bazı kadın şahsiyetlerin hayatlarından kesitlerin, ulusal ve uluslararası sözleşmelerin, ulusal ve uluslararası araştırmalar ve bunların ortaya koyduğu verilerin ve benzeri verilerin incelendiği bu çalışma, ağırlıklı olarak nitel bir yöntem kullanmış olsa da arz edilen istatistiklerle, sonuçların elden geldiğince somut ve objektif olmasına gayret göstermiştir. Bu bağlamda nitel çalışmaların hepsinde görülebilecek sübjektivite problemiyle karşı karşıya olsa da somut verilerle bu sınırlılığın üstesinden gelinmeye çalışılmıştır.

3.2. Bulguların Değerlendirilmesi

Bilimsel araştırmalarda yargı, kişisel, yani özneldir; aynı bulgulara ve yorumlara bakarak farklı yargılarda bulunulabilir. Bu nedenle araştırmayı inceleyecek gelecekteki araştırmacılar, bu çalışmayı inceleyerek burada belirtilenlerden farklı bulgular elde edebilirler. Özellikle nitel yöntem kullanan bu tip çalışmalarda bu duruma sıkça

rastlanır. Çalışmanın yargı kısmında nedenler ve sonuçlar değerlendirilirken elden geldiğince objektif araştırmalara ve bilhassa somut verilere dayanılarak yorum yapılması bu nedenle önemlidir. Bu çalışmada bu tür somut veriler olarak kullanılan ulusal ve uluslararası araştırmalar bulunmaktadır.

Öncelikle kabaca incelendiğinde dahi Girls Not Brides (2017), Global Gender Gap Report (2017) ve KSGM (2014) raporlarının neredeyse benzer sonuçlara ulaştığı dikkat çekmektedir. Ayrıca bu raporların eski tarihli sürümlerine bakıldığında Türkiye'deki kadınların olumsuz durumunun uzun süreli bir eğilim olduğu da anlaşılmaktadır. Uluslararası karşılaştırmalara yer veren ilk iki rapor, Türkiye'deki kadınları hem siyasi hem de sosyal yönden uluslararası camiadaki hemcinslerinin arasında en kötü durumda olan ülkelerdekilerle bir tutmaktadırlar. Çeşitli tablolarla art arda yıllar içinde pekiştirilen bu somut gerçeklik, bir kamu kurumu araştırması olan KSGM (2014) ve daha önceki raporlarda da doğrulanmıştır. Nitekim Dünya Bankası (2018) verileri de bu durumu onaylamakta ve Türkiye'de siyasi hayata katılımda kadınların uzun yıllardır oldukça geri durumda bulunan ülkelerin liginde olduğunu tasdik etmektedir.

Cinsiyetçiliğin sonuçlarıyla ilgili olarak bu çıkarımlar kadının sosyal hayattan çıkarılmasının siyasetteki katılımı da olumsuz etkileyeceğini gösterir. Kamu kurumlarında ve başka üst düzey pozisyonlarda yer bulamayan kadınlar, sosyoekonomik olarak zayıflayınca, siyaset alanında da görünür olamayacaklardır. Hatta 24 Haziran 2018 seçimlerinin adaylarının incelendiği bölüm 2.4.3'te kadınlarca yönetilen siyasi hareketlerde dahi kadınların yeterince temsil edilemediği ortaya konmuştur. Cinsiyetçiliğin siyaset üzerindeki etkileri bu şekilde irdelenmiş ve kadınların olumsuz etkilendiğine dair somut verilerle tespit edilmiştir.

Cinsiyetçiliğin nedenleri ile ilgili araştırma, tarihten gelen anlayışları incelemiş ve sonuç olarak etnik altyapının ve inançsal birikimin en önemli etkenler olabileceği üzerinde durmuştur. Buradan hareketle İslamiyet'le tanışmamış göçebe Türklerde kadının devrin diğer kavimleriyle karşılaştırıldığında daha eşit olduğu anlaşılmış ve bunun olası nedenleri değerlendirilmiştir. İslamiyet sonrası Türklerde kadının toplumdan tecrit edildiğine dair örneklere yer verilmiş ve dinsel metinlerden getirilen delillerle bunun mantığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Nihayetinde araştırma din ve etnik kültür bağlamında cinsiyetçiliğin artması üzerinde esas etken olan olgunun inanç olduğunu altını çizmiştir. Elbette burada inançtan kastedilenin bizzat İslam dini olmayabileceği ve din olarak kabul edilen 7. yüzyıl bedevi Arap kabilelerinin yaşayış

tarzı olabileceği de değerlendirilmiştir. Araştırmanın bu bağlamda yazına katkısı önemlidir çünkü cinsiyetçiliğin nedenlerini derinlemesine analiz ederek hangi nedenlerin diğerlerine göre öne çıktığı dile getirmiştir.

3.3. Öneriler

Çalışmanın ortaya çıkan sonuçlar nezdinde önerileri hem akademik anlamda gelecek çalışmalara yönelik, hem de kamu politikalarına dönük olmak üzere bu bölümde iki farklı başlık altında dile getirilecektir. Önerilerin desteklendiği 2. bölümdeki başlıklardaki ilgili yerler tekrara düşülmemek için aktarılmayacaktır. Bu nedenle benzeri önerilerin sergilendiği ve bu çalışmada da istifade edilen Acar ve ark. (2013) çalışmasının referansları kullanılacaktır.

3.3.1. Uygulama önerileri

Acar ve ark. (2013) toplumsal cinsiyet eşitliği sağlama adına kamu politikası önerilerini farklı dallarda belirtmiştir. Bu araştırmanın kurgusuna uygun olarak bu başlıklar değerlendirildiğinde sosyal hayata katılım, siyaset kurumuna katılım ve şiddetin önlenmesi olarak üç farklı boyutta bu öneriler sıralanacaktır.

Sosyal hayata katılım amaçlı olarak;

1- Kadınların eğitimlerinin küçük yaşlardan itibaren özendirilmesi ve zorlanması sağlanmalıdır. Tanzimat'la beraber başlayan kadın görünürlüğünün artışının eğitimle başladığı unutulmamalıdır. Bu bağlamda çeşitli eğitim kurumlarında ve kadınların erkeklere göre dezavantajlı oldukları dallarda gerekirse pozitif ayrımcılık uygulanarak kota uygulamalarıyla kadınların erkekler kadar donanımlı hale gelebilmesinin önü açılmalıdır.
2- Toplumda istihdam oranları belirlenirken geleceğe yönelik olarak değerlendirilen meslekler de dâhil olmak üzere kadınların en az erkekler kadar temsil edilmesi hedeflenmelidir. Değişik meslek gruplarında özellikle toplumsal bakış açısı nedeniyle kadınların bulunmasının uygun görülmediği beyaz yakalı olarak tabir edilen işlerde kadınların da bulunması için özel bir çaba sarf edilmeli ve bunu hazırlama amaçlı eğitim programlarıyla bu çabalar desteklenmelidir. Kadınların yetiştirilmesinin en başında meydana gelen ayrımcılığın çok uzun yıllar ve hatta nesiller boyunca tersine döndürülemeyeceği unutulmamalıdır.
3- Kadınların biyolojik özellikleri düşünülerek cinsiyetçi bir bakışa izin verilmeden, hamilelik ve diğer özel durumlarla ilgili çalışma düzenlerinin

farklılaştırılması üzerinde durulmalıdır. Kadınların lehine olmak üzere çalışma sistemlerinde esnekliklere gidilmesi kadınların çalışma hayatını kolaylaştıracağı gibi ekonomik bağımsızlıklarını da artıracaktır.

4- Toplumda genelde kadınların işi olarak görülen ve kadınları sosyal hayattan uzaklaştıran çocuk ve yaşlı bakimi gibi hususlarda devletin sağladığı teşviklerle artışa gidilmeli ve profesyonel hizmet vericilerle bu hususların toplumsal bir engel olmaktan çıkarılması hedeflenmelidir.

5- Özel ve kamu kurumlarında kadınların yükselebilmesine dair olası engeller, bu kurumların özelinde kurulacak komisyonlar eliyle değerlendirilmeli ve derhal ortadan kaldırılmalıdır. İşyerlerinde ayrımcılığa karşı yapılan düzenlemeler bütünsel bir yaklaşımla ele alınmalı ve eğitimden sigortaya, çalışma sisteminden emekliliğe, sosyal sigorta konularından iş başvurusunun başlangıcına kadar her konuyu kapsamalıdır.

6- Toplumsal cinsiyet eşitliği devletin ana politikalarından biri haline getirilmeli ve en küçük yaşlardan itibaren eğitime dâhil edilmelidir. Bütün eğitim kurumlarında ve işyerlerinde periyodik programlarla bu husus desteklenmeli ve toplumun bu konudaki farkındalığı yüksek tutulmalıdır.

Siyaset kurumuna katılımın artırılması için;

7- Kadınların siyaset kurumunda uygulanan kota sisteminden en yüksek miktarda faydalanabilmesi için gerekenler yapılmalıdır. Öncelikle kota oranları artırılmalı ve erkeklerle eşit hale getirilmeli, daha sonra kadınların da siyaseten daha güçlü olmasının yolunu açacak eğitim ve istihdam politikalarına gidilmelidir. Kota uygulaması bir standart haline getirilmeli ve minimum hedeflerle bütün siyasi partilerde uygulanabilir hale getirilmelidir.

8- Kadınlarla ilgili özellikle siyasi kurumlarca alınacak kararların muhakkak kadınların da eşit oranda dâhil olduğu komisyonlarca alınması sağlanmalıdır. Kota uygulaması gibi istendiğinde sadece şeklen uygulanabilecek projelerin yürütülmesinde karar vericilerin arasında kadınların da bulunması gerekmektedir.

9- Kadınların yönettiği sivil toplum kuruluşlarının TBMM ve diğer üst düzey siyaset kurumlarında etkin olması sağlanmalıdır. Sadece kadınlardan oluşan kurullarla partiler üstü bir diyalogun kurulması sağlanmalı ve yurtdışında bulunan benzer kurullarla ilişkiler geliştirilmelidir.

10- Bu çalışmada eleştirilen ve siyasi partilerin erkek egemen politikaları altında ezilen kadın kolları yeniden tasarımlanmalı ve öncelik olarak parti politikalarını değil kadınların toplumsal eşitliğini kabul etmelidir. Kadın kollarının üyelerinin siyaset kurumuna otomatik olarak dâhil olabileceği bir sistem geliştirilmeli ve gerekirse bu, kotalarla sağlanmalıdır. Kadın kollarının sadece kadınların yapabildiği değil, erkek meslektaşlarıyla beraber ve eşit işlerde faaliyet gösterebilmeleri için politikalar geliştirilmelidir. Kadın kolları, kadınların siyasete ısındırılması ve siyasi faaliyetlerde yer alabilmesi için önemli aygıtlardan biridir fakat erkek egemen siyasi partilerin tahakkümünden kurtarılmadan bu vazifeyi göremeyecektir.
11- Kadınların siyasete katılımı denildiğinde akla partilerin milletvekilleri veya merkezi organları gelmekte ve yerel idareler gündeme alınmamaktadır. Oysaki yerelde güçlü olan kadın siyasilerin merkezde de söz sahibi olacağı değerlendirilmeli ve gerekirse kota uygulamaları yerel yönetimlerdeki adaylıkları da kapsayacak şekilde genişletilmelidir.
12- Kadınların seslerini duyurmak için bir araya geldikleri sivil toplum kuruluşlarının özel olarak desteklenmesi yerine, bütün sivil toplum kuruluşlarında kadınların varlığının artırılmasına yönelik politikalar geliştirilmelidir. Böylece kadınların korunması ve yüceltilmesi gereken zayıf bir topluluk olduğuna dair inanışlar son bulacak ve bu şekilde kadınların belli tabakalar halinde toplumdan soyutlanmasının da önüne geçilecektir.
13- Kamu kurumlarında ve özel kuruluşlarda aynı siyasi kurumlarda olduğu gibi kadınların daha fazla yer almasını sağlayacak projeler geliştirilmeli, teşvik uygulamaları veya kota sistemi gibi politikalar oluşturulmalıdır. Temsilci bürokrasi gözüyle bakıldığında kadınların kamu ve özelde çalışma oranının en az yarı yarıya olması gerekmektedir; kota vb. uygulamalar minimum seviyeden başlanarak uzun süreli hedefler korunarak iyileştirilebilir.

Şiddetin önlenmesi amacıyla;

14- Cezalandırmaların artmasının veya infaz türlerinin sertleşmesinin suçların azalmasıyla ilişkili olmadığı bilinmeli ve problemlerin kökenine inilmelidir.
15- Şiddetin sadece fiziksel ya da psikolojik olmadığı ve ekonomik olarak da yapılabileceği bilinmeli ve sosyal hayatta kadının rolünü aksatacak bu tür hareketler de diğerleri gibi engellenmelidir.

16- Şiddetin kadınlarca bile normal görülmesi nedeniyle eğitime önem verilmeli ve toplumdaki bireyler en küçük yaşlardan itibaren şiddete duyarlı bir biçimde yetiştirilmelidir.
17- Şiddete kaynaklık edebilecek inanca dair metinlerin etütleri ehil akademisyenlerin elinde yaptırılmalı ve halkla bu kişiler muntazaman buluşturularak yaygın eğitim politikalarıyla şiddetin önlenmesi amaçlanmalıdır.
18- Kamu kurumlarında aile içi şiddet konusunda ilgililere sürekli eğitimler verilmeli ve bu olayların yayılmadan ve hızlı bir biçimde engellemesi için uğraş verilmelidir.
19- Kadına yönelik şiddet olaylarına dair veriler ciddiyetle toplanmalı ve analiz edilmeli, ayrıca eğilimler hakkında kamuoyuna doyurucu açıklamalar yapılmalı, rakamları saklama yoluna gidilmemelidir.

3.3.2. Yapılacak yeni araştırmalar için öneriler

Bu çalışmada çok genel bakış açısıyla olayların analiz edilmesi nedeniyle varılan yargılar da genel olmuş ve dolayısıyla belirli toplumlar için bir sonuca varılmamıştır. Bu nedenlerle gelecek araştırmalar cinsiyetçiliğin sonuçları üzerine yapacakları değerlendirmeleri daha özelde belli kurumlar için tartışabilir. Ayrıca gelecek çalışmalarda inanç ve etnik altyapıya ait farklılıklar üzerine daha detaylı çalışmalar yapılabilir. Bu şekilde inancın bu konuda daha etkin olduğuna dair çıkarımlar doğrulanabilir hale gelecektir. Ayrıca yeni çalışmalar siyasetin haricindeki kurumları, isim vermek gerekirse sivil toplum kuruluşlarını, kamu veya özel kurumları daha detaylı olarak ve tarihsel gelişim içerisinde değerlendirebilir. Gelecekte bu konuyu inceleyecek araştırmacılar kadınların mücadelesiyle toplumda hak kazanma mücadelesi yapan engelliler, gençler veya farklı dini veya etnik azınlıkların mücadelelerini karşılaştırabilirler.

EKLER

EK A - Çeşitli Devletlerdeki Meclislerde Kadın Milletvekillerinin Oranı

	Ülke adı	2013	2014	2015	2016	2017
1	Ruanda	63.8	63.8	63.8	63.8	61.3
2	Bolivya	25.4	53.1	53.1	53.1	53.1
3	Küba	48.9	48.9	48.9	48.9	48.9
4	İzlanda	39.7	39.7	41.3	47.6	47.6
5	Nikaragua	40.2	42.4	41.3	41.3	45.7
6	İsveç	44.7	44.7	43.6	43.6	43.6
7	Meksika	36.8	37.4	42.4	42.4	42.6
8	Finlandiya	42.5	42.5	41.5	41.5	42
9	Güney Afrika	42.3	41.5	42	41.8	42
10	Senegal	42.7	43.3	42.7	42.7	41.8
11	Norveç	39.6	39.6	39.6	39.6	39.6
12	İspanya	36	39.7	41.1	39.1	39.1
13	Fransa	26.9	26.2	26.2	26.2	39
14	Arjantin		36.6		35.8	38.9
15	Etiyopya	27.8	27.8	38.8	38.8	38.8
16	Angora	34.1	36.8	36.8	36.8	38.2
17	Belçika	38	39.3	39.3	39.3	38
18	Ekvador	38.7	41.6	41.6	41.6	38
19	Danimarka	39.1	39.1	37.4	37.4	37.4
20	Almanya	36.5	36.5	36.5	36.5	37
21	Slovenya	32.2	35.6	36.7	36.7	36.7
22	Burundi	30.5	30.5	36.4	36.4	36.4
23	Tanzanya	36	36	36	36.6	36.4
24	Hollanda	38.7	38.7	37.3	37.3	36
25	Kosta Rika	38.6	33.3	33.3	33.3	35.1
26	Portekiz	28.7	31.3	34.8	34.8	34.8
27	Belarus	26.6	26.6	27.3	34.5	34.5
28	Sırbistan	33.2	34	34	34	34.4
29	Uganda	35	35	35	33.5	34.3
30	Makedonya	34.1	33.3	33.3	33.3	34.2
31	Yeni Zelanda	32.2	29.8	31.4	31.4	34.2
32	Grenada	33.3	33.3	33.3	33.3	33.3
33	Zimbabve	31.5	31.5	31.5	31.5	32.6
34	İsviçre	29	31	32	32	32.5
35	Timor-Leste	38.5	38.5	38.5	38.5	32.3
36	Andorra	50	50	39.3	32.1	32.1
37	El Salvador	26.2	27.4	32.1	32.1	32.1
38	İngiltere	22.5	22.6	29.4	29.6	32
39	Guyana	31.3	31.3	30.4	30.4	31.9
40	Tunus	26.7	31.3	31.3	31.3	31.3
41	Kamerun	31.1	31.1	31.1	31.1	31.1
42	İtalya	31.4	31.4	31	31	31
43	Trinidad ve Tobago	28.6	28.6	31	31	31
44	Avusturya	33.3	32.2	30.6	30.6	30.6
45	Sudan	24.6	24.3	30.5	30.5	30.5
46	Nepal	33.2	29.5	29.5	29.6	29.6
47	Filipinler	27.1	27.3	27.2	29.8	29.5

48	Avustralya	26	26	26.7	28.7	28.7
49	Lüksemburg	23.3	28.3	28.3	28.3	28.3
50	Polonya	23.7	24.3	27.4	27.4	28
51	Arnavutluk	17.9	20	20.7	22.9	27.9
52	Afganistan	27.7	27.7	27.7	27.7	27.7
53	Peru	21.5	22.3	22.3	27.7	27.7
54	İsrail	22.5	22.5	26.7	26.7	27.5
55	Lao	25	25	25	27.5	27.5
56	Kazakistan	24.3	25.2	26.2	27.1	27.1
57	Dominik Cumhuriyeti	20.8	20.8	20.8	26.8	26.8
58	Estonya	20.8	19	23.8	23.8	26.7
59	San Marino	18.3	18.3	16.7	16.7	26.7
60	Vietnam	24.4	24.3	24.3	26.7	26.7
61	Kanada	24.7	25.1	26	26	26.3
62	Cezayir	31.6	31.6	31.6	31.6	25.8
63	Honduras	19.5	25.8	25.8	25.8	25.8
64	Türkmenistan	16.8	26.4	25.8	25.8	25.8
65	Surinam	11.8	11.8	25.5	25.5	25.5
66	Irak	25.2	25.3	26.5	26.5	25.3
67	Moritanya	22.1	25.2	25.2	25.2	25.2
68	Dominika	12.5	12.9	21.9	21.9	25
69	Somali	13.8	13.8	13.8	13.8	24.4
70	Çin	23.4	23.4	23.6	23.6	24.2
71	Ekvator Gine’si	12.1	24	24	24	24
72	Bulgaristan	24.6	20	20.4	20.4	23.8
73	Cabo Verde	20.8	20.8	20.8	23.6	23.6
74	Karadağ	16	17.3	17.3	23.5	23.5
75	Singapur	24.2	25.3	23.9	23.8	23
76	Lesotho	26.7	26.7	25	25	22.9
77	Moldova	19.8	17.8	21.8	21.8	22.8
78	Birleşik Arap Emirlikleri	17.5	17.5	22.5	22.5	22.5
79	İrlanda	15.7	15.7	16.3	22.2	22.2
80	Venezuela	17	17	17	14.4	22.2
81	Eritre	22	22	22	22	22
82	Kenya	18.6	19.1	19.7	19.7	21.8
83	Bosna Hersek	21.4	21.4	21.4	21.4	21.4
84	Litvanya	24.1	24.1	23.4	21.3	21.3
85	Seyşeller	43.8	43.8	43.8	21.2	21.2
86	Monako	20.8	20.8	20.8	20.8	20.8
87	Romanya	13.3	13.5	13.7	13.7	20.7
88	Pakistan	20.7	20.7	20.6	20.6	20.6
89	Fas	17	17	17	20.5	20.5
90	Bangladeş	19.7	19.8	20	20	20.3
91	Kamboçya	20.3	20.3	20.3	20.3	20.3
92	Uruguay	12.1	16.2	16.2	16.2	20.2
93	Çek Cumhuriyeti	19.5	19.5	20	20	20
94	Slovak cumhuriyeti	18.7	18.7	18.7	20	20
95	Suudi Arabistan	19.9	19.9	19.9	19.9	19.9
96	Endonezya	18.6	16.9	17.1	17.1	19.8
97	Amerika Birleşik Devletleri	17.9	19.3	19.4	19.4	19.4
98	Kırgız Cumhuriyeti	23.3	23.3	19.2	19.2	19.2
99	Madagaskar	17.5	20.5	20.5	20.5	19.2
100	Tacikistan	19	16.9	19	19	19
101	Kolombiya	12.1	19.9	19.9	19.9	18.7

102	Hırvatistan	23.8	23.8	15.2	12.6	18.5
103	Yunanistan	21	21	19.7	19.7	18.3
104	Panama	8.5	19.3	18.3	18.3	18.3
105	Sao Tome ve Principe	18.2	18.2	18.2	18.2	18.2
106	Ermenistan	10.7	10.7	10.7	10.7	18.1
107	Zambiya	11.5	10.8	12.7	18	18
108	Kıbrıs Rum Kesimi	10.7	12.5	12.5	17.9	17.9
109	Togo	15.4	17.6	17.6	17.6	17.6
110	Jamaika	12.7	12.7	12.7	17.5	17.5
111	Gabon	15.8	15	14.2	14.2	17.1
112	Moğolistan	14.9	14.9	14.5	17.1	17.1
113	Kore	15.7	16.3	16.3	17	17
114	Nijer	13.3	13.3	13.3	14.6	17
115	Azerbaycan	16	15.6	16.9	16.8	16.8
116	Barbados	16.7	16.7	16.7	16.7	16.7
117	Lucia	16.7	16.7	16.7	16.7	16.7
118	Malawi	22.3	16.7	16.7	16.7	16.7
119	Kuzey Kore	15.6	16.3	16.3	16.3	16.3
120	Gürcistan	12	12	11.3		16
121	Libya	16.5	16	16	16	16
122	Letonya	23	18	18	18	16
123	Özbekistan	22	22	16	16	16
124	Şili	14.2	15.8	15.8	15.8	15.8
125	Rusya Federasyonu	13.6	13.6	13.6	12.7	15.8
126	Ürdün	12.2	12	12	15.4	15.4
127	**Türkiye**	**14.4**	**14.4**	**14.9**	**14.9**	**14.6**
128	Paraguay	17.5	15	15	15	13.8
129	Gine-Bissau	14	13.7	13.7	13.7	13.7
130	Aziz Kitts ve Nevis	6.7	6.7	13.3	13.3	13.3
131	Suriye Arap Cumhuriyeti	12	12	12.4	13.2	13.2
132	Aziz Vincent ve Grenadinler	13	13	13	13	13
133	Bahamalar	13.2	13.2	13.2	13.2	12.8
134	Çad	14.9	14.9	14.9	14.9	12.8
135	Gana	10.9	10.9	10.9	10.9	12.7
136	Sierra Leone	12.4	12.1	12.4	12.4	12.4
137	Liberya	11	11	11	11	12.3
138	Ukrayna	9.4	11.7	12.1	12	12.3
139	Lihtenştayn	20	20	20	20	12
140	Malta	14.3	14.3	12.9	12.9	11.9
141	Hindistan	11	11.4	12	12	11.8
142	Moritus	18.8	18.8	11.6	11.6	11.6
143	Kongo	7.4	7.4	7.4	7.4	11.3
144	Antigua ve Barbuda	10.5	11.1	11.1	11.1	11.1
145	Burkina Faso	15.7	18.9	9.4	9.4	11
146	Cibuti	12.7	12.7	12.7	12.7	10.8
147	Brezilya	8.6	9.9	9.9	9.9	10.7
148	Fildişi Sahili	10.4	9.4	9.2	9.2	10.6
149	Nauru	5.3	5.3	5.3	5.3	10.5
150	Malezya	10.4	10.4	10.4	10.4	10.4
151	Gambiya,	7.5	9.4	9.4	9.4	10.3
152	Myanmar	6	5.6	12.7	9.9	10.2
153	Macaristan	8.8	10.1	10.1	10.1	10.1
154	Samoa	4.1	6.1	6.1	10	10
155	Botsvana	7.9	9.5	9.5	9.5	9.5

156	Belize	3.1	3.1	3.1	3.1	9.4
157	Japonya	8.1	8.1	9.5	9.5	9.3
158	Marşal Adaları	3	3	9.1	9.1	9.1
159	Kongo Dem. Cum.	8.9	10.6	8.9	8.9	8.9
160	Mali	10.2	9.5	8.8	8.8	8.8
161	Butan	6.4	8.5	8.5	8.5	8.5
162	Bahreyn	10	7.5	7.5	7.5	7.5
163	Benin	8.4	8.4	7.2	7.2	7.2
164	Tuvalu	6.7	6.7	6.7	6.7	6.7
165	Kiribati	8.7	8.7	8.7	6.5	6.5
166	Svaziland	6.2	6.2	6.2	6.2	6.2
167	Komorlar	3	3	3	3	6.1
168	İran İslam Cumhuriyeti	3.1	3.1	3.1	5.9	5.9
169	Maldivler	6.5	5.9	5.9	5.9	5.9
170	Sri Lanka	5.8	5.8	4.9	5.8	5.8
171	Nijerya	6.7	6.7	5.6	5.6	5.6
172	Tayland	15.8	6.1	6.1	6.1	4.8
173	Tonga	3.6	0	0	0	3.8
174	Kuveyt	6.2	1.5	1.5	1.5	3.1
175	Lübnan	3.1	3.1	3.1	3.1	3.1
176	Haiti	4.2	4.2	4.2	0	2.5
177	Solomon Adaları	2	2	2	2	2
178	Umman	1.2	1.2	1.2	1.2	1.2
179	Papua Yeni Gine	2.7	2.7	2.7	2.7	0
180	Yemen	0.3	0.3	0	0	0

Kaynak: Dünya Bankası, 2018

EK B – STK ve Siyasi Parti Yöneticileriyle Mülakatlarda Ana Çerçeveyi Belirleyen Sorular

1) Türkiye de kadınların siyasete katılım oranlarının az olmasının sebebi ne olabilir?
2) 10 yıl öncesi ve 10 yıl sonrasında kadınların siyasetteki rollerini nasıl görüyorsunuz?
3) Partilerin kadın kollarının siyasette etkin rol oynadığını düşünüyor musunuz?
4) Kadın hakları konusunda partinizin çalışmaları nelerdir?
5) Meclisteki kadın temsil oranları sizce yeterli mi?
6) Toplumda bir cinsiyet eşitsizliği var mı? Bu konudaki çalışmalarınız nelerdir?
7) Partinizin kadın vekil konusunda kota kullanmasını nasıl görüyorsunuz?
8) Kadınların erkekler kadar istihdam edilmediğini düşünüyor musunuz? Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir.
9) Ataerkil toplum yapısının seçmenin kadın adaya oy vermesini etkilediğini düşünüyor musunuz?
10) Kadın vekil ya da yönetici neden önemlidir?

KAYNAKÇA

Akyılmaz, G. (2005). Osmanlı hukukunda köleliğin sona ermesi ile ilgili düzenlemeler ve Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra kölelik müessesesi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *9*(1-2), 209-235.

Altınova, H. H., & Duyan, V. (2013). Toplumsal cinsiyet algısı ölçeğinin geçerlik güvenirlik çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *24*(2), 9-22.

Amirsoleimani, S. (2001). Women in Tārīkh-i Bayhaqī. *Der İslam*, *78*(2), 229-248.

Aosved, A. C., Long, P. J., & Voller, E. K. (2009). Measuring sexism, racism, sexual prejudice, ageism, classism, and religious intolerance: The intolerant schema measure. *Journal of Applied Social Psychology*, *39*(10), 2321-2354.

Ayan, S. (2014). Cinsiyetçilik: Çelişik duygulu cinsiyetçilik. *Cumhuriyet Medical Journal*, *36*(2), 147-156.

Aydemir, D. ve Aydemir, E. (2011), Türk siyasetinde kadınlar: Çok oluyoruz!, *USAK Raporları* No: 11-05, Haziran, Sosyal Araştırmalar Merkezi.

Aydın, A. ve Yıldız, M. (2017) 1950-1960 döneminde Türkiye'de kadın hareketlerinin niteliği üzerine bir değerlendirme, *Yasama Dergisi*, *33*, 50-67.

Azimli, M. (2015). Hz. Peygamber'in hastalığından Kuran'ın cemine kadar meydana gelen bazı olaylar üzerine mülahazalar. e-*Şarkiyat İlmi Araştırmaları Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research (JOSR)*, *1*, 67-80.

Block, N. (1999). Sexism, racism, ageism, and the nature of consciousness. *Philosophical Topics*, *26*(1/2), 39-70.

Bradley, M., & Clarke, J. H. (1978). *The iceman inheritance: Prehistoric sources of Western man's racism, sexism and aggression*. Dorset Pub..

Carroll, S. J. (2009). Reflections on gender and Hillary Clinton's presidential campaign: The good, the bad, and the misogynic. *Politics & Gender*, *5*(1), 1-20.

Çetin, B. I. (2017). Kadim toplumlardan günümüze kadınlara yönelik ayrımcı tutumların kökenleri: kadın ve emeği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, *8*(20), 1-22.

Çetin, R. (2016). Kültürün öznesi ve nesnesi olarak kadın: kadın ilmihalleri Örneği. *Dini Araştırmalar*, *19*(49), 9-35.

Çolak, F. (2017) Demokrat Parti dönemi'nde TBMM'deki kadın milletvekilleri ve meclisteki faaliyetleri (1950-1960), *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, *10*(32), 115-158.

Dedeoğlu, S. (2009). Eşitlik mi ayrımcılık mı? Türkiye'de sosyal devlet, cinsiyet eşitliği politikaları ve kadın istihdamı. *Çalışma ve Toplum*, *2*(21), 41-54.

Demir, N. Ö. (2003). Osmanlı Devletinde harem kurumu. *Sosyoloji Konferansları*, *28*, 77-87.

Demirel, C. (2016). Kadın erkek eşitsizliği vehmini uyandıran konular ve bu konuyla ilişkili ayetlerin yorumları. *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, *1*(1), 63-74.

Döğüş, S. (2015). Kadın Alplardan Bacıyân-ı Rum'a (Anadolu Bacıları Teşkilatı); Türklerde kadının siyasi ve sosyal mevkii. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12* (1), 127-150.

Fish, M. S. (2002). Islam and authoritarianism. *World politics*, *55*(1), 4-37.

Gedik, E. (2015). Toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırmanın türkiye'de kadın hareketi üzerindeki etkisi ve toplumsal cinsiyet adaleti kavramı. *Akademik Hassasiyetler*, *2*(4), 209-228.

Glick, P., & Fiske, S. T. (1996). The ambivalent sexism inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of personality and social psychology*, *70*(3), 491.

Gökçimen, S. (2008). Ülkemizde kadınların siyasal hayata katılım mücadelesi. *Yasama Dergisi*, *10*, 5-59.

Gökkaya, V. (2011). Türkiye'de kadına yönelik ekonomik şiddet. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *12*, 101-112.

Güveloğlu, G. K. (2016). Demokrat Parti'nin kadın milletvekillerinden Nazlı Tlabar (1950-1960). *Tarih ve Gelecek Dergisi*, *2*(2), 9-35.

Hasan, M. M. (2012). Feminism as islamophobia: A review of misogyny charges against Islam. *Intellectual Discourse*, *20*(1), 55.

Hassen, R. (2012). *English translations of the Quran by women: Different or derived?* (Doctoral dissertation, University of Warwick).

Henry, D. M. (2007). How sexist is Aristotle's developmental biology?. *Phronesis*, *52*(3), 251-269.

İstanbul Sözleşmesi, (2011), Avrupa Konseyi Sözleşmeler Dizisi - No. 210 Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi, İstanbul, 11.V.2011

Jost, J. T., & Kay, A. C. (2005). Exposure to benevolent sexism and complementary gender stereotypes: consequences for specific and diffuse forms of system justification. *Journal of personality and social psychology*, *88*(3), 498.

Konan, B. (2011). Türk kadınının siyasi hakları kazanma süreci. *AUHFD*, *60*(1), 157-174.

KSGM (2014) *Kadına yönelik aile içi şiddet araştırması*. Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık.

Lovenduski, J. (2014). The institutionalisation of sexism in politics. *Political Insight*, *5*(2), 16-19.

Mahmutoğlu, T. (2017). *İş hayatında cinsel ayrımcılık ve örgütsel vatandaşlık davranışı üzerine etkileri* (Yayımlanmamış Master Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Masser, B. M., & Abrams, D. (2004). Reinforcing the glass ceiling: The consequences of hostile sexism for female managerial candidates. *Sex Roles*, *51*(9-10), 609-615.

Mora, N. (2006). Kitle iletişim araçlarında yeniden üretilen cinsiyetçilik ve toplumda yansıması. *Journal of Human Sciences*, *2*(1), 1-7.

Mutlu, A. (2017). Niteliksel bağlamda kadının siyasetteki yeri ve anlamı, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *9*(1), 24-46.

Okutan, N., & Sunal, A. B. (2011). Eşcinsellere yönelik tutumlar, cinsiyetçilik ve romantik ilişkilerle ilgili kalıp yargılar: yetişkin bağlanma biçimleri açısından bir değerlendirme. *Türk Psikoloji Yazıları*, *14*(27), 69-77.

Onay, M. (2013). Kadınların siyaseti, siyasetin kadınları. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, *5*(1), 100-110.

Özdener, K. S. (1988). İslam öncesi Türklerde kadının içtimai yeri. *Sosyoloji Konferansları*, *22*, 225.

Özkan, B., & Gündoğdu, A. E. (2011). Toplumsal cinsiyet bağlamında Türkçede atasözleri ve deyimler. *Electronic Turkish Studies*, *6*(3), 1133-1147.

Phelps, E. S. (1972). The statistical theory of racism and sexism. *The American economic review*, *62*(4), 659-661.

Power, B. (2015). The textual history of the Qur'an. *The ANZTLA EJournal*, *3*, 19-25.

Rosenwasser, S. M., Rogers, R. R., Fling, S., Silvers-Pickens, K., & Butemeyer, J. (1987). Attitudes toward women and men in politics: Perceived male and female candidate competencies and participant personality characteristics. *Political Psychology*, 191-200.

Sakallı-Uğurlu, N. (2003). Cinsiyetçilik: kadınlara ve erkeklere ilişkin tutumlar ve çelişik duygulu cinsiyetçilik kuramı. *Türk psikoloji yazıları*, *6*(11-12), 1-20.

Sandıkçıoğlu, Ç. (kişisel iletişim, 6 Temmuz 2018).

Scheidel, W. (1996). Brother-sister and parent-child marriage outside royal families in ancient Egypt and Iran: a challenge to the sociobiological view of incest avoidance?. *Ethology and Sociobiology*, *17*(5), 319-340.

Soydan, F. (kişisel iletişim, 7 Temmuz 2018).

Sönmez, B. & Adiller S. (2015). Kadınların çalışmalarına yönelik tutumlar: Türkiye ve Makedonya örnekleminin karşılaştırılması. *Nesne Psikoloji Dergisi*, *3*(6), 1-28.

Süleyman, A. (1991). İslâm'ın kadına getirdiği haklar. *İslâmî Araştırmalar*, *5*(4), 320-327.

Swim, J. K., Aikin, K. J., Hall, W. S., & Hunter, B. A. (1995). Sexism and racism: Old-fashioned and modern prejudices. *Journal of personality and social psychology*, *68*(2), 199.

Şekerdağ, İ. K. (kişisel iletişim, 7 Temmuz 2018).

Tarhan, S., Gündüz, H. Ç., & Ekşioğlu, S. (2017). Çelişik duygulu cinsiyetçilik, toplumsal cinsiyet ve evlilikte kadına yönelik şiddete ilişkin tutumlar. *Journal of Human Sciences*, *14*(2), 1894-1908.

Tekin, T. (1988). *Orhon yazıtları* (Vol. 540). Türk Dil Kurumu.

TUİK (2012) Milletvekili Genel Seçimleri İstatistikleri, 1923-2011, Ankara.

Uçar, N. (kişisel iletişim, 8 Temmuz 2018).

Useev, N. (2012). Köktürk harfli Yenisey yazıtlarındaki kadını bildiren kelimelerin anlamına göre eski Türklerde kadın imajı. *Dil Araştırmaları*, *11*(11), 57-66.

Ülger, G. E. (2017). Türk anayasalarında kadın hakları ve uygulamalarıyla ilgili bir değerlendirme. *YASAMA*, *24*, 24-45.

Yılmaz, R. A. (2007). Reklamlarda toplumsal cinsiyet kavramı: 1960-1990 yılları arası milliyet gazetesi reklamlarına yönelik bir içerik analizi. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, *4*(4), 143-155.

Yüceer, S. (2008) Demokrasi yolunda önemli bir aşama: Türk kadınına siyasal haklarının tanınması, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *9*(14), 131-151.

Yücel. K. (2007). Anne, memur, kadın!, *Amme İdaresi Dergisi*, *40* (3): 99 – 111.

İnternet Kaynakları

Acar, F. ve ark. (2013), Türkiye'de Cinsiyet Eşitliğine Elverişli Ortamın Oluşturulması BM Ortak Programı: Taslak Rapor. https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/Bilim%20Kurulu%20Raporu_May%C4%B1s%202013.pdf İndirilme Tarihi: 2/6/2018.

Bayer, Y., (2005) TCK'yı bu ülkeye kimler hazırladı, http://www.hurriyet.com.tr/tck-yi-bu-ulkeye-kimler-hazirladi-308339 Erişim Tarihi: 12/6/2018.

Birgun (2017), Tesettürlü olmayan kadınlara 'kabuğu soyulmuş domates' benzetmesi, https://www.birgun.net/haber-detay/tesetturlu-olmayan-kadinlara-kabugu-soyulmus-domates-benzetmesi-177744.html, Erişim Tarihi: 17/6/2018.

Dünya Bankası (2018) Proportion of seats held by women in national parliaments (%), https://data.worldbank.org/indicator/SG.GEN.PARL.ZS Erişim Tarihi: 12/6/2018.

Girls Not Brides (2017) Child marriage around the World,. http://www.girlsnotbrides.org/where-does-it-happen/ Erişim Tarihi: 12/6/2018.

Global Gender Gap Report (2017) World Economic Forum, http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2017.pdf İndirilme Tarihi: 20/6/2018.

Maraşlı, S. (2011) Bu âyeti kimse duymasın, demeyelim, Haber 7, http://www.haber7.com/yazarlar/sema-marasli/745688-bu-ayeti-kimse-duymasin-demeyelim Erişim Tarihi: 12/6/2018.

Milli Gazete (2005), Homo ve lezbiyenlere serbestlik AKP ye nasip oldu!, https://www.milligazete.com.tr/haber/751503/homo-ve-lezbiyenlere-serbestlik-akp-ye-nasip-oldu Erişim Tarihi: 12/6/2018.